

Institucionální příčiny rozdílného ekonomického vývoje ve Spolkové republice Německo

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Ing. Ladislava Issever Grochová, Ph.D.

Vypracoval:

Bc. Petr Matějek

Brno 2015

Rád bych poděkovat své vedoucí diplomové práce, paní Ing. Ladislavě Issever Grochové, Ph.D., za její věcné připomínky a rady, které mně pomohly při vypracování této diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat své rodině, blízkým a přátelům. Největší dík patří především mým rodičům, za hmotnou i psychickou podporu, která mi průchod studiem usnadňovala a vyvrcholila v sepsání této diplomové práce.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci: **Institucionální příčiny rozdílného ekonomického vývoje ve Spolkové republice Německo**

vypracoval samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s platnou *Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací*.

Jsem si vědoma, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 Autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity o tom, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně dne 4. 1. 2016

Abstract

Matějek, Petr. *Institutional causes of different economic development in the Federal Republic of Germany*. Diploma thesis. Brno: Mendel University in Brno, 2015.

Diploma thesis aims to identify the potential causes of different economic development in the federal republic of Germany with a focus on institutions and determine how these differences on economic performance possibly involved. It mainly focuses on the period between 1991 and 2013. Differences in the institutional environment between the regions of Germany are examined through several informal institutions. For the quantification of the influence of informal institutions on economic performance is used correlation and regression analysis. To determine the different influence of informal institutions between regions are the achieved results for both regions compared. The results pointed to some differences in the influence of informal institutions.

Keywords

Institutions, informal institutions, economic performance, Germany.

Abstrakt

Matějek, Petr. *Institucionální příčiny rozdílného ekonomického vývoje ve Spolkové republice Německo*. Diplomová práce. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2015.

Diplomová práce si klade za cíl identifikovat možné příčiny rozdílného ekonomického vývoje v rámci Spolkové republiky Německo s důrazem na instituce a stanovit, jak se tyto na rozdílné ekonomické výkonnosti případně podílí. Zaměřuje se především na období mezi roky 1991 až 2013. Rozdílnosti v institucionálním prostředí mezi regiony SRN jsou zkoumány prostřednictvím několika neformálních institucí. Pro kvantifikaci vlivu neformálních institucí na ekonomickou výkonnost je použita korelační a regresní analýza. K určení rozdílného vlivu neformálních institucí mezi regiony jsou dosažené výsledky pro oba regiony komparovány. Výsledky poukázaly na určité rozdílnosti ve vlivu neformálních institucí.

Klíčová slova

Instituce, neformální instituce, ekonomická výkonost, Německo.

Obsah

1	Úvod a cíl práce	8
1.1	Úvod	8
1.2	Cíl práce	9
2	Metodika práce	11
3	Institucionální prostředí	15
3.1	Úvod do teorie nové institucionální ekonomie.....	15
3.1.1	Neformální instituce.....	21
3.1.1.1	Respekt k druhým.....	21
3.1.1.2	Důvěra	22
3.1.1.3	Svoboda volby	22
3.1.1.4	Poslušnost	23
3.2	Path dependence	23
3.3	Ekonomická výkonnost	24
4	Historie Německa a kontext transformace	29
4.1	Souhrnně o Německu	29
4.2	Historie Německa před sjednocením	30
4.2.1	Od Německé říše po rozdělení Německa	30
4.2.2	Původní Spolková republika Německo	32
4.2.3	NDR	34
4.3	Průběh sjednocení.....	35
4.4	Vývoj po sjednocení	37
4.4.1	Politický vývoj	37
4.4.2	Ekonomický vývoj.....	40
5	(Ne)konvergence ekonomik po sjednocení	44
5.1	Životní úroveň	44
5.1.1	HDP na osobu	44
5.1.2	Disponibilní důchod a transfery	45

5.2	Trh práce.....	47
5.2.1	Nezaměstnanost.....	47
5.2.2	Ohodnocení pracovníků	48
5.2.3	Pracovní síla (a lidský kapitál).....	48
5.3	Sektorová a podniková struktura.....	51
5.4	Investice, infrastruktura a věda a výzkum	52
6	Možné příčiny přetrvávajících rozdílů	56
6.1	Příčiny přetrvávajících rozdílů.....	56
6.2	Modelování vlivu institucí na ekonomickou výkonnost	60
6.2.1	Proměnné a model.....	60
6.2.2	Vyhodnocení.....	63
7	Diskuze	71
8	Závěr	74
9	Literatura	78
10	Seznam tabulek	84
11	Seznam obrázků	85
A	Seznam pojmů	87
B	Seznam použitých zkratk	88
C	Modely pro SRN	89
D	Modely původních zemí SRN	90
E	Modely nových zemí SRN	91

1 Úvod a cíl práce

1.1 Úvod

V listopadu roku 1989 s pádem Berlínské zdi došlo k prolomení hranice mezi „západním“ a „východním“ Německem, které vedlo k rychlému sloučení v jedno hospodářské uskupení pod názvem Spolková republika Německo (SRN). K rychlému sjednocení regionů vedla především touha obyvatel technologicky zaostalejší postkomunistické části dostat se na životní úroveň obyvatel původních zemí SRN, která se mimo jiné projevovala hromadnou migrací východních Němců. Od tohoto sjednocení se předpokládalo, že mezi ekonomikami nových a původních zemí Spolkové republiky Německo bude docházet k výrazné konvergenci. V prvních letech k výraznějšímu vyrovnávání životní úrovně mezi regiony opravdu docházelo, ale následovalo nečekané zpomalení až stagnace v konvergenci ekonomik regionů. Autoři zabývající se příčinami tohoto vývoje odlišného od očekávání, se jej pokoušeli vysvětlit různými teoriemi, ale žádná z nich nedala dostatečné vysvětlení.

Nejen Kouba a Křížová (2013) *tvrdí, že příčiny dlouhodobé nekonvergence regionů by mohl vézt v šokovém přenesení institucionálního rámce a její nekompatibilitu s institucemi neformálními*. Proto se tato práce pokusí o identifikaci možných příčin rozdílného ekonomického vývoje mezi regiony SRN s důrazem na instituce. Přenesením formálního institucionálního rámce z původních zemí SRN na ty nové, došlo k určité „homogenizaci“ formálních institucí v rámci celé SRN. Proto výrazné odlišnosti, které by mohly být příčinou, lze nacházet prostřednictvím zkoumání institucí neformálních. I když uchopitelnost neformálních institucí se může zdát nereálným úkolem. Co vlastně znamenají instituce (formální a neformální) a jak se projevují jejich rozdílnosti lze znázornit příkladem vnímání téměř shodných silničních pravidel (formální instituce) v pojetí odlišných kultur (neformálních institucí) od Raisera (1997):

„Řízení auta v Římě může být velmi rozdílná zkušenost oproti řízení auta v Helsinkách. Je to tak, ačkoli formální pravidla silničního provozu se mezi těmito dvěma místy příliš neliší. Nicméně, lidské vnímání rozlišuje, jak závazná tyto oficiální pravidla jsou. Očekávání účastníků silničního provozu, které pomáhá koordinovat jejich rozhodnutí kdykoliv se jejich cesty na jakékoliv křižovatce zkrří, se liší místo od místa. Pro finské řidiče musí být řízení v Římě obtížné.“

Obtížně vysvětlitelný vývoj nejen ve Spolkové republice Německo, ale i jiných tranzitivních ekonomikách zemí střední a východní Evropy na počátku

devadesátých let vzbudil zájem o (novou) institucionální ekonomii. Neboť samotná práce, kapitál a výrobní technologie se ukázaly jako nedostačující k vysvětlení výkonnosti ekonomik.

Při odloučení regionů SRN se vyvíjely jinak i instituce formální, jež mají velký podíl na současných neformálních institucích. To lze uvažovat i v rámci ostatních postkomunistických zemí (včetně České republiky) ve vztahu k demokratickému vyspělému světu. Poznamenalo to i ekonomické chování (myšlení) jednotlivců, na které působily po tu dobu rozdílné instituce. Nyní bychom mohli říci, že jsou obě mentality ovlivněny odlišným minulým vývojem, neboli jedním z faktorů, při tvorbě rozhodování subjektu je tzv. Path Dependence. To může být na škodu u podniků, které na základě následování dříve zažitých postupů, nejsou schopny se přizpůsobit rychlé změně a nedosahují tak potenciálně dosažitelné výkonnosti. Tato práce by měla poukázat především na odlišnosti mezi zkoumanými regiony SRN ve spojení s novou institucionální ekonomikou a objasnit vliv institucí na rozdílnou ekonomickou výkonnost.

Spolková republika Německo je pro Českou republiku nejen sousedem, ale v současné době nejvýznamnějším obchodním partnerem, jež výrazně ovlivňuje také výkonnost české ekonomiky. Jelikož je česká ekonomika na té německé výrazně závislá, je nutné zkoumat i to, co ovlivňuje výkonnost německé ekonomiky. Neboť kroky uskutečněné na její straně, při zachování vysoké míry závislosti, se následně mohou projevit i u nás.

1.2 Cíl práce

Práce zkoumá možné příčiny rozdílného ekonomického vývoje uvnitř Spolkové republiky Německo (SRN) s důrazem na instituce. Zaměřuje se především na období od počátku devadesátých let po současnost, ale zároveň rozděluje SRN dle historického dělení na původní země SRN („západní Německo“), kam zahrnuje Bádensko-Württembersko, Bavorsko, Brémy, Dolní Sasko, Hamburk, Hesensko, Porýní-Falc, Sársko, Severní Porýní-Vestfálsko, Šlesvicko-Holštýnsko, a nové země SRN („východní Německo“), kam zahrnuje Braniborsko, Durynsko, Meklenbursko-Přední Pomořansko, Sasko, Sasko-Anhaltsko a Berlín. Jako hlavní nástroje využívá korelační a regresní analýzu, doplněnou komparací a grafickou analýzou.

Hlavním cílem práce je identifikovat možné příčiny rozdílného ekonomického vývoje v rámci Spolkové republiky Německo s důrazem na instituce a stanovit, jak se tyto na rozdílné ekonomické výkonnosti případně podílí. Práce se tak bude zabývat rozdílnostmi mezi oběma regiony, nových i původních zemí SRN. Jelikož při sjednocení došlo k přenesení formálního institucionálního rámce z původních zemí SRN na ty nové, čímž došlo k jeho

„homogenizaci“ uvnitř sjednocené SRN, bude se tato práce soustředit na rozdílnosti v neformálním institucionálním rámci. Pro naplnění hlavního cíle práce je potřeba splnit několik dílčích cílů.

(1) Nejprve je nutné k pochopení (pravděpodobného vzniku příčin) rozdílného vývoje uvnitř SRN analyzovat historii Německa se zaměřením na vývoj ekonomické a politické situace. K tomu poslouží kapitola: Historie Německa a kontext transformace.

(2) Následně komparovat ekonomický vývoj obou regionů SRN, tedy původních a nových zemí SRN, ve zkoumaném období. Současně tak ověřit, že odlišnosti v ekonomické výkonnosti přetrvávají. K tomu poslouží kapitola: (Ne)konvergence ekonomik po sjednocení.

(3) Poté rozebrat příčiny rozdílného ekonomického vývoje mezi regiony SRN uváděné jinými autory a na základě toho stanovit proměnné k modelování. K tomuto účelu poslouží kapitola: Možné příčiny přetrvávajících rozdílností.

(4) Následně bude prostřednictvím korelační a regresní analýzy modelován vliv stanovených institucionálních proměnných na ekonomickou výkonnost jednotlivých regionů a tento vliv komparován. K tomuto účelu poslouží kapitola: Možné příčiny přetrvávajících rozdílností.

2 Metodika práce

Metodika vypracování práce je rozčleněna do několika kapitol, tak aby přes splnění dílčích cílů vedla ke splnění cíle hlavního. V kapitole zabývající se historií byl použit především popis německého vývoje s důrazem na politickou a ekonomickou situaci. V kapitole (Ne)konvergence byla použita především analýza a komparace (grafická) obou zkoumaných regionů v období od sjednocení po současnost. Následně v kapitole Možné příčiny přetrvávajících rozdílů bylo použito především modelování, komparace a indukce. Při práci bylo čerpáno ze zdrojů uvedených v seznamu literatury.

Převážně bylo nutné k tomuto tématu čerpat z cizojazyčné literatury (anglické, částečně německé). Literatura k této práci byla čerpána i ze zdrojů knihoven německých vysokých škol v Passau a Degendorfu. Převážná většina ekonomických dat k regionům SRN byla čerpána z Německého statistického úřadu. Německý statický úřad (NSÚ) byl vybrán jako hlavní zdroj informací, protože oproti jiným databázím nabízí regionální třídění, jež je nezbytné pro zkoumání vnitřní struktury Spolkové republiky Německo a tím pádem i naplnění cíle. Byla použita data revidovaná k roku 2011 (se základním rokem 2005), neboť v této revizi jsou dostupná data z roku 1991 až 2013 (některá jen do roku 2011). Novější revize z roku 2014, která by přinesla pouze rok navíc (rok 2014, někde 2012) nebyla použita, neboť změna metodiky způsobila nedostupnost některých dat.

Spolková republika Německo byla pro výzkum rozdělena dle historického dělení na původní země SRN („západní Německo“), kam zahrnuje Bádensko-Württembersko, Bavorsko, Brémy, Dolní Sasko, Hamburk, Hesensko, Porýní-Falc, Sársko, Severní Porýní-Vestfálsko, Šlesvicko-Holštýnsko, a nové země SRN („východní Německo“), kam zahrnuje Braniborsko, Durynsko, Meklenbursko-Přední Pomořansko, Sasko, Sasko-Anhaltsko a Berlín. Berlín byl zahrnut k novým zemím SRN, neboť je to nejčastější zařazení Berlína uváděných v jiných zdrojích, čímž je tak zaručena větší kompatibilita této práce při komparaci s jinými pracemi.

Ekonomická výkonnost je v této práci vyjádřena ukazatelem reálný hrubý domácí produkt na obyvatele, případně jejím relativním růstem (v modelu). Díky porovnávání regionů uvnitř jedné měnové unie, jedné země se společnou měnou, není potřeba převádět ukazatele na stejnou měnu, jak to často při komparaci výkonností ekonomik bývá. Převedením na reálné veličiny skrze příslušné deflátory HDP bylo dosaženo odstranění inflačních vlivů, které by mohly výsledky zkreslit a tak znehodnotit. Kapitál je vyjádřen jako průměrný roční reálný hrubý fixní kapitál (v německém národním účetnictví definován jako „Kapitalstock“), případně jeho relativním růstem (v modelu), byl vypočten z revize 2011 pomocí

přepočtu stavového reálného hrubého fixního kapitálu přes k tomu určený index se základním rokem 2005. Práce je vyjádřena objemem odpracovaných hodin na obyvatele, případně jejím relativním růstem (v modelu). Původní zastoupení zaměstnaností nemělo dostatečnou vypovídací hodnotu, neboť v nových zemích SRN pracovníci v průměru pracují delší dobu, a v modelu docházelo k vysoké korelaci vůči vysvětlované proměnné, která by se ideálně z ekonomického pohledu neměla dostat na hodnoty vyšší 0,7.

Pro dosažení cíle práce lze, jako hlavní nástroj označit Gretl, software na tvorbu ekonometrických modelů. Prostřednictvím něj byla provedena jak korelační, tak regresní analýza. K tvorbě grafů a tabulek použitých v práci byl použit Excel. Data proměnných vstupujících do modelu, které jsou částečně definované až v podkapitole Modelování vlivu institucí na ekonomickou výkonnost společně s funkční formou modelu, byly získány převážně z databáze Německého statistického úřadu (základní proměnné modelu) a z výzkumů WVS a EVS (institucionální proměnné). Pouze data odpracovaných hodin pro oba zkoumané regiony nebyly dostupné v databázi Německého statistického úřadu a byly opsány z Handbuch Arbeitsmarkt. Data základních proměnných následně byly očištěny o růst cenové hladiny prostřednictvím příslušných deflátorů dostupných v databázi Německého statistického úřadu. Základním rokem je pro všechna očištěná data rok 2005. Poté byly takto očištěné proměnné převedeny do požadovaného růstového tvaru v relativním vyjádření. Následně pro získání koeficientů byly zlogaritmovány v Gretlu. Data pro institucionální proměnné byly získány z pěti vln výzkumů WVS a EVS, kde byla SRN zahrnuta. Konkrétně se jedná o průzkumy WVS z let 1995, 2006 a 2011 a EVS z let 1999 a 2008. U některých vln bylo uvedeno rozpětí let výzkumu, byl však přiřazen jen jeden rok, který byl uveden u výsledku stažených dotazníků, pouze u posledního roku byl na pomezí dvou let, tak byl přidělen k roku 2011, pro která byly dostupná ostatní potřebná data k modelování. Data výzkumů byly ve slovním vyjádření a v každé vlně byly institucionální proměnné pod jiným označením, proto bylo nutné pro každou vlnu identifikovat proměnné přes příslušný dotazník. Po kolekci dat v Excelu byly upraveny do formátu, jak je uvedeno v podkapitole Modelování vlivu institucí na ekonomickou výkonnost. Takto upravená data pro všechny proměnné byly importovány do Gretlu, kde byla následně provedena korelační a regresní analýza a verifikace modelu (statistická a ekonometrická), jak je uvedeno ve stejné podkapitole.

Dle Hušek (2007) je při zjišťování lineárních závislostí při korelační analýze používáno Pearsonova (párového) korelačního koeficientu, který vyjadřuje směr a sílu závislosti. Korelační koeficient lze znázornit takto:

$$r_{xy} = r_{yx} = \frac{s_{xy}}{\sqrt{s_x^2 s_y^2}}$$

Koeficient může nabývat hodnot od $<-1; +1>$, přičemž směr je vyjádřen kladným znaménkem pro pozitivní přímou závislost a záporným pro negativní přímou závislost a síla (či těsnost) danou hodnotou. Vyjadřuje, jakou mají mezi sebou veličiny závislost, ale nevyjadřuje nic o příčině a následku. Výsledky korelační analýzy, budou hodnoceny dle kategorizace závislostí uváděné Chráskou (1993):

Korelační koeficient- r	Interpretace koeficientu
$ r = 1$	naprostá závislost
$1 > r \geq 0,9$	velmi vysoká závislost
$0,9 > r \geq 0,7$	vysoká závislost
$0,7 > r \geq 0,4$	střední závislost
$0,4 > r \geq 0,2$	nízká závislost
$0,2 > r \geq 0$	slabá závislost
$ r = 0$	naprostá nezávislost

Zdroj: Chráska, 1993

Společně s korelační analýzou je regresní analýza v této diplomové práci základním nástrojem pro určení vlivu institucionálních proměnných na ekonomickou výkonnost ve Spolkové republice Německo. Prostřednictvím regresní analýzy, konkrétně metodou odhadů hromadných nejmenších čtverců, která byla na základě struktury vstupních dat zvolena jako nejvhodnější, jsou vygenerovány modely pro SRN, původní země SRN a nové země SRN, ve kterých jsou testovány vlivy institucionálních proměnných. Jednotlivé modely jsou pak hodnoceny na základě tří kritérií verifikace (ekonomická, statistické a ekonometrické) a při vyhodnocení dochází k jejich komparaci.

Regresní analýza je dle Huška (2007) statistickou metodou popisující výkyvy závislé (vysvětlované) proměnné jako funkci výkyvů jedné či více nezávisle (vysvětlujících) proměnných skrze regresní rovnici. Ta se dá obecně vyjádřit takto:

$$Y = f(X) + \varepsilon \quad (1)$$

Kde: $f(X)$... značí deterministickou složku
 ε ... značí stochastický chybový člen

V této práci je použita vícenásobná regresní analýza, jejíž obecná rovnice je:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_p X_p + \varepsilon \quad (2)$$

Kde: $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_p$ značí regresní koeficienty

Dá se také vyjádřit maticí:

$$\begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ \vdots \\ Y_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \beta_1 \\ \beta_2 \\ \vdots \\ \beta_n \end{bmatrix} * \begin{bmatrix} 1 & X_{11} & X_{21} & \dots & X_{p1} \\ 1 & X_{12} & X_{22} & \dots & X_{p2} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \dots & \vdots \\ 1 & X_{1n} & X_{2n} & \dots & X_{pn} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \varepsilon_1 \\ \varepsilon_2 \\ \vdots \\ \varepsilon_n \end{bmatrix}$$

3 Institucionální prostředí

Cílem této kapitoly je přiblížení nové institucionální ekonomie (NIE) s důrazem na instituce a další pojmy nezbytné pro tuto závěrečnou práci. Skládá se ze tří podkapitol: Úvod do teorie nové institucionální ekonomie, Path dependence a Ekonomická výkonnost.

3.1 Úvod do teorie nové institucionální ekonomie

Zde si nejprve definujeme pojem instituce, uvedeme novou institucionální ekonomii a následně více objasníme různé pohledy na vznik a dělení institucí.

Definice institucí bohužel není jednotná (stejně jako celá teorie), u každého autora se nějak odlišuje, proto bude uvedeno několik různých definic. Kde jinde začít, než u původních průkopníků institucionalismu.

Veblen (1999) ve své knize *Teorie zahálčivé třídy*, kromě kritiky materialistické americké společnosti, definoval instituce (z neformálního pohledu) jako „převládající návyky uvažování o konkrétních vztazích a funkcích jedince a společnosti a způsobu života, který je tvořen souhrnem institucí fungujících v dané době či v daném okamžiku vývoje jisté společnosti, lze po psychologické stránce poušechně charakterizovat jako převládající postoj nebo převládající teorii života“.

Commons (1934, s. 69), který je brán jako zástupce právního pohledu na instituce, ve své knize napsal, že „občas se instituce zdají být analogické k jakési budově, k jakémusi rámci právních předpisů, uvnitř kterého jednotlivci jednají jako vězni (v originálu inmates). Občas se zdá, že to znamená chování vězňů samotných.“ Takovéto dilema pohledu na instituce se neukazovalo pouze u Commonse, ale i dalších autorů, a přetrvává dodnes.

Instituce jsou dle Northa (1990, s. 3) „pravidla hry ve společnosti nebo, více formálně, jsou lidmi vytvořená omezení, jež utváří lidské interakce, které vytvářejí motivace vzájemné směny, ať už je tato směna politického, ekonomického nebo sociálního typu.“ Současně instituce dělí na neformální omezení a formální pravidla, čímž spojuje obě pojetí předchozích autorů amerického institucionalismu. Mezi neformální instituce (omezení) řadí zvyky, tradice, sankce, tabu a kodexy chování. Mezi formální instituce (pravidla) řadí ústavy, zákony a vlastnická práva.

Na závěr jedna novější definice institucí od Schaffner (2014, s. 27) rozšířená o vynucovací mechanismus: „Instituce je soubor formálních pravidel a neformálních norem, spolu s příslušným vynucovacím mechanismem, který omezuje lidské možnosti týkající se konkrétního souboru činností.“ a dodává jako

příklady, že institucionální pravidla a normy mohou zakázat krádež, požadovat od lidí sdílení s méně majetnými, či diktování trestu za porušení pravidel.

NIE má kořeny v americkém institucionalismu (a neoklasické ekonomii). Americký institucionalismus se rozvíjel v 90. letech 19. století jako alternativní ekonomická teorie založená na kritice tehdejšího hlavního proudu, tedy neoklasické ekonomie. Zakladateli byli již výše zmiňovaní Thorstein B. Veblen, se zaměřením na neformální instituce, a John R. Commons, se zaměřením na formální instituce. Commons přišel s pojmem „pravidla hry“ a transakční náklady. Přes značnou nejednotnost této teorie se stalo hlavním znakem zkoumání institucí a jejich vliv na rozhodování. Tento metodologický kolektivismus, kvůli němuž nebyl americký institucionalismus schopný matematizace, se stal odlišným znakem vůči NIE, která je založena na metodologickém individualismu.

Nová institucionální ekonomie (NIE), nazývaná také jako škola vlastnických práv, je poměrně mladá, neboť se zformulovala jako jednotnější směr až v 80. letech 20. století. Hlavními představiteli se staly R. H. Coase a D. C. North. NIE je postavena na základě modifikovaného neoklasického modelu. Tzv. „*homo economicus*“ byl vyměněn za „*contractual man*“ (*smluvní člověk*), díky čemuž by měla být vnesena do ekonomické teorie větší realističnost. Modifikace spočívá v nedokonalé (asymetrické) informovanosti, omezené racionalitě modelového člověka a dalších odlišností, jež jsou znázorněny v Tab. 1. (Sojka, 2010)

Tab. 1 Komparace paradigmat NIE a neoklasické ekonomie

Nová institucionální ekonomie	Neoklasická ekonomie
Metodologický	Metodologický
Individualismus	Individualismus
Contractual man	Homo economicus
Omezená racionalita	Neomezená racionalita
Oportunismus	Vlastní zájem
Nejistota	Jistota
Asymetrická informace	Plná informovanost
Transakční náklady	Směna zdarma

Zdroj: Liška a spol., 2011

Výchozími pojmy NIE jsou vlastnická práva a transakční náklady, jimiž se zabýval Ronald Henry Coase. Coase v článku „*Povaha firmy*“ řešil problém, proč existují firmy. Za příčinu označil existenci vysokých transakčních nákladů, při uzavírání velkého množství smluv, jež by bylo nutné uzavřít na volném trhu, mimo firmu. Takže firmy vznikají tehdy, pokud náklady na užití potřebných zdrojů jsou nižší při administrativní koordinaci firmou. Dle Coaseho je firma sítí

smluvních vztahů a její hierarchický systém omezuje svobodu jednotlivců. Pravidla vyjednávání ve firmě jsou omezenější než na celém trhu, čímž klesají náklady na vyjednávání. Následně v článku „Problém společenských nákladů“ přišel s tezí, že se později proslavila jako Coasův teorém. Ten říká, že při nulových transakčních nákladech (předpokládaných neoklasickou ekonomikou) povedou vyjednávání mezi jednotlivými stranami k pareto-efektivnímu výsledku, nezávisle na původním rozdělení vlastnických práv. Bohužel v reálném světě existují nezanedbatelné transakční náklady. Efektivní trhy by měly vznikat při přiblížení se nulovým transakčním nákladům, což lze dosáhnout pouze v konkurenčním prostředí a při fungování zpětné informační vazby. Nutností je odhad chování ostatních hráčů na trhu. Problémem je, že instituce jsou často tvořeny k dobru skupin (organizací) se silnou vyjednávací silou. (Liška a spol., 2011; Holman, 2005)

NIE si dává za cíl odpovědět na otázku, jak alternativní uspořádání institucí, ekonomických organizací a vlastnických práv ovlivňuje chování lidí, jakož i alokaci zdrojů a rovnováhu ekonomiky (Pozn. autora: čehož neoklasika není schopna, protože bere institucionální rámec za neměnný). (Sojka, 2010; Rutherford, 2001)

Instituce lidé často zaměňují s organizacemi. North (1992, s. 5) a ostatní autoři NIE však tyto pojmy odlišují. Instituce bere jako pravidla hry a organizace za hráče. Hráči mohou být:

- ekonomické orgány (firmy, družstva, ...)
- politické orgány (politické strany, regulační agentury, ...)
- kulturní orgány (kluby, církve, ...)
- vzdělávací orgány (školy, univerzity, ...)

Organizace je složena z jedinců spojující společné cíle a stanovuje si pravidla, jež determinují interakci lidí uvnitř.

Voigt (2008) rozlišuje dva přístupy k institucím, u prvního je instituce *výsledkem hry*, zatímco u druhého *pravidlem hry*. Přitom pravidla mohou nabývat formy *příkazu*, předepisujícího konkrétní způsob(y) jednání, nebo formy *zákazu*, zakazující konkrétní způsob(y) jednání.

Hlavní funkce, jež nesou instituce, je snižování nejistoty lidí v každodenním životě a tvorba struktur usnadňující ekonomickou a politickou směnu. (Vymětal a Žák, 2005)

Kvalita institucionálního prostředí je z dlouhodobého hlediska klíčová, jak uvádí například Heckelman a Powel (2010), protože ovlivňuje mnoho důležitých ekonomických ukazatelů.

Přitom neformální instituce určují funkčnost těch formálních, jak říká North (1990), neboť neformální instituce jsou zárukou podpory pravidel

institucím, mají za cíl odčerpávání bohatství od jedné části obyvatel ve prospěch druhé. V důsledku toho snížení motivace ke zvyšování produktivity obyvatel a chudnutí země. (Acemoglu a Robinson, 2015)

Před rozdělením politických institucí je nutné si říci, že politika je procesem, jímž se vytváří společenská pravidla daného území. Výsledek politické hry je ovlivněn rozložením moci v dané společnosti, které vychází z politických institucí. Inkluzivní politické instituce jsou institucemi pluralistickými, kdy je politická moc rozdělena do celé společnosti. S extraktivními politickými institucemi se setkáváme tam, kde je moc bez jakýchkoli omezení svěřena hrstce vyvolených. (Acemoglu a Robinson, 2015)

Instituce lze dělit z pohledu jejich přijetí na *exogenní* a *endogenní*. *Exogenní* se dovolávají čehosi nadpřirozeného, spadají tam například mytici hrdinové a náboženství, takže nejsou závislé na změnách. Zatímco *endogenní* jsou závislé na změnách systému, neboť jsou jeho součástí a jsou jím utvářeny a měněny. (Vymětal a Žák, 2005)

O. Williamson propojil sociologický a ekonomický pohled na vývoj prostřednictvím konceptu hierarchických stupňů institucí. Vývoj institucí je determinován spoustou exogenních faktorů (např. faktory geografickými, kulturními), jež zformovaly především neformální instituce. Z nich se poté, během prvního a druhého stupně, vytvořily formální instituce (právní systém), jež umožnily vznik institucionálního prostředí a organizací. První dva stupně jsou zpětně ovlivňovány třetím (vytvořeným) stupněm. Na třetím a čtvrtém stupni jde již o vývoj plně endogenní, instituce a organizace jsou vytvářeny subjekty dané ekonomiky. (Vymětal a Žák, 2005)

Tab. 2 Klasifikační schéma hierarchických stupňů institucí (O. Williamson)

Stupeň	Časový horizont	Efekt	Původ norem	Příklady
4. úroveň: Instituce spojené s alokačním mechanismem	Krátký horizont a přítomnost	Přizpůsobování se cenám a výstupu, podněty k ustavení rovnováhy	Endogenní	Pravidla vztahující se k alokaci zdrojů. (např. kontrola kapitálových toků, řízení obchodních toků či systém sociálního zabezpečení)
3. úroveň: Instituce spojené s „hraním her“	Střednědobý horizont (1-10 let)	Ustavení a vytváření organizací	Endogenní	Pravidla definující režim soukromé struktury země a smluvní vztahy (např. obchodní smlouvy)
2. úroveň: Instituce spojené s „pravidly hry“	Dlouhý horizont (desítky až stovky let)	Definuje celkové institucionální prostředí	Exogenní nebo endogenní	Formální pravidla definující vlastnická práva a právní systém
1. úroveň: Instituce vztahující se k sociální struktuře společnosti	Velmi dlouhý horizont (stovky či tisíce let), ale změny mohou být v kritických a krizových dobách	Definuje samotný způsob chování dané společnosti	Exogenní	Neformální instituce jako tradice, sociální normy a zvyky; osobní vůdcovství, reputace, čest

Zdroj: Vymětal a Žák, 2005, vlastní úprava

Instituce lze dále dělit z pohledu prosazování, respektive sankcionování na *interní* a *externí*. Dochází zde k oddělení státu a společnosti. Pravidla, která jsou při porušení sankcionována uvnitř společnosti, označujeme interní instituce. Pravidla, která jsou při porušení sankcionována vně společnosti, prostřednictvím státu, označujeme externí instituce. Více viz tabulka, v které je rozlišeno 5 typů institucí. (Voigt, 2008)

Tab. 3 Typy interních a externích institucí

Pravidlo	Způsob dohledu a prosazení	Kategorie instituce	Příklad
1. konvence	Sebeprosazení	Interní	Mluvnická pravidla
2. etické pravidlo	Imperativní sebekontrola	Interní	Desatero přikázání, kategorický imperativ
3. zvyk	Spontánní dohled ostatních aktérů	Interní	Společenské formy styku
4. formální soukromá pravidla	Plánovitý dohled ostatních aktérů	Interní	Samovolně vytvořené hospodářské právo
5. pravidla pozitivního práva	Organizovaný státní dohled	Externí	Soukromé (občanské) a trestní právo

Zdroj: Kiwit a Voigt, 1995, vlastní úprava

Existují čtyři možné vztahy mezi externími a interními institucemi. Zaprvé jde o *neutrální vztah*, když se každá zaměřuje na zcela odlišné oblasti. *Komplementární* jsou, jestliže mají podobný či shodující obsah a dodržování sleduje jak stát, tak i soukromé subjekty. *Substituční vztah* se vyskytuje mezi institucemi, jestliže se obsahově shodují, ale na dodržování dohlíží buďto stát, nebo soukromé subjekty. Poslední možný vztah je *konfliktní*, jestliže dodržování interní instituce znamená porušení té externí či naopak. (Voigt, 2008)

3.1.1 Neformální instituce

Jak bylo zmíněno výše, tak podle Northa (1990) jsou neformální instituce taková pravidla, které utvářejí lidské jednání, avšak stojí mimo vládu a nejsou součástí psaného právního rámce. Tyto soukromé mechanismy, jimiž se řídí každodenní interakce a formují způsob života v dané oblasti, zahrnují zvyky, společenské normy, přesvědčení o tom, co je a není správné, a pravidla prosazování.

Už z této definice je jasné, že neformální instituce jsou obtížně uchopitelnou oblastí. Existují však veřejně dostupná data z průzkumů jako je WVS a EVS. Z nich čerpá také Tabellini (2010), který ve své práci definoval níže uvedené neformální instituce, jež by mohly mít vliv na ekonomickou výkonnost.

3.1.1.1 Respekt k druhým

Podle Williamsen a Mathers (2011) respekt k druhým a zároveň vyšší úroveň jeho udržování přináší vyšší toleranci vůči ostatním. Díky tomu je i větší

náklonost k obchodu s neznámými lidmi, čímž dochází k rozšiřování trhu a posílení hospodářského růstu.

Nedostatek respektu k druhým je typický pro hierarchické společnosti. Kde je od jedince požadována spíše instinktivní reakce nežli úsudková a kde instinkt často vede ke krátkozrakým či dokonce škodlivým postupům. V takové společnosti je individualismus brán za nedůvěru a bývá potlačován. (Tabellini, 2010)

Na respekt lze pohlížet jako na měřítko „*všeobecné*“ nebo „*omezené morálky*“. Ze „*všeobecné morálky*“ vyplývají abstraktní pravidla upravující chování jak uvnitř, tak vně skupiny, zatímco „*omezené morálce*“ schází obecné zásady, jimiž se řídí interakce mezi skupinami. V zemi s nízkou úrovní respektu může být *omezená morálka* status quo, takže oportunní chování při interakci s těmi mimo malou skupinu je trpěno. (Platteau, 2000)

Z toho Williamsen a Mathers (2011) usuzují, že vyšší úrovně respektu by měly vést k vyšší úrovni ekonomického rozvoje.

3.1.1.2 Důvěra

Hospodářský význam důvěry byl zdůrazněn v mnoha studiích. Z tzv. „věžňova dilematu“ je známo, že důvěra vede pro obě strany k optimálnímu výsledku, zatímco nedostatek důvěry vede k neefektivnímu výsledku. Důvěra snižuje potřebu vymáhání smluvních dohod třetími stranami a pomáhá rozšíření výměny statků na trhu. Naopak nedostatek důvěry je spojen se strachem a podezíráním z podvodu, což zvyšuje transakční náklady na obchodování mimo místní komunitu a následně redukuje obchodní zisky. Stejně jako u nedostatku respektu k druhým je také nedostatek důvěry typický pro hierarchické společnosti. (Tabellini, 2010)

Podle Raisera (1999), jež se zabývá důvěrou v tranzitivních ekonomikách, jsou obyvatelé zemí bývalého Sovětského svazu a zemí střední a východní Evropy, které prošly komunismem, vysoce nedůvěřiví. Důvěra je přitom klíčovým prvkem ve většině ekonomických a sociálních výměnách. Bez důvěry zůstávají příležitosti k vzájemně prospěšnému obchodu uzavřené a výsledky spolupráce jsou méně pravděpodobné. Výsledkem je pak nižší ekonomický blahobyt skrze specializaci pod optimální úrovní a pravděpodobně také nižší sociální péče.

3.1.1.3 Svoboda volby

Dle Tabelliniho (2010) je svoboda volby zmiňována jako hnací motor ekonomického rozvoje a je postavena na přesvědčení člověka, že se jeho úsilí vyplatí. Pokud jsou jedinci vysoce motivovaní a pohlíží na ekonomický úspěch ve vztahu s jejich svobodnou volbou, pravděpodobně budou pracovat usilovně, investovat, inovovat a snažit se zvýšit svůj blahobyt. Naopak pokud lidé považují

dosažení úspěchu za šťastnou náhodu, je pravděpodobnější, že budou mít pasivní, rezignující a líný postoj k hospodářským aktivitám.

Benabou a Tirole (2006) tvrdí, že lidé žijící ve státě s velkorysým sociálním zabezpečením a vysokými daněmi, mají menší motivaci ke zvyšování pracovního úsilí. Pokud však naopak lidé věří, že vyvinutím úsilí lze dosáhnout hospodářský úspěch, je motivace obyvatel mnohem vyšší.

3.1.1.4 Poslušnost

Poslušnost, stejně jako nedostatek respektu k druhým a nedostatek důvěry, je typická pro hierarchické společnosti. Ve společnostech, kde převládá poslušnost a individualismus je potlačován, není dosahováno takové ekonomické výkonnosti. (Tabellini, 2010)

Williamson a Mathers (2009) dodávají, že v takové společnosti (s vysokou úrovní poslušnosti a nesamostatnosti) dochází k potlačení iniciativy. Kvůli negativnímu dopadu na autonomii jednotlivce a riskování, může vysoká úroveň poslušnosti v důsledku přinést méně ekonomických interakcí, čímž zabrání ekonomickému rozvoji.

Podle Harpera (2003) u dětí vedených k poslušnosti s potlačováním jejich individualismu může být později menší pravděpodobnost, že se zapojí do podnikání, kde je nezbytné převzetí rizika.

3.2 Path dependence

Zde bude objasněn fenomén závislosti na minulém vývoji. Původní studie zkoumající vztah mezi institucemi a ekonomickou výkonností se zaměřovaly na formální instituce, neboť byly lépe uchopitelné, i co se sběru dat týče. Nedokázaly však vysvětlit výkonnostní rozdíly jednotlivých států. Z toho důvodu se objevila potřeba výzkumu vlivu institucí neformálních. (Vymětal a Žák, 2005)

Douglas North dokázal propojit výkon dané ekonomiky s neformálními institucemi prostřednictvím konceptu *path dependence* (neboli závislosti na minulém vývoji). Od té doby závislost na minulém vývoji zkoumá více autorů. Tento pojem v pojetí Mlčocha (2005) zní: „instituce v každé zemi a v každé době závisejí na institucionálním rámci, jímž v historii prošly.“

Z reálných dat dlouhodobého vývoje ekonomické výkonnosti rozdílných států bylo vypořádováno, že pokud se stát jednou dostane na trajektorii hospodářského růstu, poklesu, nebo stagnace, dlouhodobě na ní setrvává. Jako důvod je označeno pomalé tempo změny. Pokud chtějí změnit trajektorii vývoje dané ekonomiky, pak je nutná změna institucionální struktury. Takže nestačí přijmout jen zákonodárství ekonomicky úspěšnějších zemí (čehož jsou nové země SRN příkladem), ale nutností je i politická ochota k vynucování přijatého

zákonodárství a změna v neformálních pravidlech jednání subjektů daného trhu. (Liška a spol., 2011)

Kvůli poměrné strnulosti neformálních institucí dochází k velmi pomalé reakci na změnu formálních institucí, čímž se vytváří napětí mezi nově zavedenými formálními pravidly a neformálními omezeními. To je způsobeno postupným vývojem neformálních institucí v závislosti na předchozí soustavě těch formálních, kde jsou neformální instituce brány jako součást kulturního dědictví společnosti. Takže přenesením institucí z jiné ekonomiky (externích) by mělo s největší pravděpodobností vést k odlišným výsledkům mezi jednotlivými státy. Vliv na výsledek přenesení institucí mají podle World Development Report 2002, vydané Světovou bankou, faktory jako používané technologie, stav transparentnosti a vynutitelnosti práva, úroveň a vnímání korupce, náklady vytvoření a udržení institucí vůči HDP a administrativní kapacity. (Breinek, 2006)

3.3 Ekonomická výkonnost

V této podkapitole bude objasněn pojem ekonomická výkonnost, klasifikovány teorie ekonomického růstu a uvedeny možnosti měření výkonnosti.

V devadesátých letech, nejspíše na základě událostí spojených s přechodem centrálně plánovaných ekonomik na tržní, nabyli ekonomové pochybnosti o vypovídací schopnosti teorií růstu hlavních směrů a začali se více zabývat vztahem mezi institucemi a ekonomickou výkonností. Došlo k přesunu od politik kapitálové akumulace k institucionálním. (Vymětal a Žák, 2005)

Douglass North (1990) přišel s tvrzením, že faktory jmenované teoriemi růstu hlavního proudu (akumulace kapitálu, úspory z rozsahu, inovace) nejsou příčinami růstu, ale značí růst samotný.

Při dosahování odlišných hospodářských výsledků mezi státy Acemoglu, Johnson a Robinson (2004) přisuzují hlavní význam ekonomickým institucím. Tvrdí, že pokud společnosti disponují takovými ekonomickými institucemi, jež podporují akumulaci výrobních faktorů, efektivní alokaci zdrojů a inovace, pak budou růst. Politické instituce jsou též důležité, neboť v důsledku ovlivňují nastavení těch ekonomických.

Bohaté státy vděčí za svoji prosperitu dřívějšímu vybudování inkluzivních institucí, jež vedly díky spirále úspěchu ke zvyšování jejich inkluzivity. Země selhávají, neboť jejich extraktivní ekonomické instituce nepovzbuzují obyvatele k úsporám, investicím a inovacím. U příčin selhání země stojí vždy extraktivní politické a ekonomické instituce. Tyto extraktivní instituce je drží v chudobě. (Acemoglu a Robinson, 2015)

Kouba (2009) mluví o „prorůstových“ institucích obdobně, ale přidává omezování nežádoucího, tedy instituce zvyšující ekonomickou výkonnost dle něj:

„podporují akumulaci kapitálu, technologický pokrok a efektivní alokaci a naopak omezující neefektivní kořistnické činnosti jako korupce, vyhledávání renty a morální hazard.“

„Ekonomický úspěch země záleží na tom, jak instituce podněcují k vytváření a získávání bohatství, a jakým způsobem zajišťují jeho ochranu.“ (Breinek, Kouba, 2007)

Sautet (2005) pojímá ekonomickou výkonnost z pohledu podnikatelského. Píše o podnikání, jež nemůže existovat bez pravidel, jako motoru růstu ekonomiky. Rozlišuje tři druhy podnikatelských aktivit: Zaprvé *produktivní*, kdy formální instituce odráží neformální normy chování a povzbuzují podnikatele. Zadruhé *vyhýbavé*, kdy formální instituce nutí podnikatele obcházet formální právní systém, například při nadměrných regulacích či vysokém zdanění. Zatřetí společensky destruktivní, mezi které patří dobývání renty, krádeže a jiné.

Acemoglu, Johnson a Robinson (2004) klasifikují několik alternativních přístupů k teorii růstu: První přístup (kam spadají i autoři článku) zdůrazňuje význam ekonomických institucí. Podstatou je hypotéza o tom, že lidé rozhodují o organizaci společnosti, takže vlastně sami určují, zda bude prosperovat, či nebude. Druhý přístup, tzv. *geografická hypotéza*, jež ztotožňuje s existencí přírodních faktorů. Třetí přístup je zaměřen na kulturu, jež podstatně ovlivňuje hodnoty a preference. Za čtvrtou determinantu považují štěstí.

Kouba (2009), pro zpřehlednění, rozlišil (na základě kritéria *pojetí institucí*) teorii růstu v NIE na tři základní proudy. První se zabývá neformálními institucemi, druhý se zabývá formálními institucemi a třetí vychází z konceptu path dependence. Proud zabývající se neformálními institucemi je v souladu s přístupem Acemoglu, Johnson a Robinson (2004) nazývaným jako *kulturní hypotéza*. V současné době vzniká minimum literatury zabývající se vlivem neformálních institucí na ekonomický růst (prvním proudem). Z toho důvodu Kouba první základní proud při klasifikaci soudobých sociálně-ekonomických přístupů k teorii růstu opomenul a vzniklo členění:

- *Sociálně-ekonomické přístupy k teorii růstu založené na formálním pojetí institucí*
 - *Přístup primárně zdůrazňující význam politických institucí*
 - *Přístup primárně zdůrazňující význam ekonomických institucí*
- *Teorie růstu NIE založená na northovském konceptu path dependency.*

Teorie růstu NIE založená na northovském konceptu path dependency
Kouba (2009) označil za perspektivní směr výzkumu, neboť není tak „probádaný“ jako ostatní přístupy. Hlavním znakem je Northovo pojetí institucí. Dále zdůrazňuje úlohu neformálních institucí a vzájemnou kompatibilitu s těmi

formálními. Předpokládá velmi silné působení *path dependency* při institucionálních změnách. Sociální psychologie je důležitá pro argumentaci.

Izrael (1987) přišel s členěním faktorů, jež působí na ekonomickou výkonnost, které lze brát jako nejzákladnější institucionální faktory. Jak je znázorněno v Tab. 4, tak faktory člení do čtyř kategorií na obecné, sociální a psychologické, politické, ekonomické.

Tab. 4 Institucionální faktory ovlivňující ekonomický růst

Podmínky	Okolnosti a činitele (faktory)
Obecné	• Dominantní ideje a názory ve společnosti • Historický vývoj
Sociální a psychologické	• Poměrně stabilní charakteristiky sociálního systému, který změnil vývoj společnosti • Psychologické rysy lidí vytvářející společnost • Speciální role, kterou vytváří národní kultura, mentalita a etické vzorce chování
Politické	• Kvalita ústavy a koordinace mezi státní a podnikovou sférou, politická kultura, neformální pravidla a tradice
Ekonomické	• Úplná „pravidla hry“ pro rozdělení aktivit na efektivní a neefektivní • Přesně definovaná vlastnická práva • Fungování a sociální pravidla obchodu • Efektivně fungující finanční a bankovní systém • Přiměřené metody řízení rizik a systém pojištění • Přijatelný a nekonfliktní systém daní • Mnohotvárná struktura ekonomiky (nikoli centralizovaná) • Existence ekonomických institucí, které mají pozitivní vliv na dlouhodobý růst

Zdroj: Vymětal a Žák (2005), původně Israel (1987), vlastní úprava

Dle Vymětal a Žák (2005) pokud chceme zkoumat vliv působení institucí v čase je nejprve ke splnění výchozí podmínky nutné „institute definovat, charakterizovat v čase a utřídit, vymežit oblasti vzniku a fungování institucí včetně výčtu institucionálních faktorů s dopadem na výkonnost ekonomiky.“

K měření a hodnocení kvality institucionálního prostředí existuje celá řada přístupů použitelných ke zkoumání vlivu institucí na ekonomickou výkonnost. Avšak neexistuje jediný souhrnný index institucionální kvality. V následující tabulce jsou uvedeny různé použitelné indexy, jež jsou pravidelně publikované.

Tab. 5 Indexy související s institucionálním vývojem publikované pravidelně

Zdroj dat	Charakteristika indexu
World Development Indicators (WDI) World Bank	Data zahrnují cca 800 indikátorů a pokrývají 152 ekonomik. Dostupnost dat: 1960 – 2002, ročně.
Government Finance Statistics (GFS) World Bank	Každoroční data uvádějí rozdělení dle zdroje příjmu či výdajů sektoru na všech úrovních vlády. Často jsou uváděné jako podíl na HDP.
Ballance of Payment (BP) International Monetary Fund	Data pokrývají širokou oblast toků spojených se zahraničním obchodem a mezinárodní investiční pozicí. Informace zahrnující likviditu zahraničních měn, vnější zadlužení a bilanci platebních toků.
Doing Business World Bank	Databáze srovnání 85 zemí na konci 90. let.
The Index of Economic Freedom	Data každoročně pro cca 160 zemí světa.
Economic Freedom in the World	Data ekonomické svobody dostupná pro 123 zemí.
Corruption Percention Index (CPI) Transparency International	Každoročně publikovaný index sleduje rozsah korupce v zemi, zahrnuje přes 140 ekonomik.
Governance Matters III: Governance indicators World Bank	Index pokrývá celkem 6 dimenzí ve 199 zemích.
The Business Environment and Enterprise Performance Survey (BEEPS) World Bank	Dotazování cca 4000 firem ve 22 transformujících se ekonomikách, periodičita jednou za tři roky.
Opacity Index PWCoopers	Pětikomponentový index (CLEAR) pokrývající cca 30 transformujících se ekonomik.
Human Development Index	Každoroční data o pokroku v oblasti lidských práv.
World Competitviness Yearbook IMD	Každoroční data o konkurenceschopnosti národů. Pokrývá 60 národů a regionů.
Global Competitiveness Report World Economic Forum	Každoroční index růstu konkurenceschopnosti se skládá ze tří pilířů: kvalita makroekonomického prostředí, stav veřejných institucí a technologická připravenost zemí.
Freedom in the World	Každoroční data o politických a občanských právech ve 192 zemích světa.
International Country Risk Guide PRSC Group	Data o politickém riziku spojeném s mezinárodními investicemi.
Business Environmental Risk Intelligence (BERI)	Hodnocení rizika, analýzy a jejich předpověď pro 140 zemí světa.

Zdroj: Vymětal a Žák, 2005

Achillovou patou všech indikátorů zaměřených na institucionální kvalitu je jejich vystavění na tzv. měkkých datech, jež jsou špatně měřitelné a podléhají „náladám“ společnosti, a hodnocení lišící se v jednotlivých zemích. Indexy se také často překrývají, takže je nelze agregovat. (Vymětal a Žák, 2005)

Na měření neformálních institucí se zaměřují především průzkumy nazývané European Values Study a World Values Survey. Jejich průzkumy zahrnují více než 60 států v několika vlnách, v nichž respondenti odpovídali na otázky týkající se například rodiny, zaměstnání, politiky, náboženství, morálky, životního prostředí. (WORLD VALUES SURVEY, 2015)

4 Historie Německa a kontext transformace

Tato kapitola se zaměřuje na prohloubení znalostí o historickém vývoji dnešní Spolkové republiky Německo s primárním zaměřením na pochopení souvislostí transformace Německé demokratické republiky. Historický vývoj je zkoumán především z pohledu ekonomického a politického. Před samotným popisem událostí je však nutné uvést některé základní informace o Německu v následující podkapitole.

4.1 Souhrnně o Německu

Německo se vyvíjelo v průběhu času ze sdružení různých nezávislých států s jejich vlastními vůdci, kteří se podvolili autoritě jednoho vládce, konstituční republice, autoritativnímu režimu a nakonec, po sjednocení, do spolkové, parlamentem zastoupené, demokratické republiky. Většina německých voličů důvěřuje jedné ze šesti německých politických stran a nezávislý získávají nevýznamné procento celkového počtu hlasů. Tradičně dominantní strany zahrnují Křesťanskou demokratickou unii (CDU) spolu s jeho sesterskou Křesťansko-sociální unií Bavorska (CSU) a Německou sociálně demokratickou stranou (SPD). Jako člen skupiny G8 a jako jedna z hnacích sil Evropské unie, je německá politika často podřízena politice těchto větších uskupení. Ačkoliv má Německo silné slovo při určování politických směrů v těchto uskupeních. (MARKETLINE, 2014, s. 42)

Německo prošlo v první polovině dvacátého století dvěma světovými válkami na straně poražených, což mělo devastující účinky na její ekonomiku. Na konci druhé světové války v roce 1945 počala okupace německého území vítěznými stranami, tedy Spojenými státy, Spojeným královstvím, Francií a Sovětským svazem (viz Mapa okupačních zón). S nástupem studené války v roce 1949 byly vytvořeny 2 německé státy, západní Spolková republika Německo (původní SRN) s hlavním městem Bonn a východní Německá demokratická republika (NDR) s hlavním městem Berlínem. Až kolaps Sovětského svazu a konec studené války umožnili sjednocení Německa v roce 1990 (poté hlavním městem Berlín). *Takže došlo zhruba ke čtyřicetiletému odloučení, jež zanechalo následky* (text autora). (CountryWatch, 2015)

Sjednocené Německo je v Evropě největší ekonomikou a po Rusku nejlidnatější zemí. Je klíčovým hráčem v ekonomice, politice a obraně evropského kontinentu. (MARKETLINE, 2014)

Z pohledu politiky, demokratické původní SRN zakotvilo v klíčových západních bezpečnostních a ekonomických organizacích, jako Evropské

společenství, jež se později stalo Evropskou unií. Původní SRN bylo také hlavním hráčem Severoatlantické aliance (NATO). Komunistické NDR bylo v přední linii Sovětů, řízeno na základě Varšavské smlouvy. Sjednocení proběhlo připojením NDR pod alianci původní SRN. Z pohledu ekonomiky, bylo očekáváno vynaložení značných finančních prostředků ke zvýšení produktivity přistupující NDR a navýšení mezd na úroveň západních poměrů. (CountryWatch, 2015)

V lednu 1999 SRN a dalších deset států Evropské unie představili společnou evropskou měnu, tedy Euro.

Nyní je SRN z pohledu parity kupní síly (PPP) čtvrtá největší ekonomika světa a největší v Evropě. Výroba a s ní související služby jsou stále jádrem německé ekonomiky, více než ve většině jiných vyspělých ekonomik. Je také jedním z technicky nejvyspělejších výrobců oceli, chemikálií, cementu, vozidel, strojů, loďarství a elektroniky. (CountryWatch, 2015)

Spolkovou republiku Německo (SRN) obývá asi 81,4 milionů obyvatel (údaj z konce roku 2014, před masivní migrací do zemí Evropské unie a především SRN) na rozloze 357 022 kilometrů čtverečních. V jejím čele sedí prezident Joachim Gauck a kancléřský post zastává Angela Merkelová. Etnické složení (před masivní migrací) sestávalo z Němců (91,5 %), Turků (2,4 %) a dalších (6,1 %), zahrnujících Řeky, Italy, Poláky, Rusy, Srbo-Chorvaty a Španěly. Hlavními náboženstvími byli protestantská víra (34 %), římskokatolická (34 %), muslimská (3,7 %) a jiné (28,3 %). (MARKETLINE, 2014)

4.2 Historie Německa před sjednocením

4.2.1 Od Německé říše po rozdělení Německa

Německý stát se zformoval v roce 1871, když soubor států byl sjednocen za vzniku Německé říše. Pruský král byl přijat za císaře (Kaiser) Německé říše. Byl zvolen ostatními státy výměnou za právo ovládat své státy převážně autonomním způsobem, jako v minulosti. Ratifikace ústavy zřídila řídicí orgán s dominantním monarchou a (tehdy) relativně bezmocným zastupitelským orgánem, „Reichstagem“, jehož členové byli zvoleni prostřednictvím všeobecného mužského volebního práva (tehdy ještě v Německu ženy neměly volební pravomoci). V roce 1918 bylo ve městě Výmar („Weimar“) uskutečněno národní shromáždění, jež dosáhlo konsenzu ohledně liberálně demokratického systému veřejné správy, jež měla být přijata v návaznosti na německou porážku v první světové válce. To byl začátek Výmarské republiky, jež trvala do roku 1933. Byla charakterizována systémem, který bránil vytvoření stálých koalic, neboť i ty nejmenší politické strany dosahovaly parlamentního zastoupení. Ústava nebyla adekvátní. Tyto slabiny Výmarské republiky dovolily Adolfu Hitlerovi transformovat republiku v diktátorství. Jelikož strany tvořící vládu v té době

nedržely parlamentní většinu, německý prezident Paul von Hindenburg byl donucen rozpustit „Reichstag“. Ačkoliv byl Hindenburg proti vzestupu Národně socialistické německé dělnické strany (nacistické strany), byl donucen jmenovat Hitlera kancléřem Německa v roce 1933. Po Hindenburgovi smrti v roce 1934 se Hitler prohlásil za hlavu státu. Hitlerovu vládu charakterizuje masové vyvražďování sociálních, politických a rasových menšin, zejména židovského obyvatelstva, a druhá světová válka v letech 1939-45. Po porážce Německo ve druhé světové válce, bylo celé území Německa rozděleno do čtyř zón pod kontrolu Spojených států, Francie, Spojeného království a Sovětského svazu. V roce 1949 se první tři státy, bez Sovětského svazu, rozhodly spojit přidělené zóny a vytvořit Spolkovou republiku Německo (běžně nazývanou West Germany) s hlavním městem Bonn. Oblast okupovaná Sovětským svazem, se stala Německou demokratickou republikou (NDR) s Východním Berlínem jako hlavním městem. (MARKETLINE, 2014)

Obr. 2 Mapa okupačních zón

Zdroj: Vlastní práce

4.2.2 Původní Spolková republika Německo

Původní SRN bylo založeno jako spolková republika v roce 1949. Tím se stala suverénním nezávislým národem, skládajícím se z 10 států a území Západního Berlína, když vojenská okupace v roce 1955 ustala. V roce 1956 původní SRN uzavřelo se Spojenými státy „Smlouvu o přátelství, obchodu a plavbě“ poskytující volný pohyb kapitálu mezi těmito zeměmi. Přihlásilo se k výborům OECD (CIME a CMIT). Prošlo významným rozvojem během čtyř desetiletí před sjednocením s NDR. V padesátých letech se ukazovalo jako ekonomický zázrak. V šedesátých bylo vidět upevnění a první známky nadcházejících potíží.

Podle Fulbrook (2010) byla ekonomika původního SRN v šedesátých letech dosti závislá na přísunu levné pracovní síly ze zahraničí (například ze středomoří). Jednalo se o tzv. „*Gastarbeiter*“, kteří byli do původní SRN lákáni. Západní Němci totiž předpokládali, že tam „*Gastarbeiter*“ nezůstanou natrvalo. Jejich nevítanost se následně projevila v sedmdesátých a osmdesátých letech při růstu nezaměstnanosti. Přisun zahraničních pracovníků se zastavil po vystavění Berlínské zdi. Předtím došlo k nárůstu poměru cizinců na všechny pracující z 1,1 % (1960) na téměř 10 % (1973). Šedesátá léta původní SRN viditelně změnilo, země začala vzkvétat, došlo k přebudování zruinovaných částí měst a zlepšení dálniční infrastruktury propojující dříve izolované oblasti. Změnila se struktura pracujících podle odvětví, kdy poklesl počet pracujících v zemědělství a naopak narostl sektor služeb a technicky vyspělá odvětví.

Sedmdesátá léta přinesly ropné šoky, velkorysé sociální programy, rostoucí deficity a nakonec ztrátu kontroly. (CountryWatch, 2015)

Poté, co se dostal do čela SPD W. Brandt po roce 1969, došlo ke zlepšení vztahů s NDR prostřednictvím tzv. Ostpolitik a následně k uznání nezávislosti obou republik. (Fullbrook, 2010)

V osmdesátých letech změny v domácí politice a příznivější prostředí v zahraničí dostalo původní SRN zpět na cestu růstu. (CountryWatch, 2015)

Spojené státy a Spojené království založili jádro budoucí německé vlády prostřednictvím rozšíření velikosti a síly Německé hospodářské rady v jejich zónách. Tím bylo západním Němcům poskytnuto ústavodárné *Národní shromáždění*, okupační předpis upravující vztahy mezi spojenci a německými orgány, a hospodářské sloučení všech tří spojeneckých zón. V květnu roku 1949 byl uveden v platnost „*Grundgesetz*“, ústava Spolkové republiky Německo (Při tvorbě této ústavy, jak uvádí Fulbrook (2010), měli na paměti slabiny Výmarské ústavy). V září toho roku Konrád Adenauer zformoval první vládu. Následující den okupační zákon, udělující pravomoci samosprávy s určitými výjimkami, vstoupil v platnost. (CountryWatch, 2015; MARKETLINE, 2014)

Adenauerova vláda byla zpočátku závislá na několika malých stranách, což připomínalo situaci za Výmarské republiky, kdy se jednalo o strany s regionálním významem nebo orientované na jedno téma. (Fulbrook, 2010)

Původní SRN rychle postupovalo k větší suverenitě a k asociaci s evropskými státy a Atlantickou organizací. Roku 1954 byla obnovena až na nějaké výjimky plná suverenita původního SRN a roku 1955 vstoupilo do NATO a Západoevropské unie. V Berlíně si spojenci okupační síly udrželi. Adenauerova éra (1949 – 1963) byla následovaná krátkým obdobím Ludwiga Erharda (1963 – 1966) a poté Kurtem G. Kiesingerem (1966 – 1969). Všechny jmenované vlády zahrnovali jednotnou správu CDU/CSU buďto samostatně nebo v koalici s menší FDP. Koalice za Kiesingera byla složena s CDU/CSU a SPD. (CountryWatch, 2015; MARKETLINE, 2014)

Za Erharda započal přechod z neoliberální ekonomické politiky na tzv. neokensiánskou (Autor: Která podporovala intervence do ekonomiky pro stabilizaci jejího výkonu. Skrze expanzivní politiku v dobách recese a regresivní v dobách expanze). V roce 1967 byl vydán *Zákon o podpoře stability a růstu*, který vládě vložil do rukou nové nástroje k ovlivňování ekonomiky. Došlo k představení programu investic do ekonomické infrastruktury (především do vzdělání, železnic a silnic) a ke snížení daňových úlev. Roku 1972 dokonce založili ministerstvo pro výzkum a technologie. (Fulbrook, 2010)

Ve volbách roku 1969 byla CDU/CSU vytlačena z vládní koalice. K moci se dostala Sociálně demokratická strana (SDP) vedená Willy Brandtem společně se Svobodnou demokratickou stranou (FDP). Willy Brandt rezignoval z kancléřské pozice v roce 1974 poté, co byl člen jeho týmu odsouzen za špionáž pro východoněmeckou rozvědku. Následně nastoupil na místo kancléře tehdejší ministr financí Helmut Schmidt (1974 – 1982) z SPD a jeho vládní sestava byla koalicí jednomyslně podpořena. Schmidt silně podporoval Evropské společenství (dnešní EU) a NATO. V říjnu 1982 se koalice SPD a FDP rozpadla, když se FDP spojila s CDU/CSU a vytvořili koalici za vedení Helmutem Kohlem (CDU). Ve volbách následujícího roku 1983 se Helmut Kohl (1983 – 1998) ukázal s pevnou kontrolou jak svojí strany (CDU), tak vlády, když jeho strana při volbách získala téměř absolutní většinu s 48,8 % hlasů. Do „Bundestagu“ se poprvé dostala strana Zelených (5,6 % hlasů). Ve volbách 1987 se do vlády opět dostala CDU/CSU (44,3 %), ale Strana Zelených (8,3 %) a FDP (9,1 %) získaly na úkor větších stran. Podíl SPD na hlasech se snížil (37 %), načež její předseda Brandt rezignoval a nástupcem se stal Hans J. Vogel. (CountryWatch, 2015; MARKETLINE, 2014)

4.2.3 NDR

Východní část Německa spadající do okupační zóny Sovětského svazu, vstoupila pod jménem Německá demokratická republika (NDR) do komunistického bloku zahrnujícího Sovětský svaz a jiné národy střední a východní Evropy. NDR se stalo hnací silou východní Evropy a Rusko se na ně spoléhalo v produkci obráběcích strojů, chemikálií a elektroniky. Nicméně se to stalo nesmírně neefektivní. Její měna se stávala bezcennou venku, za jejími hranicemi. NDR mělo navíc problém se zadlužením kvůli válečným reparacím, které mu nebyly odpuštěny, jako jeho západnímu protějšku. (MARKETLINE, 2014)

Na rozdíl od poměrně pestrých změn v demokratické části Německa, tedy původní SRN, byla v NDR nastolena diktatura jedné strany, stejně jako v ostatních státech komunistického bloku.

Fulbrook (2010) uvádí, že v poválečném období, stejně jako v původní SRN, tak i v NDR docházelo k relativně podobnému stabilizování, i když křehčímu, neboť NDR stavělo spíše na potlačování než úspěchu.

V roce 1946 byla v sovětské zóně (území NDR) donucena Sociálně demokratická strana spojit se s Komunistickou stranou, aby vytvořily novou stranu, kterou byla Jednotná socialistická strana Německa (SED). Říjnové volby roku 1946 ukázaly tuto stranu jako nepochybného vůdce koaliční vlády. Pod sovětským vedením byla vypracována ústava a v říjnu 1949 následně přijata. Byla vytvořena Lidová komora („Volkskammer“), jako dolní komora parlamentu NDR, a Státní komora („Laenderkammer“), jako horní komora. Prezidentem byl zvolen Wilhelm Pieck a byla zřízena vláda z členů Jednotné socialistické strany. Sovětský svaz a jeho evropští spojenci okamžitě Německou demokratickou republiku uznali, ačkoliv nebyla uznána nekomunistickými zeměmi až do roku 1972-1973. NDR založilo strukturu centrálního komunistického státu řízeného jednou stranou. V roce 1952 bylo zrušeno tradiční rozdělení území a vzniklo 14 okresů („Bezirke“). Vládní kontrola byla v rukou Sjednocené socialistické strany Německa. Tato strana měla v držení téměř všechny důležité vládní pozice. Prostřednictvím SED byla kontrolována a řízena Národní fronta, organizace zastřešující SED, čtyři další politické strany a čtyři hlavní masové organizace, kam patřila mládež, odbory, ženy a kultura. Tajné hlasování ve volbách NDR nebylo tajné. Stejně jako v jiných zemích Sovětského bloku, byla ve volbách vysoká účast s téměř jednomyslnou shodou. V srpnu 1961 NDR začala stavět Berlínskou zeď, aby zastavila proud Němců prchajících na západ. (CountryWatch, 2015)

Prostřednictvím stavby Berlínské zdi zamezila NDR únikům vzdělaných a talentovaných lidí, kteří se po jejím dokončení museli smířit s tím, kde zůstali. Protože nedošlo k zásahu západních sil, bylo zřejmé, že nikdo nechce kvůli německé otázce vyvolávat mezinárodní konflikt. I když původní SRN neuznalo

legitimitu odděleného státu a prostřednictvím tzv. *Hallsteinovy doktríny* (vyhlášena 1955) navíc odmítala diplomatické vztahy se státy, které NDR uznaly. V šedesátých letech se ukázal zárodek ekonomického růstu, ale nakonec se tehdejší ekonomický model ukázal spíše jako nefunkční. Ulbricht proto předložil v roce 1963 návrh reformy pro *Nový ekonomický systém* („Neues Ökonomisches System“), který byl v červenci téhož roku schválen radou ministrů. *Nový ekonomický systém* v sobě zahrnoval Libermanovy principy, ale odlišoval se od modelů zavedených v ostatních státech východní Evropy. Měl společnost orientovat na úspěch a kariéru. Nejen systém fixních cen s sebou přinesl problémy. Roku 1968 byla vytvořena nová „socialistická“ ústava, jež nahradila ústavu z roku 1949, která byla zaměřena proti fašismu. Nově se dle ní měla moc odvíjet od „pracujícího lidu“ a vedena marxisticko-leninskou stranou (respektive stranou SED). Liberální práva jako svoboda projevu a shromažďování nebo právo stávkovat, byly zrušeny nebo omezeny. (Fulbrook, 2010)

A tím se uzavřela západnímu světu až do revoluce.

Roku 1990 NDR s nadšením podstoupilo sjednocení s jeho západním protějškem. Spojení vedlo k ekonomickému poklesu prohloubeného ztrátou svého trhu v bývalém Sovětském svazu a strukturálními neefektivnostmi, které po sobě sovětský systém zanechal. (MARKETLINE, 2014)

4.3 Průběh sjednocení

V průběhu léta 1989 se v NDR děly rychlé změny, které nakonec vedly ke sjednocení Německa. Mnoho východních Němců se do Spolkové republiky dostávalo přes Maďarsko, které jim v tom již nebránilo. Tisíce východních Němců se pokusilo dostat na západ konáním stávek v diplomatických zařízeních SRN v ostatních metropolích východní Evropy. Tento hromadný odchod tlačil na politické změny v NDR. Hromadné demonstrace v několika městech, konkrétně v Leipzigu, pokračovaly v růstu. Michail Gorbačov navštívil Berlín k 40. výročí vzniku NDR s naléháním na vládu, aby provedla reformy. Chvíli na to, v říjnu 1989, Erich Honecker, předseda SED a současně prezident NDR, rezignoval a byl nahrazen Egonem Krenzem. Přesto hromadný odchod východních Němců pokračoval. Eskaloval tlak na politickou reformu. Na demonstraci 4. listopadu ve Východním Berlíně to vypadalo, jako by se shromáždil milion demonstrantů. Nakonec byla Berlínská zeď, symbol studené války mezi USA a Sovětským svazem, 9. listopadu 1989 prolomena a východní Němci směli volně cestovat. K této události výrazně pomohlo, když se Gorbačov na konci října zřekl Brežněvovy doktríny a uvedl, aby si východoevropské státy vedly politiku podle sebe. Tisíce východních Němců se valilo přes zeď do Západního Berlína a 12. listopadu NDR začalo rozebírat zeď, jež tam stála 28 let. Na konci listopadu

Kancléř H. Kohl nastínil desetibodový plán k mírovému sjednocení obou regionů založený na svobodných volbách v NDR a propojení ekonomik. V prosinci byl ve „Volkskammer“ odstraněn zákonodárný monopol SEDu a všichni byli donuceni rezignovat. I když SED zcela nezanikl, pouze změnil název na Stranu demokratického socialismu (PDS). Došlo ke zformování mnoha politických skupin potvrzujících konec komunistického systému. Premiér Hans Modrow vedl úřednickou vládu sdílenou s novými demokratickými stranami. (CountryWatch, 2015)

Ukončením komunistického systému se NDR otevřela po dlouhém období příležitost k přechodu z extraktivních institucí na inkluzivní, jež podporují ekonomický růst (jak bylo uvedeno v rešerši).

Nová vláda NDR zpočátku nesouhlasila s myšlenkou opětovného sjednocení. Premiér Modrow po zvolení odmítal spekulace o sjednocení, ale byla připuštěna možnost spolupráce se Spolkovou republikou Německo. NDR si procházelo nepříznivou ekonomickou situací. Obyvatelé NDR požadovali západoněmeckou marku a životní standard obyvatel západního partnera. Kancléř SRN, Helmut Kohl, inicioval připojení svým desetibodovým plánem mírového sjednocení. Pod tímto tlakem, i když se spojení obávali i Spojené království s Francií, vláda NDR nakonec přistoupila na možnost sjednocení. (Deutsches Rundfunkarchiv, 2008)

Byla sepsána dohoda o průběhu voleb v květnu 1990 a přepsání ústavy. Nakonec se však všechny strany dohodly o uspíšení voleb v NDR k březnu, kvůli narušování státní autority a pokračující hromadné migraci východních Němců na západ. (CountryWatch, 2015)

Volby vyhrála „Aliance pro Německo“ (koalice s CDU v hlavní roli), která svůj program orientovala především na sjednocení se SRN. V květnu 1990 obě strany podepsaly smlouvu o měnové, hospodářské a společenské unii. (Deutsches Rundfunkarchiv, 2008)

V květnu se konaly komunální volby a koalice s CDU opět vyhrála. Do společné měnové a hospodářské unie regiony vstoupily k 1. červenci 1990. Formální politická unie se objevila v říjnu 1990. Všeobecné volby pro sjednocené Německo se však konaly až roku 1993. (CountryWatch, 2015)

Raiser (1997) popisuje přenesení institucionálního rámce v červenci 1990 na nové země SRN jako legislativní šokovou terapii. Vnitrostátní právní předpisy a nařízení, od pravidel silničního provozu (už tak východní Němci nemohli na červenou odbočovat vpravo, jak je to v současnosti například v USA) po insolvenční zákon, byly na nové země SRN šokově aplikovány.

Dale (2004) mimo jiné rozebírá, dle jeho názoru, příliš úspěšný vstup do měnové unie a nevydařenou privatizaci. Směnný kurz byl stanoven na úrovni 1:1 (pro mzdy, penze, dotace a úspory do výše 4000 DM), i přesto,

že Bundesbanka byla odpůrcem takového poměru. Původní návrh kurzu 1:2 (západní marka vůči východní) byl urážkou v očích východních Němců, kteří následně protestovali za rovnou směnu. Již v březnu 1990 byl zřízen úřad pro privatizaci, Treuhandanstalt, který měl za cíl pomoci NDR s přechodem na tržní ekonomiku a restrukturalizací vlastnických práv. Převést státní podniky na akciové společnosti, případně společnosti s ručením omezeným a následně prodat do soukromých rukou. V červnu 1990 dostal Treuhandanstalt pověření jednat v zájmu ozdravení průmyslu východních zemí a započala tak rychlá privatizace. Hodnota aktiv v NDR v roce 1990 byla odhadnuta na 800 mld. DM (v roce 1992 na 260 mld. DM).

Současně s vývojem událostí uvnitř Německa v průběhu sjednocení vyjednávali Francie, Spojená království, Spojené státy a Sovětský svaz o ukončení práv „čtyř sil“ (Four Power) vztahujících se na Berlín a celé Německo. Důležité bylo překonávání námitek Sovětského svazu o členství Německa v NATO. V září 1990 byla podepsána konečná dohoda o ukončení práv „čtyř sil“ zahrnující i stažení sovětských vojsk z Německa do konce roku 1994, definování hranic a právo Německa připojit se k NATO. Pro Německo to však znamenalo také určité ústupky, jako vzdání se zbraní (jaderných, chemických, biologických) a snížení počtu ozbrojených sil. (CountryWatch, 2015)

4.4 Vývoj po sjednocení

Po sjednocení v roce 1990, kdy přestala existovat Německá demokratická republika, díky přičlenění k ostatním spolkovým zemím, je na Německo nahlíženo jako na jeden územní celek, suverénní stát. Proto je v této kapitole o Spolkové republice Německo pojednáno souhrnně z pohledu politického a ekonomického.

4.4.1 Politický vývoj

Po začlenění NDR mezi ostatní spolkové státy Německa, byl roku 1991 Berlín jmenován hlavním městem a národ se v roce 1993 připojil k Maastrichtské smlouvě o Evropské unii. PDS (Levice) se vzdala většiny extrémních aspektů politiky SEDu, ale určitou ideologii si udržela. V roce 1990 získala 10 % v bývalé NDR a 17 křesel v „Bundestagu“ a roku 1994 znovu vstoupila do parlamentu s 30 poslanci. V celostátních volbách roku 1994 již zamíchali kartami také východní Němci. Zelení se v těchto volbách i díky zemím původního NDR přehouply přes potřebnou 5% hranici (se 7,3 % hlasů a 49 křesly) a dostali se tak do „Bundestagu.“ Vyhrála strana CDU s Helmutem Kohlem v čele.

Ve volbách 1998 byla CDU/CSU (CDU 28,4 % a CSU 6,7 % s 245 křesly celkem) poražena SPD a Helmut Kohl byl vystřídán Wolfgangem Schäuble. SPD

(40,9 % hlasů a 298 křesel; jedna z nejstarších organizovaných politických stran na světě) zvítězila za vedení Gerhardem Schröderem, který zdůrazňoval potřebu snížit nezaměstnanost. FDP, kterou od roku 1995 vedl Wolfgang Gerhardt, získala 6,2 % hlasů (43 křesel) a vrátila se do „Bundestagu“. Zeleným hlasy mírně poklesly (6,7 %, 47 křesel), ale skrze koalici s SPD se dostali do vlády, kde dokonce získali tři ministerské pozice. Jejich stranický předseda, Joschka Fischer, zastával funkci ministra zahraničí a více kancléře. PDS v těchto volbách mírně zlepšila výsledek na 5,1 % hlasů a 36 poslanců. (CountryWatch, 2015)

Při volbách roku 2002 Edmund Stoiber z CDU/CSU oslavoval na základě předběžných výsledků vítězství, když se nakonec ukázalo, že malou většinu získala SPD. Koalice SPD, vedené Schröderem, se Zelenými, vedenými Fischerem, (dohromady 306 křesel) nepatrně převážila CDU/CSU.

Při volbách roku 2005 byly hlavními tématy vysoká nezaměstnanost a slabý ekonomický růst. Kampaň Angely Merkelové útočila na vysokou míru nezaměstnanosti za Schröderovy vlády. Největší konkurenti, Schröderova SPD (34,3 % hlasů) a Merkelova CDU/CSU (35,2 % hlasů), získali vyrovnané počty hlasů. FDP získala 9,8 %, PDS 8,7 % a Zelení 8,1 % hlasů. Díky vzniklé situaci se nabízelo mnoho variant k vytvoření koalice a dlouhé vyjednávání započalo. Na konci dlouhých jednání stála velká koalice mezi SPD a CDU/CSU s první německou kancléřkou Angelou Merkelovou v čele.

Prezidentské volby roku 2009 vyhrál Horst Kohler z CDU, jehož největší konkurent byl Gesiden Schwan z SPD. Kohler získal pouze o jeden hlas více (613 hlasů) nad potřebnou hodnotu (polovinu německého Spolkového sněmu), aby byl zvolen.

Angela Merkelová si udržela moc i v parlamentních volbách v roce 2009, kdy si její strana (CDU) zajistila dostatek hlasů (přes 33 %) k ukončení obtížné koalice s SPD (kolem 23 % hlasů a 146 křesel v roce 2009) ve prospěch spojení s FDP (14 – 15 % hlasů). SPD získala přes 12 % a Zelení mezi 10 – 12 %.

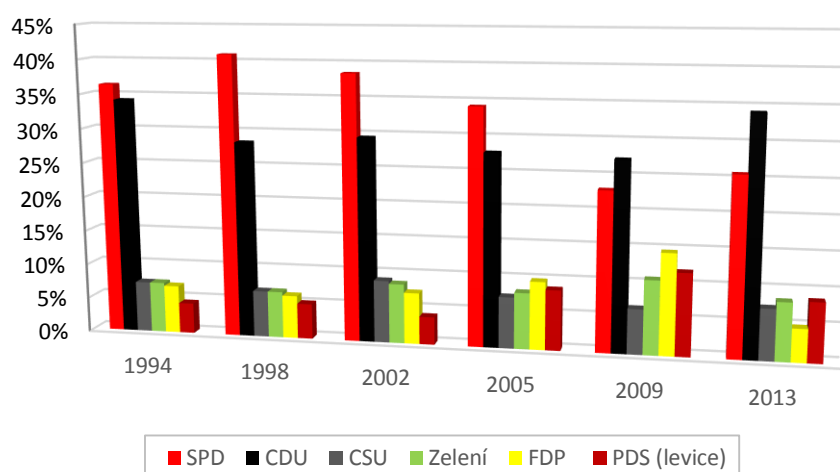
V březnu 2011 byla CDU Merkelové zasažena těžkou ranou, když prohrála ve své „tradiční pevnosti“, Bádensko-Württembersko, se Stranou zelených. Bylo to způsobeno Merkelovým dočasným pozastavením rozhodnutí o prodloužení životnosti německých jaderných reaktorů a rozhodnutí o přezkoumání jejich bezpečnosti nedokázalo přesvědčit voliče v Bádensku-Württembersku o protinukleárním smýšlení Merkelové, a to v době japonské nukleární krize. CDU prohrál volby 2011 ve čtyřech ze sedmi států, ztratil moc v Hamburku (vyhrálo SPD), zatímco v Sasku-Anhaltsku, Meklenbursku-Předním Pomořansku a Berlínu ji drží skrze koalici se stranou SPD. V dalších třech státech, tedy Bádensku-Württembersku, Porýní-Falci a Brémách vytvořili koalici SPD

se Stranou zelených. V roce 2012 CDU ztratilo dva ze tří států k opozici, zatímco formovalo velkou koalici s SPD v Sársku. ...

Ve volbách roku 2013 se strana CDU/CSU ukázala jako největší strana v „Bundestagu“ s 311 sedadly, pouze 5 chybějících k absolutní většině. Sesterským stranám se také podařilo zvýšit jejich podíl na hlasech o 7,7 procentních bodů na 41,5 % oproti všeobecným volbám roku 2009. Přední strana levého středu, SPD, také navýšila podíl hlasů i počet křesel (na 25,7 % a 193) v roce 2013. Koaličnímu partnerovi CDU/CSU, tedy FDP, se nepodařilo překročit 5% hranici potřebnou pro přístup do německého parlamentu, což vedlo k vyjednávání se Stranou zelených a SDP. V prosinci 2013 byla vytvořena koalice mezi CDU/CSU a SDP. (MARKETLINE, 2014; CountryWatch, 2015)

Veškeré výsledky voleb sjednoceného Německa, které byly nyní rozebrány, jsou graficky znázorněny na následujícím obrázku. Z obrázku je jasně patrná dominance stran SPD a CDU/CSU, kdy alespoň jedna z nich byla vždy u moci.

Výsledky parlamentních voleb v SRN

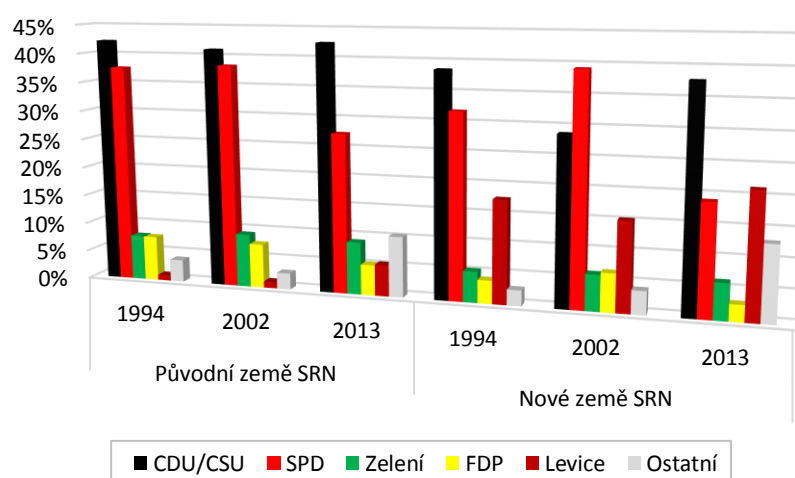

Obr. 3 Výsledky parlamentních voleb ve Spolkové republice Německo

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland, 2015, vlastní úprava

Pro vybrané roky byl sestaven Obr. 4, jež výsledky voleb interpretuje na základě územního rozdělení mezi původní a nové země SRN. Tento obrázek znázorňuje odlišnosti v preferencích mezi regiony. U obou patří k nejvýraznějším stranám SPD a CDU/CSU. Ale v postkomunistické části lze vidět výrazný podíl hlasů pro PDS, tedy původní komunistickou stranu.

Výsledky voleb v původních a nových zemích SRN

Obr. 4 Výsledky voleb dle územního rozdělení

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland, 2015, vlastní úprava

Německá vláda je velmi zainteresovaná i v evropském (celosvětovém) dění, kde má jako jeden z největších a ekonomicky nejsilnějších států Evropy důležité slovo. Jde vidět při řešení většiny globálních problémů, především evropských. Kromě vysoké zadluženosti některých států eurozóny, jež se projevila jako velký problém po propuknutí krize v roce 2008, se nyní Evropská unie potýká s, na evropské poměry, ohromnými migračními vlnami. I v takovýchto otázkách bylo Německo velmi vidět. Solidární politický přístup kancléřky Angely Merkelové otevřel spoustě migrantů dveře nejen do Evropské unie, ale především do Německa, kde se proti tomu občané začínají bouřit. Politické kroky podniknuté při takovýchto událostech mohou výrazně ovlivnit výsledky příštích voleb.

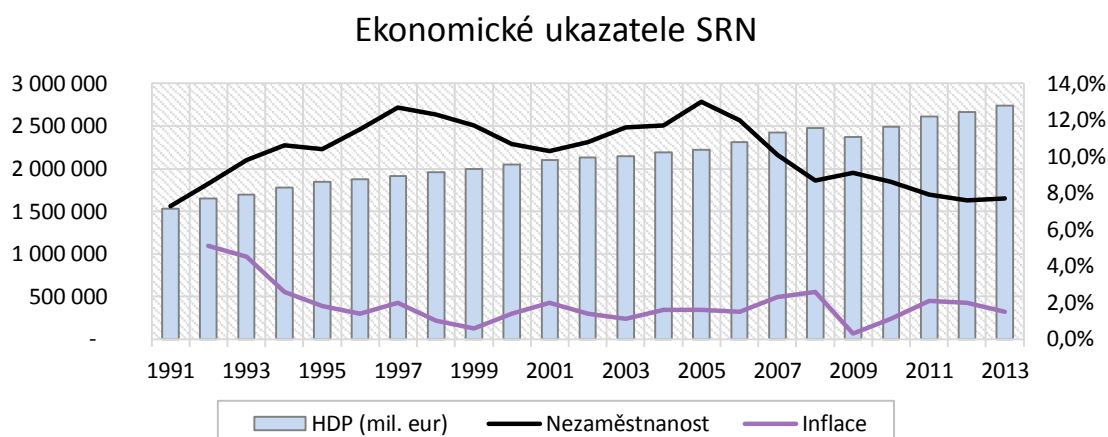
4.4.2 Ekonomický vývoj

Německo bylo svědkem slabého hospodářského růstu po sjednocení. Hospodářský růst se průměrně pohyboval okolo 1,8 % HDP v průběhu let 1991-1999 v důsledku poklesu soukromé domácí spotřeby a průmyslové výroby, zejména ve východních státech. Růst se zlepšil na 3,3 % v roce 2000, vzhledem k růstu vývozu zboží a přímých zahraničních investic (PZI; Foreign direct investment), které meziročně vzrostly o masivních 276 %. Hospodářský pokrok viděl propad v letech 2001-2005, s tempem růstu průměrně o 0,6 % ročně. Globální ekonomika zpomalovala a výsledný pokles vývozu způsobil, že růst klesl k 1,6 % v roce 2001. Následně zpomalil na 0,03 % v roce 2002 a v roce 2003

upravil na 0,4 %. Toto bylo dáno nízkým exportem, apreciací eura a povislými domácími investicemi, zejména ve stavebnictví ve East Germany. V roce 2002 byla německá marka (DM), do té doby společná německá měna, nahrazena eurem. V roce 2004 mírný růst 0,7 % byl následován podobně růstem 0,8 % v roce 2005, a to navzdory vládním snahám o zvýšení domácí spotřeby a investic seřezáním příjmů a daní právnických osob. (MARKETLINE, 2014)

Po utlumení růst, jehož průměr půl desetiletí byl jen 0,6 %, se Německo vzchopila v roce 2006, kdy tempo růstu dosáhlo 3,9 %. Kromě silné zahraniční poptávky, obrat byl výsledkem jiných faktorů, jako je reforma Hartz IV implementovaná v roce 2005, zvýšené výdaje až do fotbalového mistrovství světa 2006, daňových pobídek na podporu bytové výstavby a výdaje na předměty dlouhodobé spotřeby vpřed zvýšením DPH v lednu 2007. Ekonomika pokračovala následující rok v její intenzitě růstu na hodnotě 3,4 %. Globální finanční krize zlomila tuto intenzitu v druhé půli roku 2008, s neúspěchy v zahraničních zakázkách a bankovní systém ořezaly růst na 0,8 %. Následující rok došlo dokonce k ostrému propadu na záporných 5,1 %, což byla nejhorší recese od druhé světové války. Ekonomika se odrazila s růstem 3,9 % (2010) a 3,4 % (2011) za podpory silného exportu a domácí poptávky. Růst opětovně zpomaloval na 0,9 % (2012) a 0,5 % (2013). (MARKETLINE, 2014)

V současnosti je německá ekonomika největší v Eurozóně a podílí se na více jak čtvrtině jejího HDP. Sektor služeb je nejdominantnějším sektorem, neboť přispívá 69 % (rok 2013) k HDP země, následuje průmysl s 30,1 % k HDP a zemědělství s pouhými 0,9 % k HDP. Německo je druhým největším exportérem po Číně a třetím největším importérem po USA a Číně. Navzdory rizikům spojeným s krizí eurozóny, ekonomický růst 3,9 % (2010) a 3,4 % (2011) je podpořen exportem a domácí poptávkou. Dluhová krize dohnala německou ekonomiku od roku 2012, kdy se ekonomický růst zpomalil k 0,9 % (2012) a poté k 0,5 % (2013). (MARKETLINE, 2014)

Obr. 5 Ekonomické ukazatele Spolkové republiky Německo

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland, 2015, vlastní úprava

Na Obr. 5 lze vidět vývoj od roku 1991 do roku 2013 pro několik ekonomických ukazatelů. Výše HDP je vyjádřena v běžných cenách a miliónech eur (osa vlevo). Změny HDP byly rozebrány výše. Nezaměstnanost a inflace je v procentním vyjádření (osa vpravo). Míra inflace je vypočtena ze změn indexu spotřebitelských cen, proto chybí první období (rok 1991). Nejvýše se inflace pohybovala na začátku sledovaného období, tedy po sjednocení. V roce 1992 (1993) bylo naměřeno 5,1 % (4,5 %) a poklesem se již v roce 1995 dostala pod 2 %. Poté oscilovala v pásmu mezi 0 až 2 % do roku 2006. V letech 2007 a 2008 se držela mírně nad 2 %, aby následně v roce 2009 společně s poklesem produktu téměř k růstu cenové hladiny nedošlo (jen 0,3 %). Poté inflace narůstala ke 2 %, poblíž kterých setrvala. Míra nezaměstnanosti začala od prvního roku ze 7,3 % postupně narůstat až k 12,7 % v roce 1997. Poté docházelo k pozvolnému poklesu míry zaměstnanosti až do roku 2001 (10,3 %), který opět vyústil v postupný nárůst až k 13 % v roce 2005. Následně docházelo ke strmějšímu poklesu k hodnotě 8,7 % (2008). Po propuknutí světové hospodářské krize došlo k náznaku nárůstu míry nezaměstnanosti, když došlo k meziročnímu zvýšení o 0,4 p. b. v roce 2009. V SRN však nedošlo na černý scénář velkého propouštění, ale dokonce stlačil míru nezaměstnanosti ke konci sledovaného období pod 8 %.

Tato kapitola přinesla ucelený obraz Německa prostřednictvím její historie. Ten je nezbytný k pochopení vzniku rozdílů uvnitř SRN. Především historické odloučení, kterým si Německo prošlo po druhé světové válce, kdy demokratické původní SRN se otevřelo světu a procházelo rychlým rozkvětem za podpory západních mocností, zatímco komunistické NDR se uzavřelo v rámci Sovětského svazu a v porovnání se západními zeměmi zaostávalo v domnění uspokojivého technologického rozvoje (v porovnání s ostatními státy Sovětského

svazu), poukazuje na tvorbu rozdílného myšlení a hodnot obyvatelstva. K určitému prozření NDR došlo až při otevření se světu po pádu Berlínské zdi, kdy firmy nových zemí SRN byly vystaveny velkým konkurenčním tlakům, na který nebyly do té doby zvyklé. Již svojí zaostalostí málo konkurenční podniky, byly ochromeny nastavením podmínek (především nadhodnocení kurzu) při vzniku jednotné hospodářské unie. Velká část podniků bývalé NDR nakonec zbankrotovala. Dnem sjednocení, 1. července roku 1990, došlo k šokovému přenesení formálního rámce z původních zemí SRN i na nové země SRN a z pohledu zákona se vůči novým pravidlům lidé museli přizpůsobit, což z pohledu neformálních institucí a path dependence (jež jsou zmíněny v předchozí kapitole) není proveditelné během tak krátké doby. Německo však začalo vystupovat jako jednotný stát, ale rozdílnosti se projevovaly (více o nich v následující kapitole). Přetrvávající odlišné myšlení obyvatel lze pozorovat na výsledcích voleb, kdy voliči nových zemí jsou více levicově orientovaní než voliči původních zemí SRN.

Následující kapitola naváže na ekonomický vývoj SRN. Nebude se jí však zabývat obecně jako v této podkapitole, ale se zaměřením na ekonomické ukazatele obou zkoumaných regionů.

5 (Ne)konvergence ekonomik po sjednocení

Tato kapitola navazuje na ekonomický vývoj v SRN (tedy po sjednocení obou regionů) a zaměřuje se na její vnitřní strukturu. Hlavní náplní této kapitoly je komparace ekonomického vývoje původních a nových zemí SRN prostřednictvím několika ekonomických ukazatelů. Přitom by mělo dojít k ověření, zda rozdílnosti v ekonomickém vývoji stále přetrvávají.

5.1 Životní úroveň

5.1.1 HDP na osobu

V Tab. 6 je znázorněn vývoj poměru reálného (ve stálých cenách roku 2005) HDP na obyvatele nových zemí Spolkové republiky Německo (dřívější NDR) vůči reálnému HDP na obyvatele původních zemí SRN. Poukazuje na to, že ekonomická výkonnost nových zemí SRN i po více jak dvou dekadách stále zaostává za výkonností původních zemí SRN.

Tab. 6 Podíl reálného HDP na obyvatele nových zemí SRN vůči původním (původní země SRN bez Berlína = 100 %)

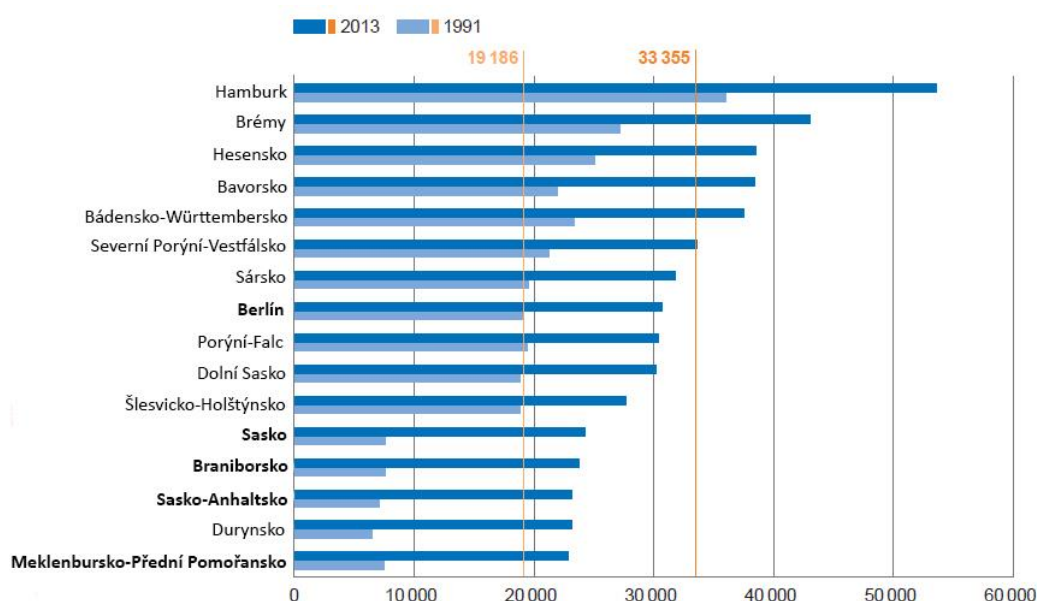
	1991	1994	1997	2002	2007	2010	2013
Původní země SRN	25 412	27 382	27 834	28 125	29 361	30 332	31 625
Nové země SRN	13 676	17 126	17 783	18 971	20 473	21 533	22 880
Nové země vůči původním	53,8 %	62,5 %	63,9 %	67,5 %	69,7 %	71,0 %	72,3 %

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland, 2015, vlastní úprava

Na základě vývoje podílu lze vidět, že ke slabé konvergenci mezi oběma regiony pozvolna dochází. K nejvýraznějšímu konvergenčnímu tempu docházelo těsně po sjednocení, zhruba do roku 1994. Nejprve se poměr 53,8 % (1991) zvýšil o cca 5 p. b. na hodnotu 58,7 % (1992), následné dva roky o cca 2,5 p. b. a 1,2 p. b. na hodnoty 61,3 % (1993) a 62,5 % (1994). Po stagnaci růstu v letech 1995 a 1996 již nikdy ve sledovaném období nepřesáhl nárůst poměru více jak 1 p. b. Reálné HDP na obyvatele po celou délku sledovaného období meziročně u obou regionů nepokleslo, ani v období hospodářské krize. Při komparaci s vývojem poměrů reálných HDP těchto regionů, při kterém lze hovořit spíše o stagnaci než nárůstu, je možné vyvodit, že k růstu ukazatele poměru reálného HDP na obyvatele mimo

jiné napomáhá úbytek obyvatelstva v nových zemích SRN. (reálné HDP u obou regionů pokleslo pouze v roce 2000)

Na Obr. 6 je graficky znázorněn nárůst HDP na osobu pro jednotlivé územní celky SRN prostřednictvím hodnot roku 1991 a 2013. Názvy oblastí spadajících pod nové země SRN jsou v obrázku vyznačeny tučným písmem. Je patrné, že počáteční úroveň původních zemí SRN v roce 1991 byla oproti novým zemím o ohromný skok výše. Avšak tempo růstu mezi lety 1991 a 2013 u nových zemí SRN, kdy došlo až cca ke ztrojnásobení životní úrovně, bylo mnohem výraznější, nežli tempo růstu v původních zemích, které narostly zhruba „pouze“ o polovinu. Nicméně zde se nejedná o ekonomický zázrak, ale působilo více faktorů, mezi něž lze mimo jiné zařadit pohyby cenové hladiny (jedná se o nominální vyjádření), migraci obyvatel a transferovou podporu.

Obr. 6 HDP na obyvatele v letech 1991 a 2013

Zdroj: STATISTISCHE ÄMTER DES BUNDES UND DER LÄNDER, 2015, vlastní úprava

5.1.2 Disponibilní důchod a transfery

Ukazatel disponibilního důchodu bere v úvahu, na rozdíl od předešlého ukazatele, přerozdělení mezi regiony. V následující tabulce je uveden vývoj reálného disponibilního osobního důchodu. Z tabulky je patrný poměrně rychlý nárůst podílu disponibilního důchodu nových zemí SRN na původních v prvních letech po sjednocení až do roku 1997. Kdy došlo k nárůstu o 7 p. b. mezi lety 1990 a 1992 na 69,2 % a následně o dalších 13,6 p. b. do roku 1997. Poté následoval mírný pokles a stagnace až do roku 2008 na úrovni kolem 80 %.

Tab. 7 Reálný disponibilní osobní důchod za měsíc v eurech a podíl

	1990	1992	1997	2002	2007	2008
Původní země SRN	1343	1351	1373	1478	1461	1444
Nové země SRN	835	935	1137	1222	1162	1149
Podíl nových zemí na původních (%)	62,2	69,2	82,8	82,7	79,5	79,6

Zdroj: Goebel, Habich a Krase, 2008

V porovnání s předešlou tabulkou je zřejmá neproporcionalita podílů nových zemí SRN na původních mezi vyprodukovaným reálným HDP na osobu a reálným disponibilním osobním důchodem. Tato neproporcionalita je důsledkem závislosti východních Němců na transferové politice SRN.

Mai (2005) uvádí výši transferů směřovaných do nových zemí SRN v průběhu let 1991 až 2003. Tyto jsou uvedeny v následující tabulce.

Tab. 8 Struktura transferů do nových zemí SRN v letech 1991-2003 (v mld. eur)

Sociálně-politické výdaje (starobní důchody, trh práce, studentské půjčky, ...)	630
Nevázaně udělené (Fond Německé jednoty a další dotace)	295
Výdaje na rozvoj infrastruktury (silniční, železniční, vodních cest,...)	160
Výdaje na rozvoj podnikatelské činnosti (regionální rozvoj, zemědělství, ...)	90
Jiné výdaje	105
Hrubé transfery	1 280
Odvody v podobě daní a sociálního pojištění	300
Čisté transfery	980

Zdroj: Mai, 2005, vlastní úprava

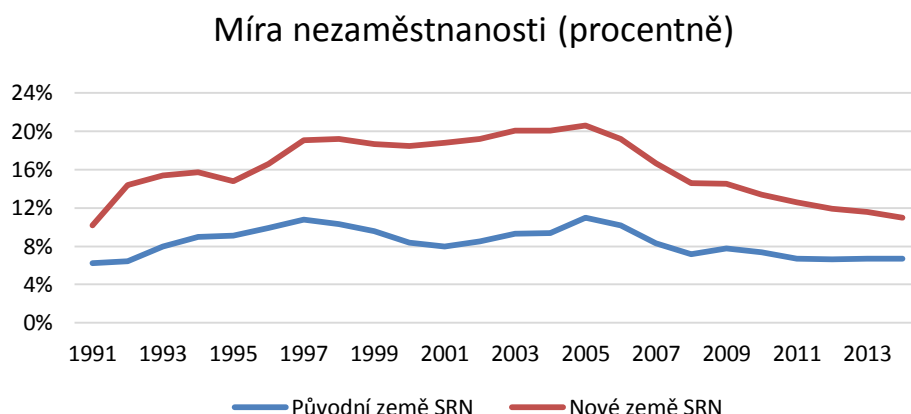
Dle tabulky byla výše hrubých transferů putujících do nových zemí SRN v hodnotě 1 280 miliard eur. Po odpočtu odvodů 300 miliard eur v podobě daní a sociálního pojištění obyvatel nových zemí SRN se hodnota čistých transferů dostává na 980 miliard eur. Přitom největší položky, jako sociálně-politické výdaje v hodnotě 630 miliard eur, nejsou prorůstovými výdaji, jako například výdaje na rozvoj infrastruktury v hodnotě 160 miliard eur.

5.2 Trh práce

V této podkapitole bude komparováno několik ukazatelů trhu práce. Konkrétně bude zaměřena na nezaměstnanost, ohodnocení pracovníků a charakteristiku pracovní síly.

5.2.1 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost bývá měřena mírou nezaměstnanosti, proto zde budou komparovány míry nezaměstnanosti mezi oběma regiony. Ke komparaci je použito grafického znázornění, které je k tomu dostatečné.

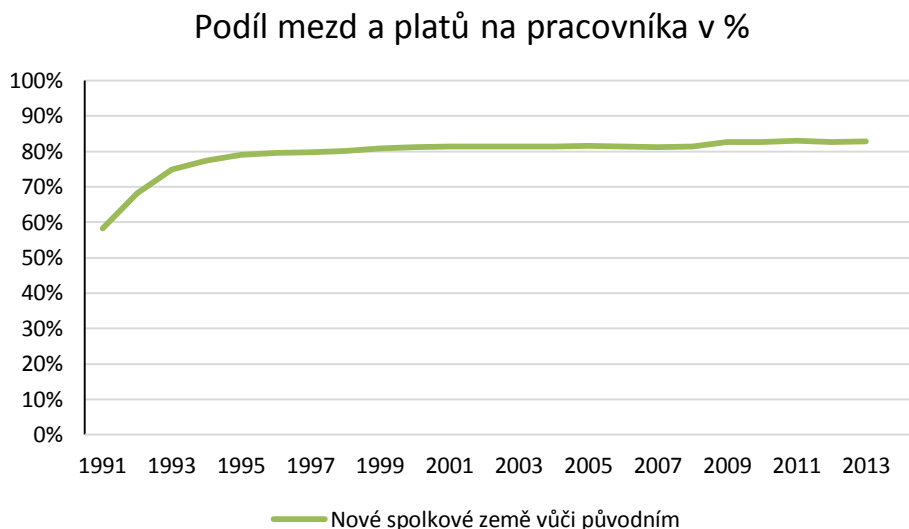
Obr. 7 Nezaměstnanost v původních a nových zemích SRN

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland, 2015, vlastní úprava

Na Obr. 7 je zachycen vývoj míry nezaměstnanosti v původních a nových zemích SRN v letech 1991 až 2013. Míra nezaměstnanosti v nových zemích SRN se po celou délku sledované doby drží výrazně nad mírou nezaměstnanosti v původních zemích SRN. Dá se říci, že nezaměstnanost v nových zemích SRN je průměrně v každém roce zhruba na dvojnásobné úrovni hodnoty původních zemí SRN (v nových zemích kolem 16 % a původních kolem 8-9 %). U obou regionů docházelo k rostoucímu trendu do roku 1997, kdy míra nezaměstnanosti v nových zemích dosáhla 19 % a v původních zemích 11 %. Poté v původních zemích docházelo k poklesu až na 8 % roku 2001, za současné stagnace v nových zemích. Poté u obou docházelo k nárůstům až do roku 2005, kdy obě dosáhly maximálních hodnot ve sledovaném období, konkrétně 21 % v nových zemích a 11 % v původních. V nových zemích SRN bylo období let 2003 až 2005 nejhorší v ohledu na nezaměstnanost. Poté byl nastolen klesající trend až do konce sledovaného období, kdy míry nezaměstnanosti skončily na 11 % u nových a 7 % u původních zemí SRN. Zajímavým faktem je, že období hospodářské krize nějak vážně míru nezaměstnanosti v SRN nepoznamenala, pouze došlo u nových zemí

k pozastavení poklesu v roce 2009, který následně pokračoval, a k nárůstu cca o 1 p. b. u původních zemí, která se následně vrátila na úroveň 7 %.

5.2.2 Ohodnocení pracovníků

Obr. 8 Podíl hrubých mezd a platů na pracovníka, původní země SRN = 100 %)

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland, 2015, vlastní úprava

U nominálních hrubých mezd a platů lze díky Obr. 8 odvodit, že nejprve došlo k razantnímu posunu k vyrovnání podmínek pracovního ohodnocení mezi regiony, který však byl v roce 1995 (79 %) přerušen, aby se až do roku 2008 (81 %) pohyboval u hranice 80 % a od roku 2009 poskočil o 2 p. b. na úroveň 83 %. K největšímu nárůstu o 10 p. b. došlo mezi lety 1991 (58 %) a 1992 (68 %). Poté se podíl zvýšil o 7 p. b. na 75 % (1993) a po 2 p. b. se posunul na 77 % (1994) a 79 % (1995). (Mzdy a platy jsou uvedeny úmyslně v nominální podobě. 1. Protože k očištění na celé délce sledovaného období je dostupný pouze index spotřebitelských cen pro celé Německo, což by nezměnilo relativní vyjádření podílu. 2. Podstatou tohoto obrázku je ukázat rozdíl ve výši platů a mezd v aktuálních cenách, jejichž srovnání političtí zástupci při sjednocení německého území deklarovali.)

5.2.3 Pracovní síla (a lidský kapitál)

Pracovní síla je podstatným vstupem při produkci statků a tím pádem výkonnosti ekonomiky, proto je nutné si přiblížit situaci mezi regiony. Pracovní síla mezi regiony je zde komparována z pohledu lidského kapitálu a je zde znázorněn její přesun uvnitř SRN.

Měření lidského kapitálu není jednoznačnou záležitostí, zde se vychází z Ragnitze (2007), který používá k porovnání lidského kapitálu mezi zeměmi strukturu dosaženého vzdělání potenciální pracovní síly.

Tab. 9 Struktura lidského kapitálu (zaměstnatelná populace)

	Podíl vysoce kvalifikovaných zaměstnanců				Podíl nízko kvalifikovaných zaměstnanců			
	25-35		25-65		25-35		25-65	
Věk skupiny:								
rok:	1991	2002	1991	2002	1991	2002	1991	2002
Spolková země:								
Nové země SRN	29,4	29,9	31	30,2	4,5	6,5	8,6	6,9
Původní země SRN bez Berlína	20,9	27,8	19,1	22,7	12,4	13,5	21,2	17
SRN	22,9	28,2	21,8	24,3	10,6	12,2	18,3	14,8

Zdroj: Ragnitz, 2007, vlastní úprava

Z Tab. 9 je zřejmé, že potenciální pracovní síla nových zemí SRN netrpí vzdělanostním deficitem (deficitem lidského kapitálu). Dokonce uvedené hodnoty mluví ve prospěch nových zemí SRN. Podíl vysoce kvalifikovaných obyvatel se tam držel ve sledovaných letech poblíže 30 % a nízko kvalifikovaných pod 9 %. Zatímco v původních zemích SRN podíl vysoce kvalifikovaných i přes určitý nárůst mezi lety 1991 a 2002, stále v roce 2002 nepřesáhl 23 % a podíl nízko kvalifikovaných přes pokles vykazoval 17 %. Takže z pohledu nabídky práce jsou nové země SRN dobře vybaveny vysoce kvalifikovaným lidským kapitálem. Otázkou však zůstává, zda se dá dosažené vzdělání mezi regiony takto porovnávat, neboť výuka v původních zemích byla ovlivněna komunistickým režimem. (Ragnitz, 2007)

Pro přesun pracovní síly uvnitř SRN je využito aproximace prostřednictvím přesunů počtu obyvatel, které je znázorněno v následující tabulce.

Tab. 10 Čistá migrace uvnitř SRN

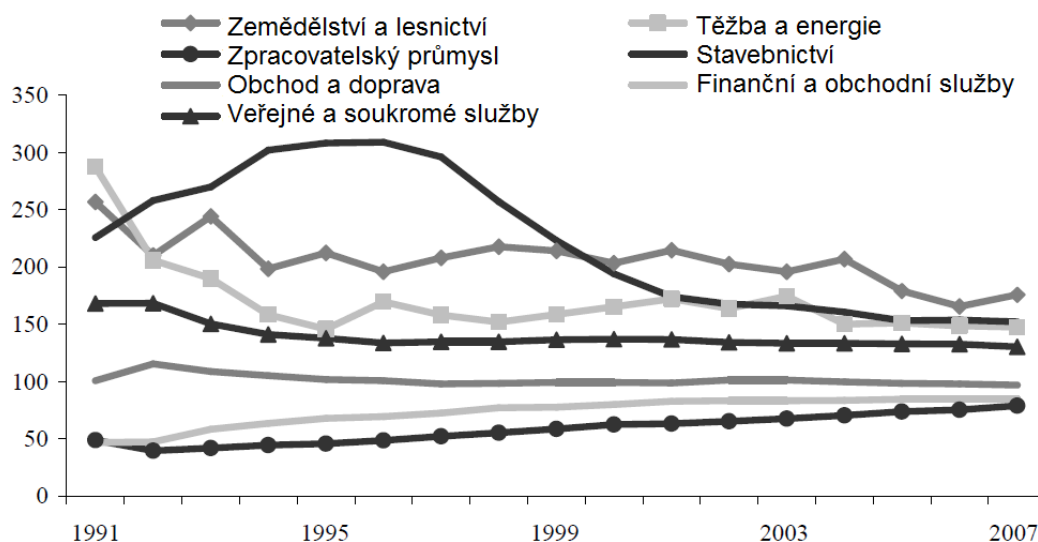
	Čistá migrace z původních zemí SRN		
	Celkem	z toho Berlín	z toho nové země SRN
1991-2013	-1 113 968	97 440	-1 211 408
1991-1999	-539 999	-4 777	-535 222
2000	-68 766	7 185	-75 951
2002	-76 756	4 071	-80 827
2003	-57 699	653	-58 352
2004	-52 529	-854	-51 675
2005	-47 092	1 884	-48 976
2006	-50 684	3 460	-54 144
2007	-48 780	6 025	-54 805
2008	-41 421	9 587	-51 008
2009	-18 508	13 811	-32 319
2010	-9 883	13 696	-23 579
2011	-8 885	12 701	-21 586
2012	-2 663	12 239	-14 902
2013	1 151	11 648	-10 497

Zdroj: STATISTISCHE ÄMTER DES BUNDES UND DER LÄNDER, 2015

Na základě údajů z Tab. 10 lze objasnit přesuny obyvatelstva (tedy i pracovní síly) uvnitř Spolkové republiky Německo v letech 1991 až 2013. Čistá migrace z původních zemí je rozdílem mezi množstvím osob emigrujících z původních zemí SRN (bez Berlína) a imigrujících do původních zemí SRN v rámci SRN. Záporná čísla, která jsou kromě roku 2013 po celé délce pozorované časové osy u migrace celkem, značí, že docházelo k přírůstkům obyvatel v původních zemích SRN (bez Berlína). K přírůstkům do původních zemí SRN přispívali po celou sledovanou dobu obyvatelé migrující z nových zemí SRN, tyto přírůstky však vykazují alespoň v posledním desetiletí klesající trend. Naopak na zvýšení čisté migrace z původních zemí SRN měl vliv přesun západních Němců do Berlína, kdy ve vztahu mezi nimi docházelo v pozorovaném období k narůstajícímu trendu čisté migrace z původních zemí SRN. Jedná se o absolutní rozdíly, takže je zde abstrahováno od celkových objemů osob. Proto pro upřesnění, je nutné také zmínit, že velké množství osob z původních zemí SRN se po sjednocení přesunulo do nových zemí SRN, neboť bylo nutné, při rychlém přenosu institucionálního rámce, zajistit pracovníky (především na úřadech), kteří rozuměli a jednali podle nového přeneseného institucionálního rámce. Lze však říci, že masivní přesuny obyvatel (tedy i pracovní síly) mezi novými a starými zeměmi z počátku sjednocení, které se uskutečňovaly po pádu komunismu, postupně odeznívaly.

5.3 Sektorová a podniková struktura

Zde budou komparovány oba regiony z pohledu sektorové (odvětvové) a podnikové struktury. Nejdříve bude komparována struktura odvětví, jejíž vývoj znázorňuje Obr. 9.

Obr. 9 Podíl průmyslových odvětví nových zemí v procentech odpovídající podílům v původních zemích SRN

Zdroj: Röhl (2009), přeloženo autorem

Odvětvová struktura nových zemí SRN je na Obr. 9 promítnuta jako procentuální podíl vůči struktuře původních zemí SRN v období let 1991 až 2007 (ve vyjádření přidanou hodnotou). Lze říci, že k pozvolné konvergenci odvětvové struktury mezi regiony dochází. Stavebnictví v nových zemích SRN, které se po sjednocení viditelně „nafouklo“ i díky transferové podpoře, se začalo přibližovat k původním zemím až ke konci devadesátých let, poté co dosáhlo až trojnásobně vyššího podílu. Podle Daleho (2004) jsou takto indikovány transferově závislé ekonomiky. V roce 2007 bylo na úrovni 1,5 násobku úrovně původních zemí SRN. Naopak nejbližší si jsou po celou sledovanou dobu podíly odvětví obchodu a dopravy.

Odvětví těžby a energií, jakož i zemědělství a lesnictví, byly v porovnání s úrovní původních zemí násobně vyšší (více jak 2,5 násobek). Jelikož nové země disponují větším rozsahem zemědělských ploch, je pravděpodobné, že zůstanou významné i v budoucnu. (Röhl, 2009)

Odvětví veřejných a soukromých služeb se v nových zemích drží stále na vyšší úrovni proti původním. Z počátečních cca 170 % došlo během prvních několika let ke snížení na cca 130 %, u kterých se až po zbytek období udržoval.

Poddimenzované byly na počátku období zpracovatelský průmysl a finanční a obchodní služby, pod úrovní 50 % (zpracovatelský průmysl na 40 %) původních zemí, od roku 1992 dochází k přibližování a v roce 2007 se dostaly zhruba na úroveň 80 %. U zpracovatelského průmyslu, jak říká Dale (2004), byl propad v nových zemích způsoben ztrátou vazeb na sovětské trhy (do té doby tvořily zhruba 70 % obchodu bývalé NDR) a slabou konkurenceschopností kombinátů (při otevření se vyspělejšímu západoevropskému trhu), které následně krachovaly.

Následující tabulka rozebírá strukturu podniků zpracovatelského průmyslu a naznačuje, proč zpracovatelský průmysl nových zemí SRN nedosahuje tak vysoké přidané hodnoty jako zpracovatelský průmysl původních zemí SRN.

Tab. 11 **Struktura podniků zpracovatelského průmyslu dle počtu zaměstnanců**

Počet zaměstnanců	Zaměstnanci v podnicích k září 2013 (procentuálně)		Hrubá přidaná hodnota na výdělečně činnou osobu v podnicích v SRN roku 2012 (v eurech)
	Nové země SRN	Původní země SRN	
1 až 49	17,0	9,9	47 851
50 až 99	17,1	11,2	53 435
100 až 249	27,1	19,5	59 698
250 až 499	17,2	15,8	71 005
500 a více	21,7	43,6	105 729
Celkem	100	100	81 816

Zdroj: Brenke, 2014

Z této tabulky vyplývá, že velké podniky v SRN jsou produktivnější než podniky malé. V nových zemích SRN je přitom relativně mnoho lidí zaměstnaných v malých podnicích a zhruba jen poloviční podíl lidí oproti původním zemím je zaměstnáno ve velkých podnicích (s více jak 500 zaměstnanci).

5.4 Investice, infrastruktura a věda a výzkum

Výše investic a výdajů na vědu a výzkum jsou důležitými indikátory budoucího vývoje ekonomiky, neboť jsou prostředníkem k dosažení budoucích příjmů. Pro podporu ekonomiky je také důležitá infrastruktura, kterou lze zahrnout do kategorie prorůstových výdajů (investic).

Investice jsou zde zastoupeny v podobě tvorby hrubého fixního kapitálu. Tab. 12 vyjadřuje tvorbu hrubého fixního kapitálu na obyvatele v eurech pro oba

regiony a jejich podíl v reálném vyjádření (očistěno od inflace) pro roky 1991 až 2011.

Tab. 12 Tvorba hrubého fixního kapitálu na obyvatele v eurech (2005 = 100)

	1991	1994	1997	2002	2007	2011
Původní země SRN	5 055	5 289	5 209	4 933	4 979	5 219
Nové země SRN	3 485	3 865	3 914	3 896	4 104	4 370
Nové spolkové země vůči původním	68,9%	73,1%	75,1%	79,0%	82,4%	83,7%

Zdroj: Statistisches Bundesamt Deutschland, vlastní výpočet a zpracování

Tvorba hrubého fixního kapitálu na obyvatele u obou regionů od roku 1991 narůstala, na přelomu tisíciletí (zahrnující roky 1997 a 2002) došlo k určitému poklesu v době stagnace německé ekonomiky, především v původních zemích SRN. Poté následoval růst ukazatele, při kterém se původní země dostaly v roce 2011 zhruba na úroveň roku 1997. Nové země SRN nepocítily tak velký propad tohoto ukazatele, což se ukázalo na nárůstu meziregionálního podílu. Podíl tvorby hrubého fixního kapitálu na obyvatele v reálném vyjádření v průběhu pozorované doby narůstal až k hodnotě 84 % v roce 2011. V nárůstu podílu se také určitou měrou podepsala i migrace obyvatel a transferová podpora.

Mezi důležité „prorůstové investice“ patří mimo jiné rozvoj infrastruktury. Proto je zde uvedena následující Tab. 13, ve které je porovnáno množství kilometrů meziměstských silnic v letech 1991 a 2014. Tato tabulka nezohledňuje investice do údržby původních úseků, ale pouze rozšiřující, přesto se z ní dá vyvodit rozdílná rozvinutost silniční infrastruktury mezi regiony na počátku sledovaného období.

Tab. 13 Silnice meziměstské dopravy

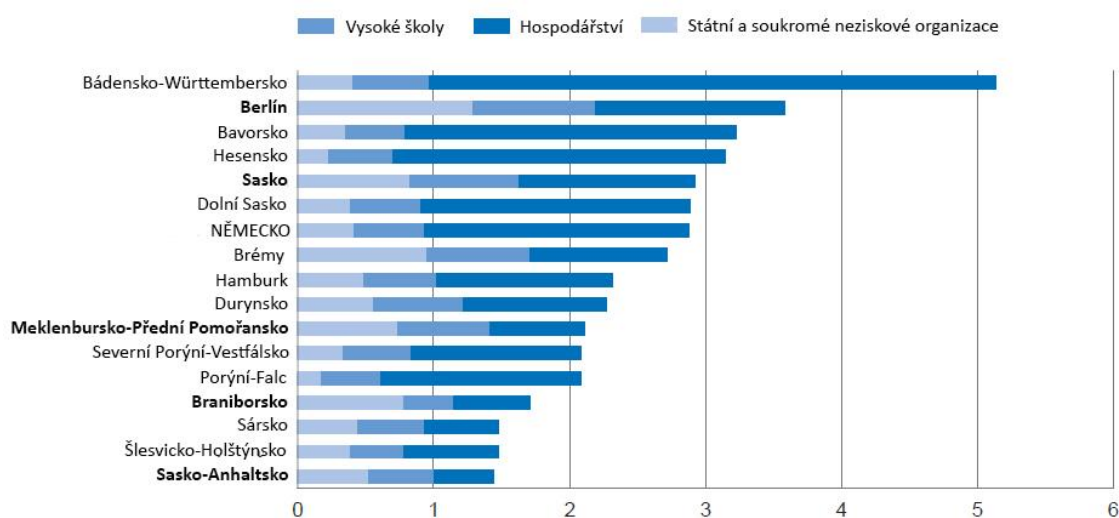
	Silnice meziměstské dopravy					
	Silnice meziměstské dopravy			Z toho dálnice		
	1991	2014	Procentuální změna	1991	2014	Procentuální změna
	km			km		
SRN	226 461	230 377	1,7	10 854	12 917	19
Nové země SRN	52 616	56 590	7,6	1 941	2 914	50,1
Původní země SRN	173 845	173 787	0	8 913	10 003	12,2

Zdroj: STATISTISCHE ÄMTER DES BUNDES UND DER LÄNDER, 2015

Lze vidět, že v nových zemích SRN došlo po sjednocení mezi roky 1991 a 2014 k rozšíření infrastruktury silniční dopravy, narostla o 7,6 %. Přitom došlo k razantnímu rozšíření (o 50,1 %) sítě dálniční dopravy, která je pro urychlení logistických služeb podstatná. Především v Meklenbursku-Předním Pomořansku a Durynsku došlo k více jak zdvojnásobení rozsahu dálniční dopravy (vychází

z dat původní rozsáhlé tabulky). Může to mimo jiné značit špatný stav a strukturu dopravní sítě z komunistických dob, nutnost zvýšit konkurenceschopnost nových zemí SRN nebo využití dotačních transferů k rozvoji, jež byly z velké části směřovány právě do stavebnictví. V každém případě se jednalo o „prorůstové investice“ podporující rozvoj ekonomiky. V původních zemích SRN nedošlo k rozšíření sítě meziměstské dopravy, spíše jen k přebudování určitých úseků na dálnice (nárůst o 12,2 %). Nejvíce se dálniční síť rozšířila v Brémách s nárůstem o 63 %. Dále se jen Bavorsko (21,9 %), Šlesvicko-Holštýnsko (20,5 %) a Dolní Sasko (17,4 %) přehouplo přes 10% hranici nárůstu dálniční sítě. Z 230 377 km silnic meziměstské dopravy v roce 2014 připadala zhruba čtvrtina na nové země SRN a tři čtvrtiny na původní země SRN. U dálniční sítě vychází rozdělení pro nové země SRN ještě o něco hůře, až v průběhu mezi roky 1991 a 2014 se přehouply přes pětinu z celkové délky německých dálnic. V porovnání s územními rozlohami, kdy nové země zabírají téměř třetinu SRN, lze říci, že infrastruktura původních zemí SRN je stále rozsáhlejší než infrastruktura v původních zemích.

Výdaje na vědu a výzkum lze komparovat na základě hodnot Obr. 10.

Obr. 10 Podíly výdajů na vědu a výzkum vůči HDP pro rok 2012

Zdroj: STATISTISCHE ÄMTER DES BUNDES UND DER LÄNDER, 2015, vlastní zpracování

Z něj lze vyčíst, jaké jsou podíly výdajů na vědu a výzkum vůči HDP podle jednotlivých spolkových zemí (krajů) SRN a sektorů. Sektory jsou rozděleny na stát a soukromé neziskové organizace, vysoké školy a hospodářství. Názvy oblastí spadajících pod nové země SRN jsou v obrázku vyznačeny tučným písmem. Je patrné, že do vědy a výzkumu proudí více peněz v původních zemích SRN nežli v nových zemích. Výjimkou je zde Sasko, které má tento podíl poměrně vysoký (3 % HDP), nicméně oproti původním zemím je zachován poměrně

proporcionální podíl mezi sektory, což se ukazuje jako typické pro všechny nové země SRN. V původních zemích SRN největší výdajový podíl spadá do sektoru hospodářství, kde jsou výdaje několikanásobně vyšší v porovnání s ostatními sektory.

V této kapitole byly komparovány důležité ekonomické ukazatele mezi novými a původními zeměmi SRN. Na základě komparace je zřejmé, že rozdílnosti mezi regiony přetrvávají. V počátečních letech lze vidět výraznější konvergenční proces, nicméně u většiny ukazatelů došlo následně k takovému zpomalení konvergence, že za předpokladu pokračování ve stejném tempu nebude „catch up“ proces v dohledné době ukončen. Přitom do ukazatelů mimo jiné značně promlouvá migrace obyvatel a transferové platby, které jsou směřovány do nových zemí SRN. Výkonnost podniků (skrže přidanou hodnotu), která se následně promítá ve výši produktu ekonomiky, se ukazuje vyšší u větších podniků. Přitom podniková struktura (dle počtu zaměstnanců) se v obou regionech výrazně liší. Velkých podniků (nad 500 zaměstnanců) je v původních zemích SRN přibližně dvojnásobně více. Naopak malých a středních podniků (do 249 zaměstnanců) s nižší přidanou hodnotou je výrazně více v nových zemích SRN. Struktura sektorů v nových zemích SRN se od počátku devadesátých let do roku 2007 přiblížila struktuře původních zemí. Některé odvětví se však po výraznějších změnách především v prvních rocích 90. let ustálily na určitém podílu, či konvergovaly pomalu, výjimkou bylo stavebnictví výrazně nafouknuté v devadesátých letech transfery.

6 Možné příčiny přetrvávajících rozdílů

Tato kapitola se zaměřuje na identifikaci příčin rozdílné ekonomické výkonnosti původních a nových zemí SRN. Skládá se ze dvou podkapitol. V první podkapitole jsou analyzovány sekundární zdroje zabývající se možnými příčinami. Druhá podkapitola se zaměřuje na vlastní modelování za účelem určení vlivu neformálních institucionálních proměnných na ekonomickou výkonnost.

6.1 Příčiny přetrvávajících rozdílů

Z předchozí kapitoly je jasné, že nové země SRN za těmi původními stále zaostávají. I když prvotní nástup růstu po sjednocení dával východním Němcům velkou naději na rychlé sladění v celé republice. Rychlého sladění se však nedočkali. Mnoho autorů se snažilo vysvětlit příčiny pro většinu neočekávaného zpomalení konvergence, až určité stagnace v „catch up“ procesu. Padlo několik možných vysvětlení, avšak vždy šlo jen o vysvětlení částečné. Možné příčiny, na které je nejčastěji poukazováno, lze rozdělit na čtyři základní přístupy vypůjčené od Bluma (2012). Jsou to:

1. Stanovení směnného kurzu v poměru 1:1

Tento přístup vychází z toho, že při vzniku měnové unie došlo k politickému rozhodnutí o poměru směnného kurzu mezi regiony, jež byl stanoven v poměru 1:1 (přitom ekonomičtí analytici navrhovali poměr jedné západní marky k východní jako 1:6). Toto nadhodnocení východoněmecké marky způsobilo v nových zemí znehodnocení kapitálu a prudký nárůst mzdových nákladů, což zničilo konkurenceschopnost. (Sinn a Sinn, 1992)

Rychlé přijetí německé marky mělo dle Daleho (2004) na ekonomiku nových zemí SRN ještě horší vliv než pozůstatky komunistického období. Kombináty nových zemí SRN s velmi nízkou produktivitou a ztrátou svých dřívějších odbytišť, nyní dostaly ránu skrze nevhodně vytvořenou měnovou unii. Přitom se podniky dřívějšího NDR neotevřely jen konkurenci podniků původních zemí SRN, ale také zbytku podniků Evropské unie. Kombináty by potřebovaly k získání konkurenceschopnosti při vstupu do měnové unie podhodnocení měny. Bohužel v měnové unii došlo naopak ke zhodnocení o zhruba 300 – 400 %.

2. Protiinflační politiky vynucené Německou centrální bankou

Dle tohoto přístupu byla konvergence mezi východní a západní ekonomikou nejprve přerušena, když Německá centrální banka (Bundesbank) navýšila

úrokové sazby s cílem omezit inflační tlaky vytvořené fiskální politikou při deficitním financování sjednocení. Následně, když SRN představila euro (roku 1999) se směnným kurzem, který byl nadhodnocen vůči ostatním evropským partnerům, tak adaptační proces opět utrpěl. (Blum a Ludwig, 2005)

Kombináty v NDR měly běžně vyšší míru zadlužení, protože úrokové sazby se v NDR držely na nízké úrovni. Jejich zadluženost se však po sjednocení ještě zvýšila, zhruba ze 17 % na 37 %. Došlo k tomuto zvýšení nejen kvůli snížené poptávce po jejich výrobcích a splatných závazcích, ale také zvýšením úrokové sazby z 3 % na 9 %. U tohoto a výše zmíněného přístupu Dale (2004) polemizuje, zda úmysl Kohla a německé vlády byl opravdu čistě ve prospěch nových zemí NDR. Západoněmečtí politici možná spíše, než vyšli vstříc Východním Němcům, tak je využili. Využili otevřenosti východoněmeckých občanů ke skokovým změnám. Neboť došlo k rychlému přenosu formálního institucionálního rámce z původních zemí SRN do nových zemí SRN a kvůli stanoveným podmínkám unie nebyly východoněmecké podniky schopné se v konkurenčním boji postavit těm západoněmeckým. (Dale, 2004)

3. Nepřiměřené veřejné investiční pobídky

Tento přístup vychází z neadekvátních veřejných investičních pobídek. Neboť povzbuzování kapitálově náročných investic jde proti tzv. zlatému pravidlu akumulace kapitálu (Phepls, 1961) a zvyšuje (za první) produkční neefektivnost ve východoněmecké ekonomice a (za druhé) míru nezaměstnanosti zatěžující veřejné rozpočty.

4. Základní limity absorpční kapacity

Transfery ke stabilizaci soukromých domácností a povzbuzení investic vedly k nežádoucím účinkům, které ochromily další ekonomickou expanzi. Navíc problémy transferové ekonomiky zhoršovaly měkké rozpočtové omezení, které vedly k neefektivnostem. Smolny (2003) v této souvislosti poukazuje (kromě nízké produktivity práce) na nevhodné uplatnění veřejných výdajů a investic, kdy byly podporovány oblasti s nízkou produktivitou.

Blum (2012) vysvětluje na základě čtyř výše zmíněných přístupů, že při počátečním vzestupu byly vyřešeny problémy neznalosti tržní orientace, ale ne strukturální problémy (viz předchozí kapitola). Pokud nebudou překonány strukturální nedostatky, pak dle něj není žádný důvod k domněnkám, že nové země SRN by se mohly dostat k úrovni produktu původních zemí SRN. Podle Bluma (2012) jsou zmíněné přístupy k vysvětlení jen částečně uspokojivé. Nevysvětlují totiž zlom v růstu po prvních letech rozmachu. Tvrdí, že stále ještě nebyly překonány nedostatky, které byly institucionalizovány komunistickým

systémem v padesátých a šedesátých letech. Tyto příznaky mimo jiné zahrnovaly méně produktivní zásobu lidského kapitálu a méně dynamické inovační prostředí.

Také Kouba a Křížová (2013) tvrdí, že příčiny dlouhodobé nekonvergence regionů vězí někde jinde, nežli jen v počátečních chybných krocích hospodářské politiky, které zahrnovaly rapidní nárůst mezd, nadhodnocení východoněmecké marky a problematickou privatizaci. Jako důležitý faktor označily mimo jiné šokové přenesení institucionálního rámce a její nekompatibilitu s institucemi neformálními.

Při identifikaci příčin rozdílného vývoje mezi regiony Spolkové republiky Německa lze vycházet z Acemoglu, Johnson a Robinson (2004), kteří uvádí tři fundamentální příčiny, které vedou k rozdílnostem v ekonomickém růstu a v ekonomické výkonnosti mezi zeměmi (regiony). Jedná se o příčiny geografické, kulturní a ekonomických institucí. Dodává, že čtvrtá možná příčina by mohla být „štěstí“, protože některé společnosti prostě štěstí měly.

Geografické faktory

Acemoglu, Johnson a Robinson (2004) uvádí, že zatímco institucionální teorie se zaměřují na člověka, tak alternativou je zaměření na roli přírody, tedy fyzického a geografického prostředí. Tento přístup používá odlišnosti v geografii, podnebí a ekologii (jež ovlivňují preference a příležitosti ekonomických subjektů v rozdílných společnostech) k pochopení souvislostí v rozdílech ekonomické výkonnosti mezi regiony.

Tento široký přístup bývá nazýván jako „geografická hypotéza.“ Kam spadají alespoň tři hlavní verze. První verzí je že podnebí může být důležitým faktorem pracovního úsilí, pobídek a dokonce produktivity. Ale jsou myšleny velké rozdíly v teplotách, vlhkosti atd. Podle druhé verze může geografie určit technologii dostupnou společnosti, zejména co se týká zemědělství. Poukazuje například, že technologie v mírném pásmu byly produktivnější než ty v tropickém pásmu. Třetí verze, dosti populární v posledním desetiletí, poukazuje na to, že vysoká úmrtnost na nemoci (jako je malárie) v „teplých pásmech“, které se v mírném pásmu nevyskytují, snižují tempo růstu v těchto oblastech. (Acemoglu, Johnson a Robinson, 2004)

V případě Spolkové republiky Německo geografické faktory nehrají významnou roli, neboť poloha obou regionů se dá z pohledu geografické teorie brát za shodnou. Obě části se nachází ve střední Evropě, v oblasti mírného pásu a s vyspělou infrastrukturou. Proto v rámci této práce, která se pokouší identifikovat příčiny rozdílného vývoje uvnitř SRN, není brán ohled na geografické faktory.

Kulturní faktory

Toto fundamentální vysvětlení ekonomického růstu zdůrazňuje myšlenku, že rozdílné společnosti (spíše jako rozdílné rasy či etnické skupiny) mají odlišnou kulturu kvůli odlišným sdíleným zkušenostem nebo odlišným náboženstvím. Na kulturu je nahlíženo jako na klíčový determinant hodnot, vyznání a preferencí jak jedinců, tak i celé společnosti. Rozdíly v nich hrají klíčovou roli v ekonomické výkonnosti. (Acemoglu, Johnson a Robinson, 2004)

Acemoglu (2009) dodává, že kultura, jež zahrnuje hodnoty, víru a preference, kromě jiného určuje aktivity, do kterých se jedinci zapojují, jak naloží s disponibilním časem a jaká je úroveň neformálních institucí (jako je důvěra).

Kvůli dlouholetému odloučení obou regionů SRN, lze předpokládat, že došlo k určitému rozštěpení kultur, alespoň ve vnímání hodnot a preferencí. Proto je při hledání možných příčin rozdílného ekonomického vývoje mezi původními a novými zeměmi SRN nutné brát ohled na kulturní faktory.

Ekonomické instituce

Ekonomické instituce jako fundamentální příčinu rozdílného ekonomického růstu vidí Acemoglu, Johnson a Robinson (2004) díky představě, že je to způsob, kterým se sami lidé rozhodnou o uspořádání jejich společnosti, které ovlivní, zda prosperují nebo ne. Některé způsoby uspořádání společnosti povzbuzují své obyvatele k úsporám, inovacím, riskování, vzdělávání se, nacházení nových pracovních postupů atd. Jiné způsoby uspořádání společnosti však ne. Společnosti jsou ekonomicky úspěšné jen tehdy, pokud mají dobré ekonomické instituce. Lze na ně nahlížet jako na vzájemně propojené seskupení, které musí zahrnovat prosazování vlastnických práv pro širokou oblast společnosti a musí existovat nějaká míra rovnosti příležitostí ve společnosti (včetně rovnosti před zákonem), aby všichni jedinci měli motivaci investovat, inovovat a účastnit se hospodářské činnosti.

V případě tohoto specifického případu je nutné rozlišovat formální a neformální ekonomické instituce. Formální ekonomické instituce (společně s politickými formálními institucemi) byly v období transformace přeneseny na nové země SRN a poté už se utvářely v rámci SRN jako celku společně. Tudíž lze říci, že rozdílnosti mezi novými a původními zeměmi SRN lze hledat pouze v neformálních institucích.

Na základě výše rozebraných fundamentálních příčin vedoucích k rozdílným ekonomickým výkonnostem mezi regiony, lze konstatovat, že pro dosažení cíle práce není nutné zahrnovat geografické faktory, protože by neměly hrát významnou roli. Také nebude brán ohled na formální ekonomické instituce, které by měly být pro oba regiony shodné. Jelikož na regionální úrovni SRN nejsou žádné veřejně dostupné indexy či podobné ukazatele, kterými by se daly

aproximovat neformální ekonomické instituce, budou k měření použity neformální instituce, které jsou současně prolínány s kulturou. Tím pádem jak kulturní faktory, tak neformální ekonomické instituce budou (v empirické analýze) zastoupeny sadou neformálních institucí, kterými jsou respekt k druhým, důvěra, poslušnost a svoboda volby (zmíněné v literární rešerši). Tyto instituce byly zvoleny na základě studie Tabellini (2010), podle které jsou to komponenty měřící aspekty regionální kultury ovlivňující ekonomický rozvoj.

6.2 Modelování vlivu institucí na ekonomickou výkonnost

V této podkapitole bude zkoumán vliv identifikovaných neformálních institucí vůči ekonomické výkonnosti. Mělo by být ověřeno, zda mohou být příčinou rozdílných výkonností mezi regiony Spolkové republiky Německo. Vazby mezi neformálními institucemi budou nejprve zkoumány skrze korelační analýzu a následně skrze regresní analýzu.

6.2.1 Proměnné a model

Zvolené neformální instituce budou v modelu aproximovány otázkami z několika vln průzkumů WVS a EVS. Oba výzkumy bylo možné propojit díky shodné formulaci zvolených otázek.

Respekt k druhým (v modelu jako *respekt*) je aproximován v otázce (zahrnující více proměnných), která zní: „Zde je seznam vlastností, ve kterých děti mohou být podporovány, aby se naučily doma. Které, pokud vůbec nějaké, považujete za obzvláště důležité?“ Na výběr bylo pět z deseti vlastností. Respekt je definován jako procento respondentů, kteří zvolili „toleranci a respekt k druhým“.

Poslušnost (v modelu jako *poslušnost*) je aproximován stejnou otázkou jako předchozí *respekt*, tedy: „Zde je seznam vlastností, ve kterých děti mohou být podporovány, aby se naučily doma. Které, pokud vůbec nějaké, považujete za obzvláště důležité?“ Na výběr bylo pět z deseti vlastností. *Poslušnost* je definována jako procento respondentů, kteří zvolili „Poslušnost“.

Důvěra (v modelu jako *duvera*) je aproximován otázkou, která zní: „Obecně řečeno, dalo by se říci, že většině lidem se dá věřit, nebo že nelze být dostatečně opatrný při jednání s lidmi.“ Respondenti mohli uvést odpověď, že „většině lidem se dá věřit“ (1), „člověk nemůže být dostatečně opatrný“ (2) nebo „nevím“.

Svoboda volby (v modelu jako *svoboda*) je aproximována otázkou, jejíž část zní: „Někteří lidé mají pocit, že mají kompletní svobodnou volbu a kontrolu nad svým životem, zatímco ostatní mají pocit, že to co děláme, nemá žádný

skutečný efekt na to, co se s nimi děje. ...“ Respondent má přitom zvolit na škále od jedné (která znamená, že nemá vůbec žádný efekt) do deseti (má značný efekt).

Máme tedy čtyři související, ale odlišné indikátory neformálního institucionálního prostředí. U tří z nich, konkrétně u respektu k druhým, důvěry a svobody volby, je očekávána podpora hospodářské aktivity, zatímco u poslušnosti je očekáván negativní vliv na hospodářskou aktivitu, tedy její tlumení.

Na základě těchto čtyř zástupců neformálních institucí bude po vzoru Tabellini (2010) vytvořena pátá proměnná, nazvaná *kultura*. Ta je složena jako regionální vážený průměr hodnot zmíněných čtyř proměnných, kdy jediná poslušnost nabývá záporného znaménka.

Dotazníky byly upraveny k potřebě tohoto výzkumu. Například došlo k vyřazení respondentů, jejichž odpovědi na zmíněné otázky nebyly platné či jednoznačné. Rozsah hodnotových škál odpovědí byl přizpůsoben, aby proměnné nabývaly hodnot intervalu $<0, 1>$ (na výstupu nutno interpretovat v procentech vynásobením stem), a byla změněna orientace směru působení odpovědí proměnných, aby všechny působily ve shodném směru (směru otázky *svobody volby*), pro srozumitelnější interpretaci na výstupu modelu. U prvních tří otázek byla přidělena hodnota jedna odpovědím v kladném smyslu (resp. když byla vlastnost zvolena) a hodnota nula v negativním smyslu (resp. když nebyla vlastnost zvolena). I přes úpravy byla vzorku zachována reprezentativnost obou regionů.

Porovnávání výkonnosti uvnitř jednoho státu je specifická situace. Kde často můžou data chybět nebo k nim může být omezený přístup. Spousta ukazatelů, které jsou spojeny s měřením institucionálního rámce regionu, jsou vyhodnocovány na úrovni státu. U některých je nemožné dojít rozdílných výsledků uvnitř země, neboť vychází ze „psaných“ ukazatelů, které jsou pro zemi, jako celek shodné. Takové ukazatele, které jsou totožné, však nepřináší rozdílnosti, které by mohly být k porovnání výkonností uplatněny, naopak by totožné hodnoty proměnných mohly vést k mylným závěrům. Práce, které byly ve spojení s neformálními institucemi vypracovány, většinou zahrnují takové typy proměnných a nelze tak použít stejný model, ale musí dojít k určité úpravě. Proto zde bude vycházeno z propojení růstového modelu s institucionálními proměnnými. Přičemž podstatou modelu bude zjistit vliv (alespoň směr) jednotlivých institucí na růst ekonomické výkonnosti. Ostatní proměnné jako práce a kapitál plní v modelu především funkci odčerpání určitého podílu variability.

Model proto vychází z Cobb-Douglasovy produkční funkce (viz rovnice 1):

$$Y = A \cdot L^{\alpha} \cdot K^{\beta} \quad (1)$$

kde Y značí produkt, A značí technologický pokrok, L značí práci a K značí kapitál. Horní indexy α a β udávají intenzitu příslušného faktoru.

Jelikož se tato práce zabývá rozdílným ekonomickým vývojem mezi regiony a ekonomickou výkonnost vysvětluje v hrubém domácím produktu na obyvatele, byla i produkční funkce převedena do intenzivního tvaru (vydělením počtem obyvatel) a vyjádřena v meziročních změnách (růstový model). Následně pro získání koeficientů vyjadřujících intenzitu práce a kapitálu, byl příslušný matematický vztah upraven zlogaritmováním (2) a odhadnut prostřednictvím metody hromadných nejmenších čtverců („Pooled OLS“) se zahrnutím robustních směrodatných chyb (aby se předešlo heteroskedasticitě). Před samotným logaritmováním proměnných byly hodnoty všech proměnných navýšeny o konstantu (deset), aby se posunuly do kladných čísel, protože některá čísla byla záporná. Došlo tak k ovlivnění konstanty, nicméně změny, jež jsou zde tím podstatným, si zachovávají proporcionalitu.

$$\ln(\Delta y_{i,t}) = \beta_0 + \beta_1 \cdot \ln(\Delta l_{i,t}) + \beta_2 \cdot \ln(\Delta k_{i,t}) + \varepsilon \quad (2)$$

Kde $i=1,...,N$ pro každého respondenta, $t=1995,...,2011$ pro jednotlivé vlny, $\Delta y_{i,t}$ je růst reálného hrubého HDP na osobu v relativním vyjádření, $\Delta l_{i,t}$ je změna objemu odpracovaných hodin na osobu v relativním vyjádření, $\Delta k_{i,t}$ je změna ročního průměru reálného kapitálu na obyvatele, β_0 je konstanta a β_1, β_2 jsou koeficienty intenzity příslušných faktorů.

Do základního růstového modelu byly následně postupně vkládány proměnné zastupující neformální instituce (*respekt, duvera, svoboda volby, poslušnost a kultura*), aby byl ověřen jejich vliv na ekonomickou výkonnost. Základní model tak byl rozšířen o hodnotu dané neformální instituce ($NI_{i,t}$), jak je uvedeno zde:

$$\ln(\Delta y_{i,t}) = \beta_0 + \beta_1 \cdot \ln(\Delta l_{i,t}) + \beta_2 \cdot \ln(\Delta k_{i,t}) + \beta_3 \cdot NI_{i,t} + \varepsilon \quad (3)$$

Kde $i=1,...,N$ pro každého respondenta, $t=1995,...,2011$ pro jednotlivé vlny, $\Delta y_{i,t}$ je růst reálného hrubého HDP na osobu v relativním vyjádření, $\Delta l_{i,t}$ je změna objemu odpracovaných hodin na osobu v relativním vyjádření, $\Delta k_{i,t}$ je změna ročního průměru reálného kapitálu na obyvatele, β_0 je konstanta, $NI_{i,t}$ je příslušná neformální instituce a $\beta_1, \beta_2, \beta_3$ jsou koeficienty intenzity příslušných faktorů.

Základní proměnné modelu tedy budou zastoupeny následovně. Proměnná *ekonomicky rust* bude zastupovat růst reálného hrubého domácího produktu na obyvatele v relativním vyjádření, proměnná *rust kapitalu* bude

zastupovat růst hrubého ročního kapitálu na obyvatele v relativním vyjádření a proměnná *rust prace* bude zastupovat růst objemu odpracovaných hodin na obyvatele v relativním vyjádření.

Tab. 14 Popisné statistiky vstupních dat

Proměnná	Počet pozorování	Střední hodnota	Směrodatná odchylka	Minimum	Maximum
respekt	8300	0,75457	0,43036	0	1
poslusnost	8300	0,13734	0,34423	0	1
duvera	8300	0,37421	0,48394	0	1
svoboda volby	8300	0,69212	0,20482	0,1	1
kultura	8300	0,42089	0,20853	-0,225	0,75
ekonomicky rust	10 (8300)	0,000218	0,0094003	-0,01587	0,02065
rust prace	10 (8300)	-0,004882	0,0071028	-0,01793	0,00766
rust kapitalu	10 (8300)	0,019405	0,0177579	-0,00677	0,04496

Zdroj: výstup z Gretlu, vlastní úprava

V Tab. 14 jsou uvedeny základní statistiky proměnných pro SRN. Dle středních hodnot u institucionálních proměnných považovali respondenti za důležité hodnoty jako *respekt* (asi 0,75) a *svobodu volby* (asi 0,69), naopak *duveru* (asi 0,37) brali za méně významnou a nejméně *poslusnost* (asi 0,14). Proměnné základního růstového modelu (*ekonomicky rust*, *rust prace*, *rust kapitalu*) budou následně v regresní analýze navýšeny o konstantu s hodnotou 10, aby do logaritmování nevstupovala záporná čísla, která se nedají logaritmovat a výstupem by byly prázdná políčka. Navýšení ovlivní hodnotu konstanty na výstupu, která však není v tomto případě tím podstatným. Podstatné je zachování proporcí variability růstových proměnných, které by navýšení o konstantu nemělo ovlivnit.

6.2.2 Vyhodnocení

Na vzorku dat zmíněných výše, byla provedena korelační a regresní analýza. Dle výstupu korelační analýzy jsou vysvětlující proměnné základního modelu, tedy *rust prace* (s hodnotou 0,1508) a *rust kapitalu* (s hodnotou 0,3308) pozitivně korelované s *ekonomicky rust*, jedná se u nich tedy o nízkou (u kapitálu) až slabou závislost (u práce). Původní proměnná práce zastoupena počtem zaměstnaných v daném regionu byla kvůli velmi vysoké závislosti s ekonomickou výkonností nahrazena objemem odpracovaných hodin, který je na druhou stranu více vypovídající, neboť v nových zemích SRN pracovníci pracují delší dobu. Pozitivní

korelace byla očekávána, neboť navýšení vstupu práce nebo kapitálu by se následně mělo projevit na zvýšení výstupu, pokud jsou vstupy zapojovány racionálně, kdy mezní produktivita daného faktoru není záporná, jinak řečeno vstup musí zaplatit alespoň sám sebe. Mezi změnou objemu práce na obyvatele a změnou reálného kapitálu na obyvatele vyšla nízká negativní závislost ($-0,2734$). Značí to, že při nárůstu objemu práce (resp. reálného kapitálu) na obyvatele docházelo ve sledovaných obdobích k poklesu množství reálného kapitálu (resp. objemu práce) na obyvatele. Při zapojení dodatečné jednotky kapitálu tak docházelo ke snížení použitého množství práce.

Korelační analýza ukázala, že neformální instituce zde působí pozitivní slabou korelací vůči proměnné *ekonomicky rust*. Slabá „vyšší“ se ukazuje závislost mezi *ekonomickým rustem s respektem* a *kulturou*, slabá „nižší“ s *duverou* a *poslušností* a slabá „nejnižší“ se *svobodou volby*. *Kultura* má zde pozitivní korelaci k *ekonomickému rustu*, ovšem u této proměnné složené z předešlých čtyř by se dala očekávat jak pozitivní, tak i negativní korelace, v závislosti na znaménku dominantní složky. U respektu, důvěry a svobody volby byla očekávaná pozitivní korelace, neboť podle Williamson a Mathers (2011) *podporují sociální a ekonomické interakce, které by měly být naopak omezované, pokud jsou děti vedeny k poslušnosti, neboť se tak snižuje pravděpodobnost, že budou riskovat vstup do podnikání*. Podle Tabellini (2010) *je typická pro hierarchické společnosti, kde je potlačována iniciativa a nedosahuje se takové výkonnosti jako ve společnostech, kde individualismus není potlačován*. Neznamená to tedy, že by k růstu nemohlo docházet, ale neměl by být tak výrazný, jak by potenciálně mohl být. Pokud se zohlední propracovanost německého pořádku a systematičnosti, lze uznat, že poslušnost může na určité úrovni vést ke zvyšování ekonomického růstu. Především ve velkých společnostech, kterých je v SRN velké množství (například automobilový průmysl), je nutné, aby zaměstnanci fungovali jako stroje, postupovali podle naučených postupů bez větších časových prodlev, a k rozvoji mají výzkumná centra, které výrobní procesy dovádí téměř k dokonalosti.

Korelace mezi neformálními institucemi a *rustem práce* jsou kromě *duvery* negativní, a u všech je slabá závislost. Tudiž pouze při zvýšení důvěry by mělo docházet k nárůstu objemu zapojované práce na osobu a naopak. Ostatní neformální instituce při jejich zvýšení by měly zapříčinit snížení objemu práce na obyvatele. U korelačního vztahu s růstem kapitálu na obyvatele vychází *kultura* a *respekt* s pozitivním slabým vztahem, zatímco u *poslušnosti*, *duvery* a *svobody volby* s negativním slabým vztahem. Při zvýšení *respektu* či *kultury* by tedy mělo docházet ke zvýšení *rustu kapitalu*, zatímco při zvýšení ostatních neformálních institucí k poklesu *rustu kapitalu*.

Korelace neformálních institucí mezi sebou vyšly většinou pozitivně. Ve většině případů tedy při zvýšení jedné institucionální proměnné by mělo dojít ke zvýšení i u ostatních. Výjimku tvoří vzájemné vztahy s *poslušností*, vůči které mají negativní korelaci všechny kromě *svobody volby*, kde jde o slabou závislost. Přitom *poslušnost* má s *kulturou* střední závislost, poté s respektem a důvěrou slabou závislost. Značí to pokles *respektu* (resp. *duvery* nebo *kultury*) při zvýšení *poslušnosti* a naopak.

Pro regresní analýzu budou zmíněny jen výstupy regresních modelů pro naplnění hlavního cíle práce podstatné. Detailněji jsou údaje modelů uvedeny v příloze. Na základě struktury vstupních dat, bylo využito k modelování odhadů pomocí metody hromadných nejmenších čtverců („Pooled OLS“), které se ukazovaly jako nejvhodnější. Uvedené komentáře k interakcím mezi proměnnými jsou myšleny v rámci tzv. „*ceteris paribus*“, tedy za jinak neměnných okolností, a proměnné jsou v reálném vyjádření (očištěny o cenovou hladinu).

V následující Tab. 15 jsou uvedeny výstupy základních modelů pro Spolkovou republiku Německo, původní země SRN a nové země SRN. Dle provedených testů vyšly všechny modely (včetně proměnných) statisticky i ekonometricky významné. Heteroskedasticita byla ošetřena pomocí zahrnutí robustních směrodatných chyb. Kolinearita se v modelech nevyskytovala, hodnoty nepřesáhly hodnotu 2. Adjustované koeficienty determinace vyšly 0,173 pro SRN, 0,216 pro původní země SRN a 0,275 pro nové země SRN. Z ekonometrického hlediska to není příliš, ale u reálných ekonomických veličin bývá běžně variabilita v modelu vysvětlena poblíže této úrovně.

Tab. 15 Výstupy základních modelů

	Závislá proměnná: ln (<i>ekonomický rust</i>)		
	SRN	Původní země	Nové země
Nezávisle proměnné	(1)	(1pz)	(1nz)
konstanta	1,01517 (0,0081)***	-0,09322 (0,00445)***	1,56882 (0,00345)***
ln (<i>rust prace</i>)	0,345377 (0,0006)***	0,61799 (0,0016)***	0,29791 (0,00057)***
ln (<i>rust kapitalu</i>)	0,213643 (0,0029)***	0,42239 (0,00033)***	0,02088 (0,00057)***
Adj. koeficient determinace	0,173	0,216	0,275
P-hodnota (F)	0,000000	0,000000	0,000000
D-W statistika	1,92	1,67	1,59

Poznámky: V závorkách směrodatné chyby. Heteroskedasticita ošetřena zahrnutím robustních směrodatných chyb. U modelů se nevyskytovala (multi)kolinearita, hodnoty u všech modelů byly výrazně pod hodnotou 2. * $p < 0,10$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$

Zdroj: Gretl, vlastní úprava

Koeficienty β_1 (práce) a β_2 (kapitál) vyšli u všech základních modelů kladné, což bylo dle ekonomické teorie (i korelační analýzy) očekáváno. Znamená to, že při zvýšení vstupu daného faktoru (práce nebo kapitálu) by mělo dojít ke zvýšení výstupu. Pro SRN by zvýšení *narustu prace* o 1 p. b. mělo (v průměru) vyvolat zvýšení *ekonomického rustu* o 0,345 p. b. Pokles *rustu prace* o 1 p. b. by měl vyvolat pokles *ekonomického rustu* o 0,345 p. b. (u dalších již pokles nebude zmiňován). Zvýšení *rustu kapitalu* o jeden procentní bod by mělo vyvolat zvýšení *ekonomického rustu* o 0,214 p. b.

Pro původní země SRN zvýšení *rustu prace* o 1 p. b., by měl vyvolat zvýšení *ekonomického rustu* v původních zemích SRN o 0,618 p. b., při poklesu naopak. Při zvýšení *rustu kapitalu* o 1 p. b., by mělo dojít ke zvýšení *ekonomického rustu* o 0,422 p. b., při poklesu naopak.

U nových zemí SRN byly vypočteny nižší koeficienty, přibližně 0,298 (β_1) a 0,021 (β_2). Znamená to, že zvýšení *rustu prace* o 1 p. b. by měl vyvolat zvýšení *ekonomického rustu* v původních zemích SRN o 0,298 p. b., při poklesu naopak. Při zvýšení *rustu kapitalu* o 1 p. b., by mělo dojít ke zvýšení *ekonomického rustu* o 0,021 p. b., při poklesu naopak.

Na základě těchto koeficientů lze říci, že kapitál i práce (na obyvatele) v původních zemích přispívá k ekonomickému růstu (na obyvatele) více než v nových zemích. Především kapitál na obyvatele v nových zemích přispívá velmi malou měrou k ekonomickému růstu na obyvatele.

Do základních modelů byly postupně vkládány jednotlivé institucionální proměnné, aby se předešlo případnému vzájemnému ovlivnění výsledku. Díky čemuž měl být identifikován přímý vliv jednotlivých neformálních institucí na ekonomický růst, při jistém odčerpání variability proměnnými zastupující práci a kapitál. Ty mají na ekonomický růst neodmyslitelný vliv. Zde se však budeme zaměřovat na přímý vliv institucí na ekonomický růst pro jednotlivé regiony a následně komparujeme za účelem ověření možných příčin rozdílného ekonomického vývoje mezi regiony.

Koeficienty β_1 a β_2 zůstali při vkládání jednotlivých proměnných neformálních institucí poměrně stabilní a významné (viz příloha), proto není nutné je zde uvádět a budeme se zabývat pouze institucionálními proměnnými.

V Tab. 16 jsou uvedeny koeficienty institucionálních proměnných pro SRN, původní země SRN a nové země SRN. Dále rozdíl mezi koeficienty původních a nových zemí SRN, který kvantifikuje rozdíl ve vlivu institucí mezi regiony v absolutním vyjádření, a podíl vlivu institucionálních proměnných původních zemí na institucionálních proměnných nových zemí, který rozdílný vliv kvantifikuje v relativním vyjádření. Statistická významnost koeficientů institucionálních proměnných je znázorněna pomocí hvězdiček za závorkou uvádějící směrodatnou odchylku. Tři hvězdičky značí hladinu významnosti 0,01, dvě hvězdičky 0,05 a jedna hvězdička 0,1. U koeficientů bez hvězdiček nebyla zamítnuta nevýznamnost proměnné v modelu. To však neznamená, že je zcela špatně. Všechny uvedené koeficienty jsou kladně korelovány s ekonomickým růstem na obyvatele, jak již bylo očekáváno na základě korelační analýzy. Koeficienty říkají, o kolik procentních bodů se zvýší (resp. sníží) ekonomický růst na obyvatele, pokud dojde ke zvýšení (resp. snížení) příslušné institucionální proměnné o jedno procento.

Tab. 16 Výstup rozšířených modelů – institucionální proměnné

	Závislá proměnná: ln (ekonomický růst)				
	SRN	Původní země SRN	Nové země SRN	Rozdíl (původní-nové)	Podíl vlivu (nové=100 %)
respekt	0,00019 (0,00002)***	0,00044 (0,00003)***	0,000061 (0,000016)***	0,000379	721%
poslušnost	0,00005 (0,000026)*	0,000016 (0,000047)	0,000056 (0,000019)***	-0,00004	29%
duvera	0,00005 (0,00002)**	0,000014 (0,000034)	0,000047 (0,000014)***	-0,000033	30%
svoboda volby	0,00022 (0,00004)***	0,000183 (0,000089)**	0,00022 (0,00003)***	-0,000037	83%
kultura	0,00028 (0,000043)***	0,00053 (0,000074)***	0,000017 (0,000032)	0,000513	3118%

Poznámky: V závorkách směrodatné chyby. Heteroskedasticita ošetřena zahrnutím robustních směrodatných chyb. U modelů se nevyskytovala (multi)kolinearita, hodnoty u všech modelů byly výrazně pod hodnotou 2.

* $p < 0,10$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$.

Zdroj: Gretl, vlastní úprava

Koeficienty vlivu neformálních institucí SRN, které jsou statisticky významné alespoň na hladině významnosti 0,1, jsou zde spíše jen pro kontrolu, neboť podstatné jsou koeficienty vlivu komparovaných regionů. Pro oba regiony zároveň byla potvrzena významnost (alespoň na hladině významnosti 0,05) koeficientů pouze pro *respekt* a *svobodu volby*. U ostatních, jako je *poslušnost*, *duvera* a *kultura*, je potřeba být opatrný se závěry, neboť nebyla jejich statistická významnost potvrzena u obou regionů. Koeficienty neformálních institucí se mohou jevit nízké, ale je nutné je při interpretaci násobit stem. Dále je důležité si uvědomit, že ve vyspělých ekonomikách jako je SRN, je téměř nereálné dosahovat ekonomického růstu přes pět procent v reálném vyjádření (největší nárůst v pozorovaných letech SRN byla hodnota přibližně 2,06 %).

Koeficient *respektu* pro původní země vyšel 0,00044 a pro nové země 0,000061. Znamená to, že při zvýšení *respektu* o procento by mělo dojít ke zvýšení *ekonomického růstu* o 0,044 p. b. (resp. 0,0061 p. b.) a naopak při snížení. U obou regionů je tedy zřejmá podpora ekonomického růstu prostřednictvím *respektu* (tolerance a *respektu*). To je v souladu s teorií Williamsen a Mathers (2011), že vyšší míra *respektu* k druhým zvyšuje toleranci vůči ostatním, což zvyšuje množství interakcí a následně tedy i hospodářský růst. U takto nízkých absolutních čísel je k porovnávání vhodná jejich relativizace, která je uvedena v posledním sloupci tabulky pod názvem Podíl vlivu. Podíl vlivu

u *respektu* s hodnotou 721 % říká, že zvýšení respektu (o shodnou hodnotu) by měl mít na ekonomický růst na obyvatele zhruba více jak sedminásobně větší vliv v původních zemích SRN oproti novým zemím SRN.

Koeficient *poslušnosti* vyšel 0,000016 (nepotvrzena statistická významnost) pro původní země a 0,000056 pro nové země. Takže při zvýšení *poslušnosti* o procento by mělo dojít ke zvýšení *ekonomického růstu* o 0,0056 p. b. v nových zemích SRN. Pozitivní vztah mezi těmito proměnnými nebyl na základě zmíněné teorie očekáván. Nicméně v tomto specifickém případě by to mohlo znamenat, že pravidla jsou tak dobře nastavena, že jejich naslouchání a respektování následně vyvolává ekonomický růst (respektive při jejich nerespektování může docházet k ekonomickému poklesu). V původních zemích není jisté zvýšení ekonomického růstu na obyvatele o 0,0016 p. b., kvůli nezamítnutí nevýznamnosti proměnné v modelu. Pokud by oba koeficienty byly významné, tak by se dalo na základě podílu vlivu (29 %) říci, že má poslušnost na ekonomický růst na obyvatele v nových zemích více jak trojnásobně větší vliv než v původních zemích SRN.

U koeficientu *duvery* pro původní země SRN nebyla zamítnuta statistická nevýznamnost (s hodnotou 0,000014). U nových zemí SRN koeficient významný je a říká, že zvýšení *duvery* o procento by mělo vést ke zvýšení ekonomického růstu na obyvatele o 0,000047 p. b. Pozitivní vztah mezi těmito ukazateli byl na základě teorie očekáván, neboť důvěra je klíčovým prvkem pro interakci subjektů na trhu. Nejen, že při nedostatku důvěry se spousta obchodů neuskuteční, ale nebyla by také možná specializace, při které je člověk odkázán s důvěrou na druhé. Podle Raisera (1999) je vysoká míra nedůvěry typická pro obyvatele postkomunistických zemí (tedy i nových zemí SRN). Pokud by oba koeficienty byly významné, tak by se dalo na základě podílu vlivu (30 %) říci, že má poslušnost na ekonomický růst na obyvatele v nových zemích více jak trojnásobně větší vliv než v původních zemích SRN (stejně jako u *duvery*).

Svoboda volby je druhá proměnná, pro kterou byla u obou regionů potvrzena významnost v modelu, i když pro původní země na hladině významnosti 0,05. Pro původní země SRN vychází, že při nárůstu *svobody volby* o procento by mělo podpořit *ekonomický růst* o 0,0183 p. b. Pro nové země vyšlo, že při zvýšení *svobody volby* o procento by mělo dojít ke zvýšení ekonomického růstu na obyvatele o 0,022 p. b. Porovnání podílem vlivu (83 %) nám říká, že svoboda volby má o trochu vyšší vliv v nových zemích SRN, ale tento vliv se neliší nějak výrazně. Svoboda volby je dle Tabellini (2010) zmiňována jako hnací motor ekonomického rozvoje. Pokud lidé věří, že mohou svojí snahou dosáhnout úspěchu (nezáleží jen na štěstí), pak lze očekávat, že zvýší svojí snahu za dosažením vyššího blahobytu a tak přispějí k ekonomickému růstu. Svoboda volby u obou regionů přispívá k ekonomické výkonnosti na obyvatele podobným

dílem. Pro nové země SRN vychází u této proměnné nejvyšší koeficient ze všech zkoumaných neformálních institucí, tedy měla by k ekonomickému růstu přispívat nejvíce. Mohlo by to znamenat, že východní Němci mají dostatečnou motivaci k ekonomické aktivitě i přes štedrý sociální systém.

Koeficient kultury vyšel u původních zemí SRN 0,00053 a u nových zemí 0,000017. Pro nové země SRN však nebyla zamítnuta nevýznamnost proměnné, takže není jisté, zda zvýšení proměnné *kultura* o procento vyvolá zvýšení ekonomického růstu na obyvatele o 0,0017 p. b. U původních zemí SRN by mělo při zvýšení kultury o procento dojít ke zvýšení ekonomického růstu na obyvatele o 0,053 p. b. Pokud by proměnná *kultura* byla významná u obou zemí, tak by podíl vlivu (3118 %) značil, že *kultura* (aproximovaná váženým průměrem všech čtyř předešlých neformálních institucí) mnohem významněji (zhruba 31 krát více) přispívá k ekonomickému růstu na obyvatele v původních zemích SRN oproti novým zemím. Nicméně u *kultury* v nových zemích nebyla zamítnuta nevýznamnost, takže to nelze brát jako fakt. Avšak na základě porovnání koeficientů *kultury* v původních zemích SRN (0,00053) a SRN (0,00028), který zahrnuje oba regiony, lze čekat, že koeficient pro nové země SRN bude s vysokou pravděpodobností nižší než u původních zemí a pravděpodobně na úrovni okolí hodnoty koeficientu pro SRN či níže.

7 Diskuze

Hlavní část této práce tvoří modelování vlivu neformálních institucí na ekonomickou výkonnost. Zde je nutné při analýze a interpretaci výsledků přihlížet na jejich vypovídací schopnost, která je spjata především s významností proměnných v daném modelu.

Problémem modelu je jeho částečné vystavění na tzv. měkkých datech, které s sebou přináší své nedostatky. Neformální instituce jsou těžko měřitelné a jejich aproximace vede jen k určitému přiblížení. Identifikace hodnot proměnných při dotazování nemůže být nikdy objektivní. I když je spousta respondentů u průzkumů WVS a EVS, jejich intenzita je nízká, cca po pěti letech, přitom ke každé vlně průzkumu připadá pouze jedna hodnota k danému regionu u základních proměnných. Pro zvýšení intenzity mezi pozorováními by bylo možné pro roky, kde chybějí průzkumy neformálních institucí, hodnoty dopočítat prostřednictvím interpolace, nebylo by to však dostatečně přesné, zlepšení by bylo patrné pouze v navýšení počtu hodnot pro ostatní proměnné (ve více letech). Vhodnější by však bylo využití výzkumu German Socio-Economic Panel (DIW Berlin), díky němuž by se zintenzivnili vlny pozorování neformálních institucí, neboť je založen na každoroční bázi. I když by změny v hodnotovém žebříčku obyvatel sice měly být velmi pozvolné, zintenzivněním vstupních dat by bylo dosaženo menších odchylek odhadů. Zároveň by se mohl navýšit i počet pozorování ostatních proměnných modelu a zlepšila by se tak jeho vypovídací schopnost. Databáze výzkumů GSEOP však není veřejně dostupná.

Při tvorbě této diplomové práce bylo nutné čerpat poměrně velké procento informací z cizojazyčných zdrojů. Nejenom kvůli zaměření se na Spolkovou republiku Německo, ale i kvůli nové institucionální ekonomii, která v českém překladu, až na pár publikací není příliš rozšířená. Překlady z anglického a německého (pro autora slabšího) jazyka byly poměrně časově náročné. Přitom kvůli zaměření se na silnější jazykové znalosti v anglickém jazyce, který jistě není nejvhodnější při zkoumání německé ekonomiky, byly autoru některé (pravděpodobně přínosné) německé výzkumné práce zabývající se danou tematikou „utajeny“.

Nebyla identifikována žádná práce, která by se pokoušela vysvětlit rozdíly v ekonomické výkonnosti regionů Německa prostřednictvím neformálních institucí. Celkově byl identifikován poměrně malý počet prací zahrnujících do svého výzkumu neformální instituce, většinou bylo v pracích pojmáno za institucionální prostředí pouhé zahrnutí formálních institucí, které jsou snáze kvantifikovatelné (dostupné). Ty bývají často aproximované prostřednictvím indexů (viz kapitola Institucionální prostředí), které jsou vytvářené pro porovnávání na úrovni států. Pokud se práce zabývaly institucionálními

institucemi, většinou v modelu zahrnovaly proměnné, které jsou opět dostupné na národní úrovni, nikoliv k porovnávání uvnitř státu. Nicméně na základě takových studií byly identifikovány možné aproximace neformálních institucí použitých v této práci. Použily je ve své práci například Tabellini (2010) nebo Williamson a Mathers (2011). Jejich modely přitom zahrnovaly proměnné, které nebyly na úrovni jednotlivých regionů dostupné.

Institucionální prostředí je důležitým kritériem manažerského rozhodování. V reálném světě při interakci na trhu není možné rozhodovat za jistoty, spíše lze hovořit o nejistotě, či určité rizikovosti. Instituce bývají nápomocny v orientaci se v prostředí. Samotný dobře stanovený formální institucionální rámec, jak se jeví v SRN, však sám o sobě nestačí, pokud není podporován institucemi neformálními. Formální rámec snižuje riziko prostřednictvím zákonů, které stanovuje, nicméně kontrola dodržování některých pravidel, či následné vymáhání, může být časově i finančně náročné. Ekonomické subjekty na trhu vědomy si těchto rizik, musí při každé interakci s jinými ekonomickými subjekty vyhodnotit, zda danou spolupráci či obchod uskutečnit. Úroveň neformálního rámce tak může být v tržních interakcích určující.

Z manažerského pohledu se dá říci, že pravděpodobně nejdůležitější ze zkoumaných neformálních institucí při obchodním styku je důvěra, neboť na důvěře jsou interakce mezi ekonomickými subjekty na trhu postaveny. Pokud obchodní partneři ztratí důvěru jeden v druhého, či potenciální obchodní partneři ji nevybudují, s největší pravděpodobností nedojde k uskutečnění spolupráce. To se následně projeví na výstupu podniku a v konečném důsledku i na výkonnosti ekonomiky. Na základě modelu se důvěra ukázala v obou ekonomikách pozitivní vůči ekonomickému růstu, avšak kvůli nezamítnutí nevýznamnosti u původních zemí, není vhodné stavět na jejich porovnání pro ověření rozdílností. Z hodnot výzkumů (WVS a EVS) bylo zjištěno, že úroveň důvěry se stále, i po mnoha letech po skončení komunismu, udržuje níže v porovnání s úrovní v původních zemích SRN. Zdá se být oprávněné, se tedy domnívat, že prostředí s nižší důvěrou nemůže dosahovat tak vysoké produktivity (výstupu) jako prostředí s vyšší důvěrou.

Respekt a toleranci lze brát jako druhý nejdůležitější, po důvěře, s kterou je úzce spojen, neboť se dá říci, že v obchodním styku při růstu jednoho dochází i ke zvyšování druhého (pozitivní vztah byl prokázán korelační analýzou). Stejně tak to ovšem působí i negativně, stačí narušení důvěry (resp. respektu) a poklesne také respekt (resp. důvěra). Koeficienty respektu vyšly pro oba regiony pozitivně a signifikantní. Přitom respekt v původních zemích přispívá k ekonomickému růstu významněji (přibližně sedminásobně) více. Přitom dle hodnot výzkumů (WVS a EVS) jsou u obou regionů na podobné úrovni. V nových státech SRN však

může být na respekt nahlíženo oproti původním zemím SRN odlišně. Jelikož v období komunismu byl pojem respekt degradován. Výše postavení člověka totiž závisela spíše na náklonosti ke komunistické straně, nežli lidských schopnostech. Kdy intelligence, která často nesouhlasila s názory komunistické strany, byla ve společnosti stavěna do podřadné role.

Svoboda volby je v manažerském rozhodování důležitá z trochu jiného pohledu, nežli předchozí dva, spíše než kritérium k rozhodnutí o interakci je možné nad ní uvažovat jako motivační (vychází z „aproximační“ otázky). Motivace je velmi důležitá pro dosahování výkonnosti pracovníků, což se následně přes výkonnost podniku promítá i do výkonnosti regionu. Svoboda volby vyšla na podobné úrovni, dokonce u nových zemí SRN s nepatrně vyšším vlivem. Dá se tedy říci, že na pracovníky v nových zemích působí motivace podobně, jako na pracovníky v původních zemích. Přitom má tato proměnná nejvyšší vliv na výkon nových zemí SRN ze všech institucionálních proměnných.

Poslušnost, ač by měla být dle teorie v negativním vztahu vůči ekonomickému růstu, vyšla u obou regionů SRN pozitivní, i když u původních zemí nebyla zamítnuta nevýznamnost. Dle hodnot výzkumů (WVS a EVS) je úroveň poslušnosti u obou regionů na dosti nízké a podobné úrovni, v nových zemích SRN nepatrně vyšší. V tomto případě, by se dalo říci, že pravidla jsou tak dobře nastavena, že jejich naslouchání a respektování následně vyvolává ekonomický růst (respektive při jejich nerespektování může docházet k ekonomickému poklesu). SRN je specifické rozsáhlou průmyslovou výrobou, kdy velké podniky, kterých je dle struktury podniků velké množství, jsou typické hierarchickou strukturou, kde tak díky následování požadovaných procesů ve výrobě přináší produktivitu. Ta se v konečném důsledku projevuje v ekonomickém růstu.

Přínos této práce lze vidět především v tom, že zkoumala možné příčiny rozdílných ekonomických výkonností uvnitř jednoho státu s využitím neformálních institucí. I když nemohly být kvůli nezamítnutí nevýznamnosti u některých institucionálních proměnných komparovány vlivy na ekonomický růst mezi regiony, bylo poukázáno, že rozdílnosti mezi regiony jsou.

8 Závěr

Tato diplomová práce se zabývala ekonomickým vývojem uvnitř Spolkové republiky Německo, se zaměřením na období od jeho sjednocení v roce 1990 do současnosti. Pro splnění hlavního cíle práce, jímž byla identifikace možných příčin rozdílného ekonomického vývoje v rámci Spolkové republiky Německo s důrazem na instituce a případné stanovení jejich podílu vlivu na rozdílné ekonomické výkonnosti, však bylo nutné prozkoumat Německo šířeji. K dosažení hlavního cíle bylo potřeba splnit dílčí cíle práce.

Nejprve bylo nutné k pochopení rozdílného vývoje uvnitř SRN analyzovat historii Německa se zaměřením na vývoj ekonomické a politické situace. Prostřednictvím kapitoly Historie a kontext transformace byla historie Německa se zaměřením na vývoj ekonomiky a politiky analyzována. Především historické odloučení, kterým si Německo prošlo po druhé světové válce, kdy demokratické původní SRN se otevřelo světu a procházelo rychlým rozkvětem za podpory západních mocností, zatímco komunistické NDR se uzavřelo v rámci Sovětského svazu a v porovnání se západními zeměmi zaostávalo v domnění uspokojivého technologického rozvoje (při srovnávání s ostatními státy Sovětského svazu), poukázalo na odlišení v myšlení a tvorbu rozdílných hodnot obyvatelstva. K určitému prozření NDR došlo až při otevření se světu po pádu Berlínské zdi, kdy firmy nových zemí SRN byly vystaveny velkým konkurenčním tlakům, na který nebyly do té doby zvyklé. Již svojí zaostalostí málo konkurenční podniky, byly ochromeny nastavením podmínek (především nadhodnocením kurzu) při vzniku jednotné hospodářské unie. Velká část podniků bývalé NDR nakonec zbankrotovala. Šokový přenos „kvalitního“ formálního institucionálního rámce na nové země SRN, kterému se lidé i podniky z právního hlediska měli okamžitě přizpůsobit, nebylo proveditelné z hlediska neformálních institucí a path dependence. Přetrvávající odlišné myšlení (včetně preferencí, hodnot, zvyků, ...) obyvatel a závislost na předchozím vývoji lze pozorovat například na výsledcích voleb, kdy voliči nových zemí SRN jsou více levicově orientovaní než voliči původních zemí SRN. Na příkladu nových zemí SRN tak lze vidět, že formální rámec jde změnit během okamžiku, avšak zaběhlé zvyky a hodnoty člověk hned tak nezmění.

Následně bylo třeba komparovat ekonomický vývoj obou regionů SRN a současně tak ověřit, že odlišnosti v ekonomické výkonnosti přetrvávají. Toho bylo dosaženo prostřednictvím kapitoly (Ne)konvergence ekonomik po sjednocení, kde byly komparovány důležité ekonomické ukazatele mezi regiony a současně bylo ověřeno přetrvávání výkonnostních rozdílů do současnosti. Přes počáteční výraznější konvergenční proces u většiny ukazatelů došlo následně k takovému zpomalení konvergence, že za předpokladu pokračování ve stejném

tempu nebude „catch up“ proces v dohledné době ukončen. Přitom do ukazatelů mimo jiné značně promlouvala migrace obyvatel a transferové platby směřované do nových zemí SRN (faktory deformující ukazatel ve prospěch nových zemí SRN). Výkonnost podniků na základě přidané hodnoty, která se v konečném důsledku promítá do výše produktu ekonomiky, se ukázala vyšší u větších podniků. Přitom se ukázalo, že podniková struktura se v obou regionech výrazně liší. Podniků s více jak 500 zaměstnanci bylo v původních zemích SRN přibližně dvojnásobně více, zatímco podniků do 249 zaměstnanců (s nižší přidanou hodnotou) bylo výrazně více v nových zemích SRN. Struktura sektorů v nových zemích SRN se od počátku devadesátých let do roku 2007 přiblížila struktuře původních zemí. Některé odvětví se však po výraznějších změnách především v prvních rocích 90. let ustálily na určitém podílu, či konvergovaly pomalu, úplnou výjimkou byl vývoj ve stavebnictví, které bylo v devadesátých letech výrazně nafouknuté transfery.

Dalším dílčím cílem byl rozbor příčin rozdílného ekonomického vývoje mezi regiony SRN uváděných jinými autory a na základě toho stanovení proměnných k modelování. Prostřednictvím kapitoly Možné příčiny přetrvávajících rozdílností byly identifikovány čtyři nejčastější přístupy k příčinám nekonvergence mezi zkoumanými regiony SRN. Patřilo mezi ně nadhodnocení směnného kurzu, protiinflační politiky, nepřiměřené veřejné investiční pobídky a základní limity absorpční kapacity. Dale (2004) dokonce tvrdil, že nadhodnocení kurzu mělo horší vliv na ekonomiku nových zemí SRN, nežli pozůstatky komunismu. Tyto přístupy se ukázaly jako nedostačující, neboť nevysvětlovaly zlom po prvotním růstu. Podle novějších prací zabývajících se touto otázkou, by příčiny mohly vést v rozdílných neformálních institucích mezi obyvateli původních a nových zemí SRN, které byly ovlivněné dlouholetým odloučením regionů. Nakonec bylo na základě (rozboru) fundamentálních příčin dosaženo identifikování možných příčin rozdílného ekonomického vývoje mezi regiony SRN. Za možné příčiny byly označeny kulturní faktory a neformální ekonomické instituce. Kulturní faktory a neformální ekonomické instituce, které se prolínají, byly následně na základě teorie zastoupeny prostřednictvím čtyř neformálních institucí, konkrétně respektem k druhým, důvěrou, svobodou volby a poslušností. Z jejich souhrnu byla následně vytvořena pátá proměnná nazvaná kulturou.

Posledním dílčím cílem bylo prostřednictvím korelační a regresní analýzy modelovat vliv stanovených institucionálních proměnných na ekonomickou výkonnost jednotlivých regionů a tento vliv komparovat. Prostřednictvím kapitoly Možné příčiny přetrvávajících rozdílností by splněn i tento poslední dílčí cíl. U korelační analýzy se mimo jiné ukázalo, že všechny institucionální proměnné (respekt k druhým, důvěra, svoboda volby, poslušnost a kultura)

dosahují slabé pozitivní korelace vůči ekonomické výkonnosti. U respektu, důvěry a svobody volby byla dle obecné ekonomické teorie očekávaná pozitivní korelace, neboť podporují sociální a ekonomické interakce, které by měly být naopak omezované, pokud jsou děti vedeny k poslušnosti (typické pro hierarchické společnosti), neboť se tak snižuje pravděpodobnost, že budou riskovat vstup do podnikání atd. Na druhou stranu SRN lze brát jako specifický příklad, protože se jedná o vyspělý stát s propracovanými formálními institucemi, jejichž následování by mohlo zvyšovat ekonomickou výkonnost. Navíc se jedná o průmyslově zaměřený stát, s výrazným podílem velkých podniků (alespoň v původních zemích SRN) na celkové struktuře, kde i přes hierarchickou strukturu pracovníků, kteří musí následovat příkazy nadřízeného, dosahují vysoké přidané hodnoty. Korelace neformálních institucí mezi sebou vyšly většinou pozitivně. Ve většině případů tedy při zvýšení jedné institucionální proměnné by mělo dojít ke zvýšení i u ostatních. Výjimku tvoří vzájemné vztahy s *poslušností*, vůči které mají negativní korelaci všechny kromě *svobody volby*, kde jde o slabou závislost. Přitom *poslušnost* má s *kulturou* střední závislost, poté s respektem a důvěrou slabou závislost. Značí to pokles *respektu* (resp. *duvery* nebo *kultury*) při zvýšení poslušnosti a naopak.

U regresní analýzy, která je společně s korelační analýzou hlavním nástrojem této práce, byla provedena metodou hromadných nejmenších čtverců („Pooled OLS“), která se vůči struktuře vstupních dat zdála nejvhodnější. Nejprve byly vytvořeny základní modely pro celé SRN, původní země SRN a nové země SRN. Všechny byly ze statistického i ekonomického hlediska signifikantní. Na základě hodnot koeficientů růstu výrobních faktorů (práce a kapitálu), lze říci, že více k růstu ekonomické výkonnosti přispívají přírůstky práce a kapitálu v původních zemích SRN. K těmto základním proměnným byly následně přidávány institucionální proměnné, aby se zjistil jejich vliv na růst ekonomické výkonnosti. I když modely byly ze statistického i ekonometrického hlediska signifikantní, u některých institucionálních proměnných nebyla zamítnuta jejich nevýznamnost, proto je nutné u jejich hodnot být opatrný se závěry. U *respektu* vyšli oba koeficienty signifikantní, proto lze říci, že jak v původních, tak nových zemích zvýšení respektu a tolerance přispívá k ekonomickému růstu. U nových zemí SRN je však několikanásobně nižší (přibližně sedmkrát). Poslušnost vyšla u obou pozitivní a o něco vyšší u nových zemí SRN, nicméně pro původní země nebyla zamítnuta nevýznamnost proměnné, proto je to nutno brát s rezervou. Potvrzuje se pozitivní vztah z korelační analýzy, tudíž v případě SRN se dá mluvit o pozitivním vztahu na růst ekonomické výkonnosti. Pokud by oba koeficienty byly významné, tak by se dalo na základě podílu vlivu říci, že má poslušnost na růst ekonomické výkonnosti v nových zemích přibližně trojnásobně větší vliv než v původních zemích SRN. Důvěra vyšla u obou pozitivní a o něco vyšší

u nových zemí SRN, stejně jako u poslušnosti, nicméně i zde pro původní země nebyla zamítnuta nevýznamnost proměnné, proto je to nutno brát s rezervou. Pokud by oba koeficienty byly významné, tak by se dalo na základě podílu vlivu říci, že má poslušnost na růst ekonomické výkonnosti v nových zemích přibližně trojnásobně větší vliv než v původních zemích SRN. Svoboda volby je druhá proměnná, pro kterou byla u obou regionů potvrzena významnost v modelu, i když pro původní země jen na hladině významnosti 0,05. Pro oba regiony vychází, že přispívá pozitivně k růstu ekonomické výkonnosti v podobné výši, vliv v původních zemích je na 83 % nových zemí. Na základě teorie, kde je označována za hnací motor ekonomiky, k tomu lze říci, že východní Němci by mohli mít dostatečnou motivaci k ekonomické aktivitě i přes štědrý sociální systém. Na druhou stranu, mluvit v tomto kontextu o regionu, který má vysokou míru nezaměstnanosti je dosti sporné. Pro nové země SRN vychází u této proměnné nejvyšší koeficient ze všech zkoumaných neformálních institucí, tedy měla by k ekonomickému růstu přispívat nejvíce. Pro proměnnou *kultura*, která je složená ze všech čtyř předešlých, vychází u obou regionů kladná, nicméně u nových zemí SRN nebyla zamítnuta nevýznamnost. Pro původní země SRN se jedná o nejvýznamnější proměnnou dle vlivu. Pokud by byla *kultura* u obou regionů významná, tak by se dalo říci, že její vliv na ekonomický růst byla v původních zemích přibližně třicetkrát vyšší než v nových zemích SRN. Nicméně u *kultury* v nových zemích nebyla zamítnuta nevýznamnost, takže to nelze brát jako fakt.

9 Literatura

- ACEMOGLU, Daron. *Introduction to Modern Economic Growth*. Princeton: Princeton University Press. 2009, 1008 s. ISBN: 978-06-911-3292-1.
- ACEMOGLU, Daron a James A ROBINSON. *Proč státy selhávají: kořeny moci, prosperity a chudoby*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2015, 386 s. Zip (Argo: Dokořán). ISBN 978-80-257-1305-1.
- ACEMOGLU, Daron, Simon JOHNSON a James A. ROBINSON. *Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth*. In: NBER, [online]. 2004, Working paper NO. 10481 [cit. 2015-08-28]. Dostupné z: <<http://economics.mit.edu/files/4469>>.
- BENABOU, Richard a Jean TIROLE. *Belief in a just world and redistributive politics*. [online]. 2006 [cit. 2015-08-28]. Dostupné z: <<http://www.nber.org/papers/w11208.pdf>>.
- BLUM, Ulrich. *Eastern Germany's economic development revisited: path dependence and economic stagnation before and after reunification*. In: Post-communist economies [online]. 2012, vol. 25, s. 37-58 [cit. 2015-08-26]. Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.1080/14631377.2013.756672>>.
- BLUM, U. a U. LUDWIG. *Vom Sündenfall zum Sündenbock – ein Kommentar*. In: Wirtschaft im Wandel, 2005, s. 163. [cit. 2015-08-26].
- BREINEK, Pavel. *Ekonomický význam institucí*. In: Národohospodářský obzor. [online]. 2006, č. 1. ISSN 1213-24. [cit. 2015-08-28]. Dostupné z: <<http://nho.econ.muni.cz/rocnik-2006>>.
- BREINEK, Pavel a Luděk KOUBA. *Vybrané aspekty ekonomické výkonnosti z pohledu nové institucionální ekonomie: případ transformujících se ekonomik*. [online]. 2007, s. 37 [cit. 2015-08-26]. Dostupné z: <https://is.mendelu.cz/auth/dok_server/vyhledavani.pl?id=5;download=40979;ve_slozce=39500>.
- BRENKE, Karl. *Ostdeutschland: Ein langer Weg des wirtschaftlichen Aufholens*. [online]. DIW-Wochenbericht, 2014, Vol. 81, Iss. 40, 939-957 p. ISSN 1860-8787 [cit. 2015-08-28]. Dostupné z: <<http://hdl.handle.net/10419/104032>>.
- COMMONS, John R. *Institutional Economics: Its Place in political economy*. New York: Macmillan, 1989, 400 s. ISBN: 978-0-88738-797-5.

- COUNTRYWATCH. *Germany – 2015 Country Review*. [online]. 2015 [cit. 2015-08-28]. ISBN 1-60523-680-2 Dostupné z: <<http://www.countrywatch.com/>>.
- DALE, Gareth. *Between state capitalism and globalisation: the collapse of the East German economy*. New York: Peter Lang, c2004, 371 p. ISBN 0820469912.
- DEUTSCHE BUNDESBANK. *Consumer price indices for Germany* [online]. [cit. 2015-08-28]. Dostupné z: <https://www.bundesbank.de/Navigation/EN/Statistics/Enterprises_and_households/Prices/prices.html;jsessionid=0000p8yyIaP2VwsoKt66XL5_19d:-1#doc24304bodyText2>.
- DEUTSCHES RUNDFUNKARCHIV. *Die deutsche Wiedervereinigung* [online]. 17. 9. 2008 [cit. 2015-10-12]. Dostupné z: <<http://1989.dra.de/themendossiers/politik/deutsche-einheit.html>>.
- FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 304 s. ISBN 978-80-247-3104-9.
- GOEBEL, Jan, Roland HABICH a Peter KRASE. *Zur Angleichung von Einkommen und Lebensqualität im vereinigten Deutschland*. In: Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung [online]. 2009, vol. 78, iss. 2, 122–145 p., DIW Berlin [cit. 2015-09-05]. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/profile/Jan_Goebel/publication/46568183_Zur_Angleichung_von_Einkommen_und_Lebensqualitt_im_vereinigten_Deutschland/links/09e4150a6bcc87fbb9000000.pdf>.
- HARPER, David A. *Foundations of entrepreneurship and economic development*. New York: Routledge, 2003. ISBN 0-203-38638-8.
- HECKELMAN, Jac C. a Benjamin POWEL. *Corruption and the Institutional Environment for Growth*. In: Comparative Economic Studies. 2010, vol. 52, No. 3, pp. 351–378, ISSN: 0888-7233.
- HOLMAN, Robert. *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, xxv, 539 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 80-7179-380-9.
- HOORN van André a Robbert Maseland. *How United is Germany? Cultural convergence between east and west after 1991* [online]. 20. 6. 2008 [cit. 2015-08-28]. Dostupné z: <<http://www.diw.de/sixcms/detail.php/100464>>.

- HUŠEK, Roman. *Ekonometrická analýza*. 1. vyd. Praha: Oeconomica. 2007, 367 s. ISBN 978-80-245-1300-3.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Základy výzkumu v pedagogice*. Olomouc: Pedagogická fakulta UP, 1993, 257 s. ISBN 80-7067-798-8.
- INFORMAČNÍ CENTRUM VLÁDY. *Znovusjednocení Německa 3. října 1990* [online]. 3. 10. 2010 [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: <<http://icv.vlada.cz/cz/tema/znovusjednoceni-nemecka-3--rijna-1990-76539/>>.
- ISRAEL, Arturo. *Institutional development: incentives to performance*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987, x, 214 p. ISBN 0801835542.
- KOUBA, Luděk. *Návrh klasifikace soudobých sociálně-ekonomických přístupů k teorii růstu*. In: *Politická ekonomie*, 2009, 57 (5), s. 696-713. ISSN 0032-3233.
- KOUBA Luděk a Hana KŘÍŽOVÁ. *Příčiny nekonvergence bývalé NDR*. In: E+M. *Ekonomie a Management: Economics and Management*. [online]. 2013, r. 16, č. 1, ISSN 1212-3609. [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: <http://www.ekonomie-management.cz/download/1404721074_08ed/2013_1+Priciny+nekonvergence+byvale+NDR.pdf>.
- KIWIT, Daniel a Stefan VOIGT. *Überlegungen zum institutionellen Wandel unter Berücksichtigung des Verhältnisses interner und externer Institutionen*. ORDO, [online]. 1995, vol. 46, 117-147 s. [cit. 2015-08-28]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/23745062?seq=1#page_scan_tab_contents>.
- LA PORTA, R., a kol. *The quality of government*. In: *Journal of Law, Economics, and Organization* [online]. 1999, roč. 15, č. 1, s. 222-279. ISSN: 1465-7341. [cit. 2015-08-26]. Dostupné z: <<http://jleo.oxfordjournals.org/content/15/1/222.abstract>>.
- LIŠKA, Václav, Kamila SLUKOVÁ a Jolana VOLEJNÍKOVÁ. *Institucionální ekonomie*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2011, 235 s. ISBN 978-80-7431-051-5.
- MLČOCH, Lubomír. *Institucionální ekonomie*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2005, 189 s. ISBN 80-246-1029-9.

- MAI, Karl. *West-Ost-Transferleistung heftig umstritten, Fakten contra Mythen*. [online]. 2005 [cit. 2015-09-05]. Dostupné z: <http://www.nachdenkseiten.de/upload/pdf/mai_transferleistungen.pdf>.
- MARKETLINE. *Germany – Country Profile Series*. PESTLE Country Analysis Report: Germany. [online]. June 2014 [cit. 2015-09-05]. Dostupné z: <<http://www.marketline.com/>>.
- MÖLLER, Joachim a Ulrich WALWEI (Hg.). *Handbuch Arbeitsmarkt 2009: Analysen, Daten, Fakten. Vollständig überarb.* Neuaufl. Nürnberg: IAB, Institut für Arbeitsmarkt und Berufsforschung der Bundesagentur für Arbeit, 2009. ISBN 3763940014. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=WxMi_KHWuBQC&pg=PA406&lpg=PA406&dq=arbeitsvolumen%2Bost+deutschland&source=bl&ots=xGw1pWSwSB&sig=GOyufXIhXCowHX5-IN1aNC9ymII&hl=cs&sa=X&ved=oahUKEwiv69re9-XJAhVCqA4KHYoOB24Q6AEIHTAA#v=onepage&q&f=false>.
- NORTH, Douglas C. *Institutions, institutional change, and economic performance*. New York: Cambridge University Press, 1990, viii, 152 p. ISBN 0521397340.
- NORTH, Douglas C. *The New Institutional Economics and Development*. Washington University in St. Louis, 1992.
- PHELPS, Edmund. *The golden rule of accumulation: a fable for growthmen*. American economic review, 1961, 51, 638–643 s. ISSN 0002-8282.
- RAGNITZ, Joachim. *Explaining the East German Productivity Gap –The Role of Human Capital*. In: Kiel Working Papers, [online]. Leden 2007. [cit. 2015-08-28]. Dostupné z: <<https://www.ifw-members.ifw-kiel.de/publications/explaining-the-east-german-productivity-gap-2013-the-role-of-human-capital-1/kap1310.pdf>>.
- RAISER, Martin. *Informal institutions, social capital and economic transition: reflections on a neglected dimension*. [online]. 1997, EBRD. [cit. 2015-08-28]. Dostupné z: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.194.8230&rep=rep1&type=pdf>>.
- RAISER, Martin. *Trust in Transition*. [online]. 1999, 17 s. [cit. 2015-08-20]. Dostupné z: <<http://www.colbud.hu/honesty-trust/raiser/pubo2.PDF>>.

- RÖHL, K. H. *Strukturelle Konvergenz der ostdeutschen Wirtschaft*. In: IW-Trends. Köln: Deutscher Instituts-Verlag Köln, [online]. únor 2009. ISSN 0941-6838. [cit. 2015-08-21]. Dostupné z: <http://www.iwkoeln.de/Portals/o/pdf/trends01_09_6.pdf>.
- RUTHERFORD, Malcolm. *Institutional Economics: Then and Now*. In: Journal of Economic Perspectives [online]. 2001, 15(3): s. 173-194 [cit. 2015-08-20]. ISSN 08953309. Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.1257/jep.15.3.173>>.
- SAUTET, F. *The Role of Institutions in Entrepreneurship: Implications for Development Policy* [online]. c2005, poslední revize 27. 1. 2005. [cit. 2015-09-01]. Dostupné z: <http://www.mercatus.org/repository/docLib/MC_GPI_PS-institutions_2005_2_3.pdf>.
- SCHAFFNER, Julie. *Development economics: theory, empirical research, and policy analysis*. Hoboken: Wiley, 2014, xxiv, 664 s. ISBN 978-0-470-59939-6.
- SINN von Gerlinde a Hans-Werner SINN. *Kaltstart: volkswirtschaftliche Aspekte der deutschen Vereinigung*. 2. Aufl., neu bearb. Tübingen: Mohr Siebeck, 1992. ISBN 9783161459429.
- SMOLNY, W. *Produktivitätsanpassung in Ostdeutschland. Zeitschrift für Nationalökonomie und Statistik*. In: Journal of economics and statistics. 2003, 223 (2), s. 239–254. [cit. 2015-09-01].
- SOJKA, Milan. *Dějiny ekonomických teorií*. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, 541 s. ISBN 978-80-87109-21-2.
- STATISTISCHES BUNDESAMT DEUTSCHLAND. [online]. 2015 [cit. 2015-10-28]. Dostupné z: <<https://www.destatis.de/DE/Startseite.html>>.
- STATISTISCHE ÄMTER DES BUNDES UND DER LÄNDER. *25 Jahre Deutsche Einheit*. [online]. 2015 [cit. 2015-10-28]. Dostupné z: <https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Regionales/25JahreDeutscheEinheit0007028159004.pdf?__blob=publicationFile>.
- TABELLINI, G. *Culture and Institutions: Economic development in the Regions of Europe*. In: Journal of the European Economics Association, 2010, 677-716, ISSN 1542-4774.

- VEBLEN, Thorstein a [z anglického originálu...] přeložila Jana OGROCKÁ. *Teorie zahálčivé třídy*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 978-80-858-5071-0.
- VOIGT, Stefan. *Institucionální ekonomie*. Praha: Alfa Nakladatelství, 2008, 229 s. Ekonomie studium. ISBN 978-80-87197-13-4.
- VYMĚTAL, Petr a Milan ŽÁK. *Institute a výkonnost*. Politická ekonomie. [online]. 2005, roč. 9, č. 4, s. 545-566. ISSN 0032-3233. [cit. 2015-08-28]. Dostupné z: <<http://www.vse.cz/polek/abstrakt.php3?IDcl=522>>.
- WILLIAMSON, Claudia R. a Rachel L. MATHERS. *Economic freedom, culture, and growth*. In: Public Choice, [online]. 2011, 148(3-4), 313-335. ISSN 1573-7101. [cit. 2015-09-01]. Dostupné z: <<http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11127-010-9656-z#/page-1>>.
- WORLD VALUES SURVEY [online]. 2015 [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: <<http://www.worldvaluessurvey.org>>.
- WORLD BANK: World Development Report. *Building Institutions for Markets*, Oxford University Press, [online]. 2002, xii, 249 s. ISBN 0-19-521606-7. [cit. 2015-08-28]. Dostupné z: <<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5984>>.

10 Seznam tabulek

Tab. 1	Komparace paradigmat NIE a neoklasické ekonomie	16
Tab. 2	Klasifikační schéma hierarchických stupňů institucí (O. Williamson).....	20
Tab. 3	Typy interních a externích institucí	21
Tab. 4	Institucionální faktory ovlivňující ekonomický růst	26
Tab. 5	Indexy související s institucionálním vývojem publikované pravidelně	27
Tab. 6	Podíl reálného HDP na obyvatele nových zemí SRN vůči původním (původní země SRN bez Berlína = 100 %).....	44
Tab. 7	Reálný disponibilní osobní důchod za měsíc v eurech a podíl	46
Tab. 8	Struktura transferů do nových zemí SRN v letech 1991-2003 (v mld. eur) ...	46
Tab. 9	Struktura lidského kapitálu (zaměstnatelná populace).....	49
Tab. 10	Čistá migrace uvnitř SRN.....	50
Tab. 11	Struktura podniků zpracovatelského průmyslu dle počtu zaměstnanců.....	52
Tab. 12	Tvorba hrubého fixního kapitálu na obyvatele v eurech (2005 = 100)	53
Tab. 13	Silnice meziměstské dopravy.....	53
Tab. 14	Popisné statistiky vstupních dat	63
Tab. 15	Výstupy základních modelů	66
Tab. 16	Výstup rozšířených modelů – institucionální proměnné	68
Tab. 17	Model pro SRN	89
Tab. 18	Modely původních zemí SRN	90
Tab. 19	Modely nových zemí SRN	91

11 Seznam obrázků

Obr. 1	Působení institucí	18
Obr. 2	Mapa okupačních zón	31
Obr. 3	Výsledky parlamentních voleb ve Spolkové republice Německo	39
Obr. 4	Výsledky voleb dle územního rozdělení	40
Obr. 5	Ekonomické ukazatele Spolkové republiky Německo.....	42
Obr. 6	HDP na obyvatele v letech 1991 a 2013.....	45
Obr. 7	Nezaměstnanost v původních a nových zemí SRN	47
Obr. 8	Podíl hrubých mezd a platů na pracovníka, původní země SRN = 100 %)	48
Obr. 9	Podíl průmyslových odvětví nových zemí v procentech odpovídající podílům v původních zemích SRN	51
Obr. 10	Podíly výdajů na vědu a výzkum vůči HDP pro rok 2012	54

Přílohy

A Seznam pojmů

Němci	souhrnné označování obyvatel celého německého území
Německo	obecně použitelný pojem, jako celek napříč časem, zahrnující všechny území
Původní SRN	území západní části Německa
NDR	území východní části Německa
SRN	území Německa, jak je známe dnes
Původní země SRN	území západního Německa po sjednocení zahrnující 10 zemí (Bádensko-Württembersko, Bavorsko, Brémy, Dolní Sasko, Hamburk, Hesensko, Porýní-Falc, Sársko, Severní Porýní-Vestfálsko a Šlesvicko-Holštýnsko)
Nové země SRN	území dřívějšího NDR zahrnující 6 zemí (Braniborsko, Durynsko, Meklenbursko-Přední Pomořansko, Sasko, Sasko-Anhaltsko a Berlín)

B Seznam použitých zkratk

CDU	Křesťanská (a) demokratická unie
CSU	Křesťansko-sociální unie v Bavorsku
DM	Německá marka, zkratka pro bývalou měnu
EVS	European Values Study - průzkum z let 1999 a 2008
FDP	Svobodná demokratická strana
NATO	Severoatlantická aliance (ang. North Atlantic Treaty Organization)
NDR	Německá demokratická republika
NIE	nové institucionální ekonomie
PDS	Strana demokratického socialismu (Levice)
SPD	Sociálně demokratická strana Německa
SRN	Spolková republika Německo
WVS	Word Values Survey - průzkum z let 1995, 2006 a 2011

C Modely pro SRN

Tab. 17 Model pro SRN

Spolková republika Německo						
Závislá proměnná: ln (ekonomický růst na obyv)						
Nezávislá proměnná	Základní	Rozšířené				
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
konstanta	1,01517 (0,0081)***	1,01119 (0,00892)** *	1,01344 (0,00808)** *	1,01814 (0,0082)***	0,99435 (0,00999)** *	1,01459 (0,00854)***
ln (růst práce na obyv)	0,345377 (0,0006)** *	0,34926 (0,00146)** *	0,34582 (0,00068)** *	0,344 (0,0009)***	0,35418 (0,00201)** *	0,34589 (0,00113)***
ln (růst kapitálu na obyv)	0,213643 (0,0029)** *	0,21143 (0,00291)** *	0,21394 (0,00291)** *	0,21373 (0,00292)** *	0,2161 (0,00298)** *	0,21333 (0,00293)***
respekt		0,00019 (0,00002)** *				
poslušnost			0,00005 (0,000026) *			
důvěra				0,00005 (0,00002)* *		
svoboda volby					0,00022 (0,00004)** *	
Kultura						0,00028 (0,000043)* **
Adj. koeficient determ.	0,173	0,181	0,173	0,174	0,175	0,177
P-hodnota (F)	0,000000	0,000000	0,000000	0,000000	0,000000	0,000000
D-W statistika	1,92	1,92	1,92	1,92	1,93	1,92

Poznámky: V závorkách směrodatné chyby. Heteroskedasticita ošetřena zahrnutím robustních směrodatných chyb. U modelů se nevyskytovala (multi)kolinearita, hodnoty u všech modelů byly výrazně pod hodnotou 2. * $p < 0,10$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$

Zdroj: Výstup z Gretlu, vlastní práce

D Modely původních zemí SRN

Tab. 18 Modely původních zemí SRN

Nezávislá proměnná	Původní země SRN					
	Závislá proměnná: ln (ekonomický růst na obyv)					
	(1pz)	(2pz)	(3pz)	(4pz)	(5pz)	(6pz)
konstanta	-0,09322 (0,00445)** *	-0,09307 (0,02313)** *	-0,09242 (0,00509)** *	-0,08909 (0,01125)** *	-0,12214 (0,01559)***	-0,08055 (0,0139)***
ln (růst práce na obyv)	0,61799 (0,0016)***	0,62279 (0,00843)** *	0,61758 (0,00205)** *	0,61654 (0,00397)** *	0,62852 (0,00569)** *	0,61639 (0,00516)***
ln (růst kapitálu na obyv)	0,42239 (0,00033)** *	0,4174 (0,00242)** *	0,42246 (0,00039)** *	0,42205 (0,00092)** *	0,42437 (0,00111)***	0,4184 (0,00142)***
respekt		0,00044 (0,00003)** *				
poslušnost			0,000016 (0,000047)			
důvěra				0,000014 (0,000034)		
svoboda volby					0,000183 (0,000089) **	
kultura						0,00053 (0,000074)* **
Adj. koeficient determ.	0,216	0,241	0,216	0,216	0,217	0,224
P-hodnota (F)	0,000000	0,000000	0,000000	0,000000	0,000000	0,000000
D-W statistika	1,67	1,68	1,67	1,67	1,67	1,67

Poznámky: V závorkách směrodatné chyby. Heteroskedasticita ošetřena zahrnutím robustních směrodatných chyb. U modelů se nevyskytovala (multi)kolinearita, hodnoty u všech modelů byly výrazně pod hodnotou 2. * $p < 0,10$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$

Zdroj: Výstup z Gretlu, vlastní práce

E Modely nových zemí SRN

Tab. 19 Modely nových zemí SRN

	Nové země SRN					
	Závislá proměnná: ln (ekonomický růst na obyv)					
Nezávislá proměnná	(1nz)	(2nz)	(3nz)	(4nz)	(5nz)	(6nz)
konstanta	1,56882 (0,00345)***	1,56934 (0,00384)***	1,5627 (0,0041)***	1,57277 (0,00378)***	1,55744 (0,0047)***	1,56938 (0,00355)***
ln (růst práce na obyv)	0,29791 (0,00057)***	0,29667 (0,00084)***	0,29927 (0,00077)***	0,29654 (0,0008)***	0,30119 (0,00114)***	0,29783 (0,00058)***
ln (růst kapitálu na obyv)	0,02088 (0,00057)***	0,02192 (0,00101)***	0,02217 (0,00105)***	0,02053 (0,00094)***	0,02248 (0,00111)***	0,02071 (0,00096)***
respekt		0,000061 (0,000016)***				
poslušnost			0,000056 (0,000019)***			
důvěra				0,000047 (0,000014)***		
svoboda volby					0,00022 (0,00003)***	
kultura						0,000017 (0,000032)
Adj. koeficient determ.	0,275	0,278	0,277	0,278	0,285	0,275
P-hodnota (F)	0,000000	0,000000	0,000000	0,000000	0,000000	0,000000
D-W statistika	1,59	1,58	1,59	1,584	1,58	1,59

Poznámky: V závorkách směrodatné chyby. Heteroskedasticita ošetřena zahrnutím robustních směrodatných chyb. U modelů se nevyskytovala (multi)kolinearita, hodnoty u všech modelů byly výrazně pod hodnotou 2. * $p < 0,10$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$

Zdroj: Výstup z Gretlu, vlastní práce